

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİNİN EĞİTİM
POLİTİKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Servet ARSLAN

İzmir-2018

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİNİN EĞİTİM
POLİTİKALARI

Yüksek Lisans Tezi

Servet ARSLAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK

İzmir-2018

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

01.08.2018

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı 2012880132 numaralı öğrencisi **Servet ARSLAN** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "**Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin Eğitim Politikaları**" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 01/08/2018 tarihinde saat:11.00'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

Oy Birliği ile

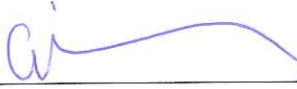
BAŞARI NOTU:

(90) *Doksan*

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	
Üye	Doç. Dr. Erdal ASLAN	
Üye	Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	

ONAY

Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK
Müdür

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin Eğitim Politikaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..... / / 2018

Servet ARSLAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin Eğitim Politikaları

Servet ARSLAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Programı

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlatılan ulus devlet inşa sürecinde eğitim politikaları en önemli araçlardan birisi olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen inkılaplar ile eğitim alanı köklü bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönem eğitim yaklaşımında laiklik ve milliyetçilik prensipleri esas alınmıştır. Atatürk'ün vefatından sonra 1945'li yıllara kadar İsmet İnönü tarafından da uygulanan bu politikalarda, dünyada esen liberal rüzgârların etkisini Türkiye'de göstermesi ile gevşeme olmuştur. 1950'de Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesinden sonra toplumsal tabanın beklentilerini karşılama eğilimi ve uluslararası münasebetlerde girilen ilişkilerin etkisiyle, eğitim politikalarında değişim yaşanmıştır. 1960 askeri darbesinden sonra Türk siyasi hayatında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, hızla derinleşen ideolojik kamplaşmalar doğal olarak eğitim alanını da olumsuz etkilemiştir. Bu durum 1971 askeri muhtırasından sonra da devam etmiş, hükümetler ise uzun ömürlü olamamıştır. Bütün bu kamplaşma ve istikrarsızlık içerisinde 1975 yılında Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti (MC) kurulmuştur.

Türkiye'de sağ ve muhafazakâr tabanın oyları ile iktidar olan Milliyetçi Cephe, eğitim politikalarını belirlemesinde, zamanın şartları Türkiye'nin sosyo-ekonomik koşulları, dış münasebetler ve temel ihtiyaçlar kadar oy tabanının beklentileri de etkili olmuştur.

Bu bağlamda hükümet ortaklarının MC Hükümetleri döneminde eğitim sisteminin nasıl olacağı hakkındaki görüşleri, konuya açıklık getirmektedir. Buna göre, Alpaslan Türkeş: “Eğitimin vaz geçilmez karakteri milli olmasıdır.” derken Süleyman Demirel: “Eğitimin milli, kültürün milli, ahlakın milli olmasına, milli karakterin muhafazasına önem veriyoruz” demektedir. Necmettin Erbakan ise,

ilkokulun birinci sınıfından yüksek tahsilin son sınıfına kadar yaygın olan maddeci zihniyetin aksine ahlaki ve manevi bir şekilde yetiştirilmelerini savunmuştur. Bu üç görüşün bir araya gelmesiyle koalisyon protokolünde eğitim alanında uygulanacak prensipler belirlenmiştir. Bu prensiplerde ön plana çıkan ise, maneviyatçılığa ve milliğe yapılan vurgudur. Prensiplerdeki maneviyatçı vurgunun icraattaki yansıması ise, yaklaşık 3 yıl 9 aylık MC Hükümetleri döneminde açılan 230 İmam Hatip Lisesi (İHL) ve Ortaokullarda din ve ahlak dersinin zorunlu hale getirilmesidir. İHL sayısının çoğaltılmasının önemli bir nedeni, CHP'nin temsil ettiği sola ve komünistlere karşı koyabilecek kadroları yetiştirmektir.

Dönemin sosyo- ekonomik koşulları dikkate alındığında eğitim alanında rasyonel adımlarda atılır. Yükseköğretimin yaygınlaştırılması amacıyla öğrenci alımına başlanan Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR) bu adımlardan birisidir. 1975 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversiteleri kurulur. Bu dönemde çalışan kesimlerin eğitim haklarını kullanabilmeleri için açılan akşam ortaokulları ile akşam liseleri önemli bir gelişmedir. Yine kız çocukların eğitimi yanında onların üretime de katkı sunabilmelerine imkân hazırlayan pratik kız sanat okulları açılır. Böylelikle kızların çalışma hayatına katılmaları desteklenmiştir. Meslek eğitiminde yaşanan bir diğer önemli gelişme ise, okul sanayi işbirliğinin temelleri, meslek lisesinde okuyanlara işletmelerde staj yapma hakkı verilerek atılmıştır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada MC Hükümetleri döneminde eğitim alanında yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından MC Hükümetlerine kadar gelen süreçte Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları ana hatları ile değerlendirilerek konuya tarihsel bir arka plan oluşturulmuş, bu arka plan çerçevesinde MC Hükümetlerinin eğitim meselesine yaklaşımları, bu yaklaşımlar izdüşümünde ortaya koydukları programlar ve icraatları bütün boyutları ile değerlendirilmiştir. Bu bağlamda dönemin sosyo- ekonomik koşulları da göz önünde bulundurularak, MC hükümetlerinin bu konuda elde edilen başarılar ve başarısızlıklar irdelenmiştir

Anahtar Kelimeler: Milliyetçi Cephe, Milliyetçi Cephe Hükümetleri, Milli Eğitim Politikaları, Cumhuriyet Dönemi Eğitim.

ABSTRACT

Master's Thesis

Education Policies of Nationalist Front Governments

Servet ARSLAN

Dokuz Eylül University

Atatürk Principles and Revolution History Enstitute

Department of Atatürk Principles and Revolution History

Atatürk Principles and Revolution History Program

In this study, it is scrutinized that developments in education area between the period of the Republic Declaration and First Nationalistic Front Government with the topics briefly, all the innovations in education area in the period of I and II Nationalistic Front Governments in detail.

After the Republic Declaration, the radical reforms, begun by M.Kemal Atatürk, continued in the period of İsmet İnönü. In 1950, after passing one party period to multiple party period in 1946, a new political period began with the Demokrat Party's coming into power in general elections.

Between 1950-1960 years, the period of Demokrat Party in power, it is soon that there were political, social and economical developments in adding to educational developments. The reforms made with the help of reports, prepared by the American educational experts who were invited for that. The number of school buildings, materials and teacher increased. In same period Villiage Entitutes were closed.

After the military coup in 27 May 1960, in the days trying to turn back to democracy process, it is soon that the absence of long term governments affects the education investments negatively. After Cyprus Peace Operation, in 20 July 1974, because of CHP-MSP Coalition Government's resign First Nationalistic Front Government was formed in 1975. How the national education system will be in the era of nationalist front governments Türkiye: education is indispensable character is the national saying, Demirel: in the educational institutions of the republic, the generations of the republic will grow. The nationality of the education, The nationality of the cult, The nationality of the morality,.. and the protection of the national character.

Erbakan, contrary to the materialist mentality which is common from the first grade of primary school to the last grade of high education, it defended to be raised morally and spiritually. These three views came together to determine decisions to be made in the field of education in the coalition protocol.

In the period of Nationalistic Front Governments, formed between 1975-1978 years, it is seen that Anadolu High Schools and preschools in the body of elementary schools were opened, teaching of obligatory ethic lessons began, internship opportunity was given to Vocational High Schools, Gazi High Teacher School and Preschool Teaching sections were opened, YAYKUR and three new universities were set up and different arranging innovations were made.

Keywords: Nationalistic Front, Nationalistic Front Governments, National Education Politics, Republic Period Education.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X
TABLolar LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ

1.1. MİLLİYETÇİ CEPHE KAVRAMI VE MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE YER ALAN SİYASİ PARTİLER	4
1.1.1. Milliyetçi Cephe Kavramı	5
1.1.2. Adalet Partisi	8
1.1.3. Milli Selamet Partisi	11
1.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi	14
1.1.5. Cumhuriyetçi Güven Partisi	17
1.2. BİRİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİ	19
1.2.1. 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti Öncesi Siyasal Durum	19
1.2.2. 1. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması	26
1.2.3. I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Koalisyon Protokolü	31
1.1.4. I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Sona Ermesi	33
1.3. İKİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİ	35
1.3.1. II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması	36
1.3.2. II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Koalisyon Protokolü	39
1.3.3. II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Sona Ermesi	40

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE HÜKÜMETLERİN EĞİTİM POLİTİKALARI

2.1. Tek Parti Dönemi Eğitim Politikaları	42
2.1.1. Mustafa Kemal Atatürk Dönemi	43
2.1.2. İsmet İnönü Dönemi	52
2.2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ	56
2.3. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ VE SONRASI DÖNEM	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ VE İKİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ

EĞİTİM POLİTİKALARI	83
3.1. I. ve II. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİNİ KURAN PARTİLERİN PARTİ PROGRAMLARINDA EĞİTİM HEDEFLERİ	83
3.1.1. Adalet Partisi	83
3.1.2. Milli Selamet Partisi	85
3.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi	86
3.1.3. Cumhuriyetçi Güven Partisi	88
3.2. I. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE EĞİTİM PLANLAMALARI	91
3.2.1. Hükümet Protokolünde Eğitim	91
3.3.2. II. M.C. Hükümeti Milli Eğitim Bütçesi	96
3.3.3. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti Milli Eğitim Bakanı: Nahit MENTEŞE	96
3.4. I. ve II. M.C. HÜKÜMETLERİ EĞİTİM ALANINDAKİ YENİLİKLER	97
3.4.1. Okul Öncesi Eğitimde Yenilik ve Gelişmeler	97
3.4.1.1. Okulöncesi Eğitimde Milliyetçi Cephe Hükümetleri Öncesi Gelişmeler	97
3.4.1.2. Okulöncesi Eğitimde M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler	99
3.4.2. İlköğretimde Milliyetçi Cephe Hükümetleri Öncesi Yenilik ve Gelişmeler	100

3.4.2.1. İlköğretimde I.veII. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Öncesi Gelişmeler	101
3.4.2.2. İlköğretimde I. Ve II. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Dönemi Gelişmeler	103
3.4.3. Ortaöğretimde (Liseler) Yenilik ve Gelişmeler	105
3.4.3.1. Ortaöğretimde M.C. Hükümetleri Öncesi Gelişmeler	105
3.4.3.2. Ortaöğretimde M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler	107
3.4.4. Yükseköğretimde Yenilik ve Gelişmeler	110
3.4.4.1. Yükseköğretimde Milliyetçi Cephe Hükümeti Öncesi Gelişmeler	110
3.4.4.2. Yükseköğretimde M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler	112
3.4.5. Özel Öğretim, Azınlık ve Yabancı Okulların Durumunda Yenilik ve Gelişmeler	115
3.4.5.1. Özel Öğretim, Azınlık ve Yabancı Okullarda M.C. Hükümetleri Öncesi Gelişmeler	117
3.4.5.2. Özel Öğretim, Azınlık ve Yabancı Okullarda M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler	119
3.5. I. ve II. M.C HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME POLİTİKASI VE ÇABALARI	120
3.5.1. Anaokulu (Okulöncesi Eğitim) Öğretmeni Yetiştirilmesi	120
3.5.1.1. M.C. Hükümetleri Öncesi Anaokulu Öğretmeni Yetiştirilmesi	120
3.5.1.2. M.C. Hükümetleri Dönemi Anaokulu Öğretmeni Yetiştirilmesi	121
3.5.2. İlköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	121
3.5.2.1. M.C. Hükümetleri Öncesi İlköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	121
3.5.2.2. M.C. Hükümetleri Dönemi İlköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	123
3.5.3. Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	123
3.5.3.1. M.C. Hükümetleri Öncesi Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	123
3.5.3.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Dönemi Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	125
3.5.4. Yükseköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	125
3.4.4.1. M.C. Hükümet Öncesi Yükseköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	125
3.4.4.2. M.C. Hükümeti Dönemi Yükseköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi	126
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	132

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP	Adalet Partisi
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Cilt	C.
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DkP	Demokratik Parti
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Dr.	Doktor
DYP	Doğru Yol Partisi
E.	Emekli
İSO	İstanbul Sanayi Odası
M.C.	Milliyetçi Cephe
MBK	Milli Birlik Komitesi
MP	Milliyetçi alışma Partisi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MGP	Milliyetçi Güven Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
Org.	Orgeneral
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.	Sayı

s.s.	Sayfa Numarası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİSK	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu	38
Tablo 2: 1923-1937 Yılları Arası Türkiye'deki Bütün Okullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	49
Tablo 3: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye'deki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	50
Tablo 4: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye'deki Ortaokullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	50
Tablo 5: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye'deki Genel Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	51
Tablo 6: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye'deki Üniversite ve Yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	51
Tablo 7: 1939-1950 Yılları Arası Türkiye'deki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	54
Tablo 8: 1939-1950 Yılları Arası Türkiye'deki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	54
Tablo 9: 1939-1950 Yılları Arası Türkiye'deki Genel lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	55
Tablo 10: 1939-1950 Yılları Arası Türkiye'deki Üniversite ve yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	55
Tablo 11: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye'deki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	60
Tablo 12: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye'deki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	62
Tablo 13: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye'deki Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	63
Tablo 14: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye'deki Üniversite/Yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	67

Tablo 15:1950-1960 Yılları Arası Türkiye'deki Mesleki ve Teknik Okulların, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	69
Tablo 16:1960-1975 Yılları Arası Türkiye'deki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	78
Tablo 17: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye'deki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	79
Tablo 18:1960-1975 Yılları Arası Türkiye'deki Genel Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	80
Tablo 19: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye'deki Mesleki ve Teknik Eğitim, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	81
Tablo 20: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye'deki Üniversite ve Yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları	82
Tablo 21:1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki Okulöncesi Eğitimdeki Sayısal Gelişmeler	100
Tablo 22: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki İlkokullardaki Sayısal Gelişmeler	104
Tablo 23: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki Ortaokullardaki Sayısal Gelişmeler	105
Tablo 24: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki Genel Liselerin Sayısal Verileri	109
Tablo 25: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki Mesleki ve Teknik Okulların Sayısal Verileri	109
Tablo 26: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarının Sayısal Verileri	114

GİRİŞ

Eğitim; bireyin zihinsel, bedensel, duygusal, sosyal kabiliyetlerinin ve davranışlarının en uygun biçimde ya da istenilen modeller çerçevesinde geliştirilmesi, ona hedeflenen amaçlara yönelik, yeni kabiliyetler, davranışlar, bilgiler kazandırılması için gerçekleştirilen faaliyetlerin tamamıdır. Öğretim ise; planlı bir şekilde genel olarak okul gibi örgün eğitim kurumlarında öğrencilere, öğretmenler vasıtasıyla öğretim malzemeleri kullanılarak bilgi aktarılması faaliyetlerinin tamamını kapsar.¹ Öğretim, eğitimin bir parçasıdır, öğretilen bilgilerin kişinin davranışlarında tesirli olduğu durumlarda eğitimden söz edilebilir. Eğitim, hayat boyu süren, planlı ya da tesadüfi, istemli ya da istemsiz olarak gerçekleşen bir süreçtir.

Toplumunu oluşturan tüm bireyler, aldıkları eğitim birikimleri ve sahip oldukları niteliklere göre bazı yönetim kadrolarına gelmektedir. Bundan dolayı eğitim, toplum hayatındaki etkisi bakımından bütün kurumların üstündedir. Bu bilinçle hareket eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş savaşı esnasında dahi bir yandan yurt savunmasında görev alırken, bir yandan da ülkenin *muasır* medeniyetler seviyesine çıkabilmesi için eğitim üzerine çalışmalar başlatmıştır.

Atatürk'ün, Kurtuluş savaşı esnasında 16-21 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Maarif Kongresini toplaması yaptığı çalışmalara en açık bir örnektir. Yine Atatürk, 27 Ekim 1922 gecesi Bursa Öğretmenevi'nde öğretmenlere hitap ettiği bir konuşmada eğitimin önemini “...*en mühim ve feyizli vazifelerimiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehâl muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin halâsı hakikisi ancak bu suretle olur*” sözleriyle açıklamıştır.²

Atatürk'ün vefatından sonra Milli Şef unvanı ile göreve gelen İsmet İnönü döneminde eğitim alanında ki çalışmalar devam ettirilmeye çalışılsa da önceki dönem kadar başarılı olunmadığı görülmektedir. 1946 yılında DP'nin kurulması ile birlikte çok partili hayata geçilmesinin ardından ülkede yeni bir dönem başlamıştır. 1950

¹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S.2014**, 26. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2014, s.2.

² Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, 5. Baskı, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006, s.266

yılında DP'nin tek başına iktidara gelmesi üzerine 1923 yılından itibaren ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık iktidarı sona ermiştir. DP döneminde eğitim üzerine araştırma yapmak üzere çok sayıda Bakanlık personeli yurtdışına gönderildi. Yurtdışına giden personelin yaptıkları araştırmalar ve ülkemize davet edilen yabancı eğitim uzmanlarının çalışmaları neticesinde eğitimde çeşitli reformlar yapıldı.

DP'nin 1950 yılında orduda gerçekleştirdiği tasfiyeler nedeniyle ordu ile iktidar arasında sıkıntıların olması, 1958 yılında Dokuz Subay Olayının ortaya çıkması ve çeşitli nedenlerden dolayı İstanbul ve Ankara'da sokak olaylarının artması da gerekçe gösterilerek 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri darbe gerçekleşti. Darbenin ardından yapılan anayasa ile yeni kurumların ortaya çıkması, TBMM'nin Millet Meclisi ve Senato'dan oluşması uygulamada yeniliklerin yaşanmasına neden oldu. Ancak geçen on yıllık süre içerisinde yeni düzen ihtiyaçlara cevap veremez hale geldiği için 1969 yılından itibaren dünyanın birçok yerinde olduğu gibi ülkemizde de gençlerin sokaklara dökülmesi ile 12 Mart 1971 tarihinde ordunun hazırladığı muhtıra neticesinde hükümet değişikliğine gidildi. 1960 darbesi ile 1971 darbesi arasındaki geçiş döneminde yedi hükümet kurulmuş olması, ülke gündeminin farklı gelişmelere gebe olması mevcut iktidarların eğitime ağırlık vermelerine engel oldu.

1973 yılında çıkartılan Milli Eğitim Temel Kanununun ardından eğitimde çeşitli değişiklikler meydana geldi. Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtının ardından CHP-MSP koalisyon hükümetinin istifa etmesi üzerine yaşanan gelişmeler neticesinde 1975 yılında Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, 1978 yılında ise İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruldu.

1975-1978 yılları arasında kurulan Milliyetçi Cephe Hükümetleri de Milli Eğitim Temel Kanunu'nu eğitimde temel dayanak yaptı. Yapılan değişikliklerin bir kısmı kanununun yayınlanmasından sonra yapılamayan yeniliklerin hayata geçirilmesi yönünde olduğu söylenebilir. Bu dönemde okulöncesi, ilk, orta ve yükseköğretimde yapılan çalışmalar ile eğitimin ana unsuru olan eğitimcilerin yetiştirilmesi yönünde çalışmalar yapılarak uygulamaya konuşmuştur.

Bu çalışmanın amacı; 31 Mart 1975 tarihinde kurulan Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti (39. Hükümet) ile 21 Temmuz 1977 tarihinde kurulan İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti (41. Hükümet) dönemi eğitim politikaları, eğitim sisteminde yaşanan gelişme ve yeniliklerin incelenmesidir.

Birinci bölümde, Milliyetçi Cephe kavramı, Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde yer alan siyasi partilerin kuruluşu ve parti programları, bu döneme, tarihi olarak ışık tutması amacıyla ikinci bölümde, Mustafa Kemal Atatürk Dönemi, İsmet İnönü Dönemi, DP Dönemi ile 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve sonrası dönem tarihi süreci eğitim hususları genel olarak ele alınmıştır. Son bölümde ise MC Hükümetlerini kuran siyasi partilerin, parti programlarında eğitim, hükümet protokolünde eğitim, dönemlerin Milli Eğitim Bakanları ile Milli Eğitim Bütçeleri ve son olarak okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları ile bu eğitim kurumlarında görev alacak öğretmen, eğitici ve yöneticilerin yetiştirilmesinde yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Kaynak olarak, eğitim alanında çıkartılan kanun, genelge, yönetmelik, tebliğler, konu ile ilgili yayınlanmış kitap, dergi ve makalelerden bilgi tarama yöntemi kullanılarak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ

1.1. MİLLİYETÇİ CEPHE KAVRAMI VE MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE YER ALAN SİYASİ PARTİLER

12 Mart 1971 darbesi sonrası Nihat Erim tarafından kurulan hükümet sonrasında ülke içerisinde dinmek bilmeyen buhranlı günler başladı. Başta büyük şehirler olmak üzere çok sayıda ilde sıkıyönetim ilan edildi, bazı parti ve sendikalar kapatıldı. Ülkedeki siyasal ve ekonomik istikrarsızlık had safhaya çıktı. Bu siyasal ve ekonomik istikrarsızlığın en önemli göstergesi sürekli değişen hükümetlerdi. Nisan 1971'den Şubat 1974'e kadar beş hükümet değişmişti. Bu hükümetlerin bir kısmı bir kaç ay, hatta bazıları birkaç hafta görev yaparak istifa etmek zorunda kaldı.

I ve II. Erim hükümeti, Ferit Melen ve Naim Talu hükümetlerinin ardından 26 Ocak 1974 tarihinde Cumhuriyeti Halk Partisi (CHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) birlikte daha sonradan I. Ecevit Hükümeti olarak anılacak olan hükümeti kurdular. 20 Temmuz 1974 de gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde CHP'nin oy oranlarının yükseldiğini düşünerek, tek başına iktidara gelmek isteyen Ecevit Başbakanlık görevinden ayrıldı.

Bu durum Ecevit'in Kıbrıs başarısını, kendi partisinin siyasal iktidarını gerçekleştirmek için kullandığı algısını güçlendirdi ve bundan dolayı CHP iktidarına engel olmak için, sağcı partilerin bir araya gelmesi sonucunu doğurdu.³ Bundan dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan sağ eğilimli Adalet Partisi (AP), MSP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin (CGP) sol eğilimli CHP'nin yeniden iktidar olmasını engellemek maksadıyla sonradan *Milliyetçi Cephe* hükümeti olarak anılacak olan siyasi iktidarın oluşmasına zemin hazırladı.

³ Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Bilgi Yayınevi İstanbul 1979, s.227.

1.1.1. Milliyetçi Cephe Kavramı

Bülent Ecevit'in seçimleri yenileme konusundaki ısrarlarının ardından Başbakanlık görevinden istifa etmesi üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk parti liderleriyle toplu ve tek tek yaptığı görüşmelerin sonrasında hükümeti kurma görevini Kasım 1974'te kontenjan senatörü⁴ Sadi Irmak'a verdi.

Parlamentonun dışında bir hükümet kurulmasına mecliste bulunan siyasi partiler sıcak bakmadılar. Çünkü bu durum parlamentonun çalışmadığı ve hükümet çıkaramadığı anlamına gelecekti.⁵

17 Kasım 1974 tarihinde Sadi IRMAK, 11 üyesi parlamentodan, 16 üyesi de parlamento dışından oluşan ve siyasi partiler arasından sadece CGP'nin bakan verdiği yeni bakanlar kurulunu açıkladı. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan bu hükümete, 29 Kasım 1974 tarihinde 378 milletvekilinin katılımıyla yapılan güven oylamasında; 17 kabul, 358 ret ve 3 sayılmayan muteber oy çıktı. 17 kabul oyunun 11'i CGP'lilere, 3 MHP'li ve 1 MSP'liye aittir. Bu oylamanın ardından Sadi Irmak istifa etme kararı aldı ve bu yönde açıklamada bulundu.⁶

Sadi Irmak'ın istifasını kabul eden Cumhurbaşkanı, yeni hükümet kurulana kadar Bakanlar Kurulu'nun devam etmesini istedi. Güvenoyu alamayan bir hükümetin ülkeyi yönetmesi var olan hükümet bunalımının daha da artmasına neden oldu.⁷ Süleyman Demirel, Ecevit'in istifasının hemen ardından sola karşı olan partilere (MSP, MHP, DP, CGP) birer mektup göndererek, mecliste bulunan sağ partiler tarafından ortak bir hükümet kurulmasını önerdi ve bu kapsamda liderler arasında yoğun bir görüşme trafiği başladı.

Güvenoyu almamasına rağmen görevine devam eden Sadi Irmak hükümeti içerisinde de huzursuzluklar giderek artmış, parlamenter bakanlar ile parlamento dışından gelen bakanlar arasında görüş ayrılıkları büyümüş, bazı bakanlar hükümetin bir an önce çekilmesi için Başbakan Irmak'a baskı yapmaya başladı.

Meclis çatısı altında bunlar yaşanırken 05 Şubat 1975 tarihinde, Kıbrıs'ta gerginliğin tırmanması sonucu Amerikan yardımının kesilmesi üzerine, başkentte siyasi çevreler, parlamentonun desteğiyle etkili bir dış politika takip edecek ve

⁴ **Kontenjan Senatörü:** 1961 Anayasası sonrası ihdas edilen ve 1982 Anayasası ile kaldırılan Cumhuriyet Senatosuna, Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş 15 üyenin siyasi sıfatıdır.

⁵ Hilmi Tutar, **Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar**, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 238.

⁶ Hilmi Tutar, **a.g.e.**, s.238.

⁷ Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası: Milli Selamet Partisi Örneği Olayı**, Alan Yayıncılık İstanbul, 1985, s.196.

cesaretli adımlar atacak olan bir hükümetin mümkün olan en kısa zaman zarfında kurulması fikrinde birleştiler. Bu durum üzerine Cumhurbaşkanı parti liderleriyle ayrı ayrı görüştü. Bu görüşmelerde Ecevit ve Demirel, ne Irmak'a güvenoyu vermek ne de hükümet kurmak için olumlu yanıt verdi.⁸

TBMM çatısı altında bulunan parlamenterlerin yeni bir hükümet kuramaması, fikir ayrılıkları nedeniyle kurulmaya çalışılan hükümetlere destek verilmemesi sıkıntıları yaşanırken, TBMM dışında da bu sıkıntılar tartışılır hale geldi.

Parlamento dışında bulunan milliyetçi muhafazakâr aydınlar tarafından Türkiye'de sol cephe ile Milliyetçi cephenin karşı karşıya bulunduğu, gerisinin teferruat olduğunu bu nedenle sola karşı güç birliği çağrıları yapılmakta, sola karşı “*milliyetçi, hürriyetçi, mülkiyetçi, serbest iktisatçı, milli iradeci ortak idealler*” ışığında aynı ideolojik görüşe yakın partilerin (sağ partiler) bir araya gelerek aynı çatı altında ittifak kurmaları isteniyordu.⁹ 10 Kasım 1974 tarihinde 14 profesör bir araya gelerek milliyetçi partilerin birleşmesini isteyen bir bildiri yayınladı.¹⁰ Üniversite hocaları, boykotlar, sokak olayları ve tırmanan terörle zor bir dönemin içinden geçmekte olan Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı sürece vurgu yaptıkları bildiride, 1973 seçimlerinde oyların %67'sini almış olan sağ partilere demokrasinin icabı gereği büyük bir sorumluluk yüklendiğini ifade edildi. Akademisyenler bildiriyle ayrıca, milliyetçi parti liderlerinin aralarındaki kişisel husumetleri bırakarak milletin beklentilerine cevap vermeleri ve en kısa süre içinde 5 milliyetçi partinin birleşerek koalisyon hükümeti kurmaları gerektiğini belirttiler.¹¹

Yapılan bu çağrılar sonuç verdi ve 13 Aralık 1974 tarihinde dört parti lideri ortak hareket etme kararı aldı. 18 Aralık 1974 tarihinde AP, MSP, MHP ve CGP liderleri yaptıkları toplantının ardından ortak bir bildiri yayınladı. Bu bildiri de; “*Türk milletini, kaderde, kıvançta ve tasada bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplayan milletimizin milli birlik ruhu içinde yüceltilmesini amaç bilen Türk Milliyetçiliği ilham kaynağımızdır. Milli bütünlüğünü iç kavgalar ile yok etmek isteyen her türlü yıkıcı faaliyetin karşısındayız. Milli ve manevi değerlere bağlı ve saygılıyız.*

⁸ Nihat Erim, **Günlükler: 1925-1979**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.1133.

⁹ Tanıl Bora, “**Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.20.

¹⁰**Bildiri yayınlayan 14 Profesör:** Prof. Dr. Mustafa Köseoğlu, Prof. Dr. Hayri Domaniç, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Tahsin Benguoğlu, Prof.Dr. Faruk K. Timurtaş, Prof. Dr. Sabahattin Zaim, Prof. Dr. A.Selçuk Özçelik, Prof. Dr. Ali Uras, Prof. Dr. Süleyman Yalçın, Prof. Dr. Cevat Babuna, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. Nuri Muğan, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Ömer Öztükmek'dir.

¹¹ Arslan Tekin, **Alparslan Türkeş ve Liderlik**, Berikan Yayınları, Ankara, 2011, s.257.

Hür demokratik rejimi insan haysiyetine uygun yegâne idare şekli sayıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti ve hür demokratik rejimi, komünizmin ve her türlü yıkıcı akımın saldırısına karşı azimle savunmaya karlıyız. Milletimizi her türlü dikta, istibdat, baskı ve tahakküm tehdidinden de yoksulluk, darlık ve fakirlikten de kurtarmak ortak hedefimizdir. Türkiye'nin hür ve demokratik bir rejim içinde dengeli bir karma ekonomi sistemi ile kalkınacağı inancındayız. Artan nüfusumuza iş sahaları açılması için hızlı sanayileşmeyi, vazgeçilmez mili hedef sayıyoruz. Yatırım hevesini arttırmak kararındayız. Kanun hâkimiyetine ve vatandaşların anayasada yer alan temel hak ve hürriyetlerinin, mülkiyet hakkına, meşru kazanca, sosyal adalet ve güvenliğe saygılı bir görüşle kalkınma hedeflerine ulaşacağı inancındayız. Kalkınma, aşırı sol sloganları ile kanun dışı eylemlerle, taklitçilikle, yağma teşvikçiliği yapılarak ve yurttaşın güven duygusu ve çalışma şevki yok edilerek gerçekleşmez. Sosyalist devlet macerasının, hürriyetleri yok edeceğini, yurttaşlarımızın insan haysiyetine, uygun ve mutlu şekilde yaşamalarını imkânsız hale getireceğini bildiğimiz için sosyalist devlet kurma heveslerinin kesinlikle karşısındayız. Bütün milliyetçilerin aynı hedefler etrafında toplanacağına eminiz.”¹² şeklinde görüşler yer alıyordu. Bu bildiri ile Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin resmi olarak temelleri atılmış oldu.

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlık elbette bir takım sorunların yaşanmasına neden oldu. O dönem ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılar “Türkiye komünizmin çok yönlü tehdidi altındadır. Çok yönlü tehdit içindedir. Son zamanlarda meydana gelen olaylar, Türkiye devletini ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olma esasında ayırma istidadı göstermektedir.” şeklinde dile getirilerek bir nevi sağ partilerin önünün açılması, birlikte hareket etmelerini zorunlu kılma dönemidir.¹³

Partilerin bir araya gelerek oluşturdukları Milliyetçi Cephe kavramını Acar Tuncer şu şekilde ifade etmektedir: “Milliyetçi Cephe, ülkenin çeşitli tehlikelerle içte ve dışta tehdit edildiği zor dönemde; devletin kudretini Türk milliyetçiliğine bağı ile payidar kılmak mefkûresinden taşan bir milli beraberlik hareketidir.”¹⁴

Kısacası Milliyetçi Cephe; 1974 yılı sonlarında ülkenin içinde bulunduğu ortamı değerlendirerek parlamentoda grup oluşturan sağ tandaslı AP, MSP, MHP ve CGP'nin, sol tandaslı CHP'nin tekrar iktidara gelmesini engellemek, ülke için tehdit

¹² Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, Tesav Yay., Ankara, 2002, s.213.

¹³ Sadettin Bilgiç, **Hatıralar**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s.238.

¹⁴ Acar Tuncer, **Demirel'in Çizdiği Hedef: Milliyetçi Cephe Birliği**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1975, s.5.

oluşturduğunu düşündükleri komünizmin gelişmesini durdurmak, sola karşı sağ partilerden milliyetçi bir hükümet oluşturmak için bir birlerine yakın ideolojik değerleri taşıyan dört partinin bir araya gelerek anlaşmaya varmaları sonucu Mart 1975’de kurulan 39. Hükümet ile Temmuz 1977 tarihinde kurulan 41. Hükümete verilen genel isimdir.

Milliyetçi Cephe olarak bilinen ve 39. Koalisyon Hükümetini oluşturan MHP, MSP, AP ve CGP’lerini açıklamakta fayda vardır. Bu nedenle aşağıda bu partilerin kuruluşu, kurucuları, siyasi görüşleri ve katıldıkları seçimler ile katıldıkları hükümete değinilecektir.

1.1.2. Adalet Partisi

Yaşanılan ekonomik sıkıntılar sebebiyle bir yıl önceye çekilerek 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan genel seçimlerden DP birinci parti olarak çıktı. Ancak bu seçim dönemi belki de ülke tarihi açısından geçen en çekişmeli seçim dönemi idi. Seçim öncesinde yaşanan sıkıntılar seçimden sonrada kaldığı yerden devam etti. Seçim sonrası o dönem 610 Milletvekili bulunan TBMM’de 413 DP’li milletvekilinin güvenoyu ile Beşinci Adnan Menderes hükümeti kuruldu.

Seçimlerin 1957 yılında bir yıl öne alınması ve yeni hükümetin kurulması ülkedeki darboğaz ve sıkıntılara çare olmadı. Ülkedeki darboğazın her geçen gün artması, sokak olaylarının çoğalması, bitmek bilmeyen iktidar-muhalefet çatışması nedeniyle Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri adına ülke yönetimine el koydu.¹⁵

Org. Cemal Gürsel başkanlığında 28 Mayıs 1960 günü yeni bir hükümet kuruldu. Siyasi kurumların düzenlenmesi ve Yeni anayasa amacıyla faaliyetlere başlandı. Tutuklu DP’li Milletvekilleri ve yöneticiler yargılanmak üzere Yassıada’ya gönderilmesi ile 29 Eylül 1960 tarihinde DP resmen kapatıldı.¹⁶

DP’nin kapatılmasından sonra merkez sağda kurulan ilk parti Adalet Partisi’dir (AP). Kuruluş faaliyetleri 3 Şubat 1961 günü İstanbul İpek Palas Oteli’nde başlayan AP’nin kurucuları 3 DP’li, 4 Köylü Partili ve 4 Asker kökenli olmak üzere 11 kişiden ve 3 gruptan oluşmaktaydı. Siyasi partilerin “demokrat” adını kullanması Milli Birlik

¹⁵Tanel Demirel, **Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.70.

¹⁶Demirel, **a.g.e.**, s.70.

Komitesi (MBK) tarafından yasaklandığından, AP ismiyle 11 Şubat 1961 tarihinde DP'nin ardılı olarak bir parti kurmak için dilekçelerini verdiler.¹⁷

Partinin ilk genel başkanı 27 Mayıs Askeri darbesinin ardından 03 Haziran 1960 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na atanan ve 2 Ağustos 1960 tarihinde emekliye sevk edilen General Ragıp Gümüşpala'dır.¹⁸

İhtilal ile gelmiş olan, iktidar içinde yerini meşrulaştırmaya çalışan ve millet adına karar verme yetkisini kendinde gören bir oluşuma karşı, AP, liberal demokratik rejimi tekrardan hayata geçirmeyi amaç edinmiştir.¹⁹ AP, ihtilal sonrası dönemde halkın dini isteklerine karşı hoşgörülü bir tutum sergilemiştir.²⁰

15 Ekim 1961 genel seçimlerinde oyların %35'ini alan AP, 450 üyeli TBMM'de 158 milletvekilliği, 150 üyeli Cumhuriyet Senatosu'nda ise 70 senatörlük aldı.²¹ Seçimlerde toplam oyun %37'sini alarak 173 milletvekili elde eden Cumhuriyet Halk Partisi birinci parti oldu. Seçim sonucunda CHP Genel Başkanı İsmet İnönü liderliğinde Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti olan CHP-AP koalisyonu kuruldu.²² 06 Haziran 1964'te AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın vefatının ardından 27-29 Kasım 1964 tarihinde yapılan kongrede Süleyman Demirel genel başkanlığa seçildi.²³ Henüz milletvekili olmayan Demirel muhalefet gruplarını birleştirerek III. İnönü koalisyon hükümetinin düşürülmesiyle siyasette ilk başarısını elde etti. 1965 seçimlerinden AP birinci parti çıktı ve oyların %52.9'unu alarak 240 milletvekili ile I. Demirel Hükümeti kuruldu.²⁴ 12 Ekim 1969 seçimlerinde oy oranı %46,5'a gerilese de o seçimlerde ilk kez Milli Bakiye Sistemi'nden²⁵ d'Hont Sistemi'ne²⁶ bıraktığından bir öncekinden yüksek milletvekili çıkartarak 256 milletvekili ile II. Demirel hükümeti kuruldu.²⁷

¹⁷ Hüseyin Çavuşoğlu, "Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme", **B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.12, S. 22, 2009, s.167-168

¹⁸ Çavuşoğlu, **a.g.m.**, s.167.

¹⁹ Demirel, **a.g.e.**, s.70.

²⁰ Metin Heper, **Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kurumsal ve Karşılaştırmalı Açından**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s.196.

²¹ **Resmi Gazete**, S.10960, 17 Kasım 1961,

²² <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP26.htm>. (20.02.2015)

²³ Demirel, **a.g.e.**, s.75.

²⁴ **Resmi Gazete**, S.12130, 19 Ekim 1965.

²⁵ **Milli Bakiye Sistemi**: Partilerin seçim çevrelerinde aldığı bütün artık oylar toplanır. Açıkta kalan milletvekili sayısına bölünerek milli seçim kotası bulunur. Her partinin elindeki toplam artık oy milli seçim kotasına bölünerek, bununla orantılı bir şekilde milletvekilleri dağıtılır.

²⁶ **d'Hont Sistemi**: Türkiye'de 1961'den bu yana (1965 Millet Meclisi genel seçimi ile 1966 Millet Meclisi ara seçimi dışında) bütün milletvekili genel ve ara seçimlerinde uygulanan d'Hont sistemi, Nispi temsil sistemi olarak da isimlendirilir. Belçikalı hukukçu ve matematikçi Victor tarafından 1878'de tasarlanmıştır.

²⁷ **Resmi Gazete**, S.13331, 20 Ekim 1969.

AP, parlamentodaki sayısal gücü nedeniyle bir süre sonra kendisini daha farklı tanımlama ihtiyacı hissederek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve onun dayandığı hür teşebbüsçü düzeni, komünizme karşı koruma fonksiyonunu öne çıkarması üzerine kendi içindeki kopmaları beraberinde getirdi.²⁸ AP'den ilk olarak Necmettin Erbakan ve arkadaşları 8 Şubat 1970 tarihinde Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kurarak ayrıldı. "72'ler hareketi" diye anılan bir başka grup da 18 Aralık 1970'de Ferruh Bozbeyli başkanlığında Demokratik Parti (DkP)'yi kurdu.²⁹

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de 60'lı yılların sonundan itibaren de sağ-sol çatışmaları, işçi gösterileri, öğrenci olayları ve Amerikan karşıtlığı arttı. Ülke içerisindeki karışıklıkları bastırmak maksadıyla 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri darbe yaparak ve Demirel hükümetini istifaya zorladı.³⁰

Adalet Parti'sinin tek başına iktidarı 14 Ekim 1973 seçimlerinde son buldu.³¹ Oy oranı %29'a, düşen AP'nin mecliste elde ettiği sandalye sayısı 149'a, senatör sayısı da 22'ye kadar düştü.³² Bu düşüşün sebebi hem CHP'nin yükselmesi, hem de AP'den kopan sağ partilerin oy oranlarını bölmesinden kaynaklandı. Seçimlerden birinci parti çıkan CHP, MSP ile koalisyon hükümeti kurdu. Ecevit, Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle oylarını yükseltmesinin faydasını kullanmak istemesi nedeniyle erken seçime gitmek için istifa etmesi üzerine hükümeti kurma görevi Nihat Erim'e verildi. Ancak Erim hükümeti güvenoyu alamaması üzerine, hükümet kurma görevi Demirel'e verildi. Demirel, MSP, MHP ve CGP ile bir koalisyon hükümeti (I. Milliyetçi Cephe Hükümeti) kurdu.

1977 genel seçimlerinde oylarını %37'ye çıkararak AP, CHP ile ortak koalisyonu önlemek amacıyla ömrü altı ay süren II. Milliyetçi Cephe Hükümetini kurdu. Ancak siyasetin istikrarsızlığı, iç karışıklıklar, dış baskılar, ekonomik alandaki kötü gidiş ve sonucunda ortaya çıkan hayat pahalılığı nedenleriyle hükümet aleyhine gensoru verildi. Gensoru önergesi hükümetin içte ve dışta güvenliğini sağlayamadığı, cephencilik anlayışı ile ulusal birliği zedeleyip Türkiye'nin gelişmesini engellediği, halkın çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini Anayasal çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı gerekçelerini kapsamaktaydı. Gensoru

²⁸ Demirel, **a.g.e.**, s.548.

²⁹ Erdoğan Teziç, **100 soruda Siyasi Partiler: Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s.302.

³⁰ Demirel, **a.g.e.**, s.95.

³¹ Heper, **a.g.e.**, s.198.

³² **Resmi Gazete**, S.14698, 31 Ekim 1973.

Meclis'te kabul edildi ve Cumhuriyet tarihinin gensoru ile düşürülen ilk hükümeti oldu.³³

AP, 1979 ara seçimlerinde kendini topladı ve sonrasında MSP ile MHP'nin dışarıdan desteklediği azınlık hükümetini kurdu. Ancak ülkenin içinde bulunduğu ve yukarıda değinilen sıkıntılarının çözülememiş olması nedeniyle 12 Eylül 1980 darbesi birçok parti gibi AP'nin de sonu oldu.

16 Ekim 1981 tarihinde kabul edilen 2533 sayılı "Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun"un birinci maddesine göre bütün siyasi partiler ile birlikte AP'de kapatıldı.³⁴

19 Haziran 1992 yılında kabul edilen 3821 sayılı "16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanununun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" ile daha önce kapatılan siyasi partilerin, önceki dönemlerde kullanmış oldukları siyasi sembolleri kullanarak tekrar siyasi faaliyetlere başlamalarına izin verildi.³⁵ Yayınlanan bu kanunla birlikte AP, Ankara Atatürk Spor Salonunda 19 Aralık 1992 tarihinde yapılan büyük kurultay ile mevcut o dönemde iktidarda olan Doğru Yol Partisi'ne katılma kararı ile tüm mal varlığı borç ve alacakları ile DYP'ne katılarak siyasi varlığı sona erdi.³⁶

1.1.3. Milli Selamet Partisi

Fikri temelleri 1967 yılında atılan³⁷ Milli Görüş hareketi, İran ve Arap ülkelerindeki İslami hareketlerden farklı bir şekilde geleneğe önem vermiş ve dışlamamıştır.³⁸

Konya Bağımsız Milletvekili Necmettin Erbakan'ın AP'nden koparak 26 Ocak 1970 tarihinde kurduğu MNP, Cumhuriyet tarihinin İslami referanslara sahip ilk partidir.³⁹ Aslında MNP'nin kurulmasında dolaylı da olsa Demirel'in etkisinden bahsedilebilir. Hükümet'in, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ndeki (TOBB) seçimleri erteleme kararına rağmen, çoğunlukla kırsal bölgelerde iş gören sanatkâr,

³³ Demirel, a.g.e., s.74.

³⁴ **Resmi Gazete**, S.17486 Mükerrer, 16 Ekim 1981.

³⁵ **Resmi Gazete**, S.21273 Mükerrer, 03 Temmuz 1992.

³⁶ Demirel, a.g.e., s.546.

³⁷ Ruşen Çakır, **Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, C. IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 544.

³⁸ Hakan Yavuz, **Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, C. VI, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 594.

³⁹ Ergun Özbudun, **Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AKP Olayı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s.31.

küçük esnaf ve çiftçilerin desteğiyle başkan seçilmesine rağmen Erbakan, hükümetin isteği doğrultusunda, TOBB Başkanlığından polis gözetiminde uzaklaştırıldı. 1969 seçimlerinde AP'ne yaptığı milletvekilliği adaylığı reddedilen Erbakan, Konya'dan bağımsız milletvekili olarak seçilerek meclise girmeyi başardı.⁴⁰

Kurulalı henüz bir buçuk yıl olan MNP, Anayasa Mahkemesi 20 Mayıs 1971 tarihinde oy birliği ile partinin; devletin hukuki, siyasi ve iktisadi temellerini kısmen de olsa din kurallarına dayandırmayı hedeflediği, halkın kutsal kabul ettiği değerlerin ve dini duyguların istismar edici bir tavır sergilediği bu suretle laiklik ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle temelli kapatılmasına karar verdi.⁴¹

MNP kapatıldıktan sonra yeni bir siyasi hareketin hemen başlatılmasını isteyen eski Nizamcılar, Erbakan'ın Türkiye'ye dönmesini ve yeniden harekete geçilmesini temin için parti ileri gelenlerini zorlamaya başladılar. MNP kapatıldıktan 17 ay sonra 12 Mart Askeri Muhtırasının etkisini yitirmesiyle, birlikte hareket ettiği çevrenin Erbakan'ı ülkeye dönmeye ikna etmesiyle 11 Ekim 1972 tarihinde MSP kuruldu. İlk etapta MSP'nin dikkat çekmemesi için Erbakan'ın yerine Süleyman Arif Emre genel başkanlığa getirildi.⁴²

MSP'nin resmi duruşunu Şerif Mardin, "*dini bir dünya görüşü, hızlı sanayileşme arzusu, ekonomik kaynakların halkın genelini mutlu edecek şekilde bölüşümü ve ahlaklı bir toplum yapısının tesisi*" olarak özetler.⁴³ Ayrıca MSP, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa din ve dinsel geleneklerin konumu ile ilgili tartışmayı çok boyutlu olarak gündeme getirmişti ve İslamcı akımın merkezdeki elitler açısından bir ideolojisini oluşturmaya çalıştı. MSP, siyasal felsefe ve programını yukarıda bahsettiğimiz "*Milli Görüş*" adı altında sunar. Kendi görüşüne "*Milli*" derken bunu Türk kültür ve medeniyetinin özüne dayandığını savunur.⁴⁴

MSP kısa sürede örgütlenmesini tamamlayıp katıldığı 14 Ekim 1973 seçimlerinde beklenenin üzerinde bir oy aldı. Seçimden %12'lik bir oy alarak, mecliste 48 milletvekili ile temsil edilmeyi başardı.⁴⁵

⁴⁰ Hüseyin Çavuşoğlu, "TOBB, Siyaset İlişkisi Açısından Erbakan'ın TOBB Başkanlığı Sürecinin Değerlendirilmesi" **P.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 4, 2009, s.46-49.

⁴¹ **Resmi Gazete**, sayı:14072, 14 Ocak 1972.

⁴² M. Gündüz Sevilgen, **MSP'de Dört Yıl (1973-1977)**, Yüksel Matbaası, Ankara, 1980, s.40-43.

⁴³ Şerif Mardin, **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s105.

⁴⁴ Binnaz Toprak, "Siyasal Partiler / Milli Selamet Partisi" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.2105.

⁴⁵ **Resmi Gazete**, S. 14698, 31 Ekim 1973.

Seçimlerin ardından genel başkan Süleyman Arif Emre'nin istifa etmesiyle 20 Ekim 1973'te partinin genel başkanı Necmettin Erbakan oldu.⁴⁶

CHP-MSP koalisyonunun 26 Ocak 1974'te kurulmasıyla Erbakan Başbakan yardımcılığını elde ederken, MSP, Adalet, Ticaret, din işlerinden sorumlu Devlet Bakanlığı, İçişleri, Gıda-Tarım ve Hayvancılık ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlıklarını aldı.⁴⁷

MSP'nin karşılaştığı ilk siyasal meydan okuma, 1974 yılında meydana gelen Kıbrıs Barış Harekâtı'dır. Ecevit, harekâtın başarısının kendisine ait olduğu, bu olayın CHP'nin oylarına olumlu etki ettiğini düşünerek erken seçime gitmek istedi. 18 Eylül 1974 tarihinde CHP-MSP koalisyonu Ecevit'in istifa etmesiyle sona erdi. İstifanın ardından hükümeti kurma görevi Sadi Irmak'a verildiyse de, kurulan hükümet güvenoyu alamadı. Bunun üzerine MSP, 31 Mart 1975 tarihinde Süleyman Demirel liderliğinde AP, MHP ve CGP ile 39'ncu hükümette görev aldı. (I. Milliyetçi Cephe Hükümeti).⁴⁸ Kurulan bu hükümette Erbakan, Başbakan Yardımcısı olurken, Adalet, İçişleri, Bayındırlık, Çalışma, Gıda-Tarım ve Hayvancılık ile Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarına MSP'li bakanlar getirildi.⁴⁹

MSP, tüm ümmetçi görüşleri içinde barındıran bir yapıyla siyasete girdiğinden zaman içerisinde parti içi gruplaşma hissedilir dereceye yükseldi ve bölünmeyi de beraberinde getirdi. Bu bölünmenin ilk sinyali 16 Ocak 1977 tarihinde 16 milletvekilinin, Erbakan'a bir muhtıra vererek son uzlaşma yollarını aramasıyla oldu. Erbakan tarafından sorunların çözümü konusunda herhangi bir çalışma başlatılmamış olması, muhtıra veren vekillerden 12'sinin adaylığı kabul etmemesine neden oldu. Bu isimlerinden bazıları daha sonra MNP'yi yeniden kurdu.⁵⁰

1977 seçimlerinin arifesinde partiden Nurcuların, Ahmet Tevfik Paksu öncülüğünde ayrılmaları, partinin seçim öncesi kan kaybetmesine neden oldu. Buna rağmen MSP, 1977 genel seçimlerine “*Kıbrıs Harekâtının CHP'ye rağmen kendilerinin başarısı*” olduğu stratejisi ile hazırlanma kararı aldı. Bunu da 1977 genel seçim bildirisinde “*Biz Malazgirt zaferini, İstanbul'un fethini, Kosova'yı, Niğbolu'yu, Viyana Kuşatmasını, Çanakkale'yi, Sakarya'yı, en son Kıbrıs'taki zaferi silahımız daha çok olduğu için, ordumuz daha kalabalık olduğu için değil, manada maneviyatta*

⁴⁶ Toprak, **a.g.e.**, s. 2118.

⁴⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB37.htm> (20.02.2015).

⁴⁸ Yavuz, **a.g.e.**, s. 284.

⁴⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB39.htm> (20.02.2015).

⁵⁰ Çetin Özek, **Devlet ve Din**, Ada Yayınları, İstanbul, 1982, s.s. 580-582

üstün olduğumuz için kazandık.” şeklinde dile getirdiler. Ayrıca yine aynı bildiri de “1963’de CHP iktidarının, 1967’de AP iktidarının, Kıbrıs’ta meydana gelen karışıklıklara hiçbir müdahalede bulunmadığı, bu sorunun MSP tarafından iktidar ortağına karşı kararlı tutumu sayesinde aşıldığının altını çizmiştir”.⁵¹

MSP, 1977 genel seçimlerinde partiden yaşanan kopmaların etkisiyle %8’lik oy oranıyla üçüncü parti olarak çıktı ve meclisteki sandalye sayısı 24’e düştü.⁵² Seçimlerin ardından her ne kadar seçimden birinci parti çıkan CHP’ye hükümeti kurma görevi verilmiş olsa da bu hükümetin güvenoyu alamaması üzerine MSP, AP ve MHP ile birlikte tekrar bir araya gelerek 2. Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruldu. MSP, İçişleri, Çalışma, İmar ve İskân, Orman ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlıklarında görev aldı.⁵³ Ancak koalisyon ortakları arasında ki uyuşmazlık tez ayrılık getirmiş ve hükümet ancak altı ay dayanabilmiştir.

1970 yılında MNP ile başlayan “*Milli Görüş*” hareketi, Milli Nizam, Milli Selamet, Refah, Fazilet Partisi’nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmaları üzerine günümüzde halen Saadet Partisi çatısı altında siyasi hayatına devam etmektedir.

1.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi

Türk siyasi hayatında ilk defa 27 Mayıs 1960 günü saat: 05.25’de TRT radyosunda canlı olarak darbe bildirisini okuması ile isminden sıkça söz edilmeye başlanan Alparslan Türkeş ve arkadaşları tarafından 1969 yılında, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin (CKMP) isminin değiştirilmesi ve Türk-İslam Ülküsü ve Türk Milliyetçiliği sentezi ile yeniden yapılandırılmasıyla kurulan siyasi partidir.

1960 darbesinin ardından Milli Birlik Komitesinden tasfiye edilen Türkeş, 14 arkadaşı ile birlikte yurtdışına sürgün edildi. 1963 yılı başında sürgünden dönmesi ile aktif olarak siyasete girme kararı alarak AP’nin partiye kabul etmemesi üzerine CKMP’nden gelen davet üzerine 31 Mart 1965 tarihinde sürgün edildiği bazı arkadaşları ile birlikte CKMP’ne katıldı. Katılmasından kısa bir süre sonra partinin genel başkanı oldu.

⁵¹ Milli Selamet Partisi, 1977 Yılı Seçim Beyannamesi, Ankara, 1977, s.32-83. <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANE/SECIM/BEYANNAMESI/1977/94.pdf> (25.02.2015)

⁵² **Resmi Gazete**, S. 15971, 19 Haziran 1977.

⁵³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB41.htm> (25.02.2015)

Partinin başına geçtikten sonra Kasım 1967 tarihindeki ilk kongre de “*Dokuz Işık*”⁵⁴ olarak tanımlanan yeni doktrin, parti teşkilatına ayrıntılı olarak tanıtılarak parti programının çerçevesi belirlendi.⁵⁵

CKMP’nin 8-9 Şubat 1969 tarihinde Adana’da yapılan büyük kongresinde delegelerin büyük desteği ile CKMP’nin isminin MHP olarak değiştirilmesiyle, MHP Türk Siyasi hayatına girdi. Büyük Kongrede sonra toplanan ilk genel idare kurulunda partinin amblemi “*Üç Hilal*”, MHP gençlik kollarının ambleminin de “*Hilal İçinde Kurt*” olması kabul edildi.⁵⁶

MHP ismiyle katıldığı ilk seçim olan 1969 yılı genel seçimlerinde parti %3 oy alarak sadece Alparslan Türkeş, Adana Milletvekili olarak meclise girdi ve 1973 seçimlerine kadar mecliste tek kişiyle temsil edildi.⁵⁷

Türkeş, Marksizm’in ve Komünizm’in karşısına esaslarını kendisinin oluşturduğu “Dokuz Işık Doktrini” ile çıkmıştır. Türkeş;

*“Ne kapitalizm ve liberalizm, ne de komünizm, Türkiye için yararlı olamaz. Türkiye’yi kalkındıracak sistem ve görüş ancak Türk milletinin özelliklerine uygun, Müslüman Türk realitesini göz önünde bulunduran ve modern ilim ve tekniği yol gösterici kabul eden milli bir doktrin Türkiye’yi ulaştırmak istediğimiz kudretli, ileri Büyük Türkiye ülküsüne ulaştırabilir”*⁵⁸

teziyle siyasetine devam etmiş ve temelde din, inanç ve geleneklerini reddeden sol kesime gençlerin desteği ile 1970’li yıllarda aldığı destek arttı.

14 Ekim 1973 seçimlerinde MHP yine istediği sonucu alamamış, %3,4 oy olarak 3 milletvekili ile mecliste temsil edilme şansı buldu.⁵⁹ Ancak I. Ecevit ve Sadi İrmak hükümetinin kısa ömürlü olması nedeniyle 31 Mart 1975 tarihinde kurulan IV. Demirel (I. Milliyetçi Cephe) hükümetinde, mecliste üç üyeye sahip olmasına rağmen iki bakan ile temsil edilme fırsatı buldu.⁶⁰

⁵⁴**Dokuz Işık Doktrini:** Alparslan Türkeş’in fikri temellerini attığı “Milli Doktrin Dokuz Işık” olarak ortaya konulan Ülkücülüğün temel nitelikleridir. Bu nitelikler; Milliyetçilik, Ülkücülük, Şahsiyetçilik, İlimcilik, Köycülük, Toplumculuk, Ahlakçılık, Hürriyetçilik ve Gelişmecilik ve Halkçılık ile Endüstricilik ve Teknikçiliktir.

⁵⁵ Tarihçe, **Türk Milliyetçiliğinin Partileşme Süreci**, (07.02.2012)

http://web.archive.org/web/20.120.207.214.641/http://www.mhp.org.tr/mhp_tarihce.php (25.02.2015)

⁵⁶ Tarihçe, **Türk Milliyetçiliğinin Partileşme Süreci**, (07.02.2012)

http://web.archive.org/web/20.120.207.214.641/http://www.mhp.org.tr/mhp_tarihce.php (25.02.2015)

⁵⁷**Resmi Gazete**, S.13331, 20 Ekim 1969, Teziç, s.313.

⁵⁸ Alparslan Türkeş, **Türkiye’nin Meseleleri**, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1977, s.58.

⁵⁹**Resmi Gazete**, S. 14698, 31 Ekim 1973.

⁶⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB39.htm> (25.02.2015).

MHP iktidarda bulunduğu iki yıl içerisinde kendisini diğer sağ partilerden farklı olarak göstermeye özen göstermiş ve Türkiye tarihinin en önemli ve olaylı seçim kampanyalarının ardından katıldığı 05 Haziran 1977 tarihindeki genel seçimlerde oy oranını %3,4'ten %6,4'e arttırmıştır. Bu sonuçlara göre MHP mecliste 16 milletvekili ile temsil edilme şansını yakaladı.⁶¹

1977 seçimlerinden sonra Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti güvenoyu alamayınca 21 Temmuz 1977 tarihinde Demirel'in başkanlığında kurulan II. Milliyetçi Cephe hükümetinin tekrar koalisyon ortağı olan MHP, iki devlet bakanlığının yanı sıra Ticaret, Sağlık ve Sosyal Yardım ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nda görev aldı.⁶²

II. Milliyetçi Cephe Hükümeti hakkında “içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışı ile ulusal birliği zedeleyip Türkiye'nin gelişmesini engellediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği” gerekçesiyle verilen gensoru sonucu 31 Aralık 1977 tarihinde II. Milliyetçi Cephe Hükümeti düşürüldü.

Hükümeti kurma görevi tekrar Ecevit'e verilse de kurulan hükümetin kısa süreli olması üzerine, hükümeti kurma görevini tekrar Cumhurbaşkanı'dan alan Demirel'e MHP destek vermesi sonucu AP, 12 Kasım 1977 tarihinde azınlık hükümeti kurdu.

12 Eylül 1980'de askerinin yönetime el koymasıyla birlikte Ekim 1981 tarihinde kabul edilen 2533 sayılı “Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun” ile bütün siyasi partiler gibi MHP'de feshedildi.⁶³

12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen darbe sonucu kapatılan MHP, 1983 yılında bazı yasaklamalar sona erip yeni siyasi parti oluşumların önü açılınca Mehmet Pamak liderliğinde siyasi faaliyete başlayan Muhafazakâr Parti tarafından temsil edilmeye başlandı. 1985 yılında Muhafazakâr Parti, adını Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak değiştirdi. 1987 yılında siyasi yasağı kalkmasının ardından Türkeş MÇP genel başkanı oldu.

19 Haziran 1992 tarihinde kabul edilen 3821 sayılı⁶⁴ kanunla daha önce 2533 sayılı kanunla siyasi faaliyetleri yasaklanan siyasi partilerin, aynı ad, amblem, rozet, rumuz ve benzeri işaret kullanılarak yeniden siyasi faaliyetlerini yürütmelerine izin

⁶¹Resmi Gazete, S. 15971, 19 Haziran 1977.

⁶² <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB41.htm> (25.02.2015).

⁶³Resmi Gazete, S. 17486 Mükerrer, 16 Ekim 1981.

⁶⁴Resmi Gazete, S. 21273 Mükerrer, 03 Temmuz 1992.

verilmesinin ardından 24 Ocak 1993 tarihinde yapılan olağan üstü kongreyle partinin adının MHP olarak değiştirilmesine karar verildi.⁶⁵

1.1.5. Cumhuriyetçi Güven Partisi

1960'lı yılların ortalarında CHP'de ideolojik değişimler yaşanmaya başladı. Genel Başkan İsmet İnönü'nün desteğiyle, partinin Genel Sekreteri olan Bülent Ecevit'in öncülüğünde gelişen "ortanın solu" hareketi, CHP içerisinde anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep oldu. Turhan Feyzioğlu'nun öncülüğündeki bir grup ortanın solu hareketini, CHP'nin temel ilkelerinden sapma ve Atatürkçülüğe ihanetle suçlayarak Nisan 1967 yılında partiden istifa ederek 12 Mayıs 1967 tarihinde "Güven Partisi" kurdu.⁶⁶

Parti programında, Atatürk'ün akılcı ve medeniyetçi yolunu benimseyen, sosyal adalet ve sosyal güvenliğe gerçekleştirileceği, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunacağı, Milli hâkimiyet ülküsü ve hür demokratik rejime sahip, Türkiye'yi totaliter rejimlerin ve Atatürkçülük yoluna aykırı tehditlerden korunacağı gibi ilkeler benimsendi⁶⁷

1969 genel seçimlerinde Güven Partisi, oyların %7'si ile 15 milletvekili çıkartarak üçüncü büyük parti oldu.⁶⁸ Daha sonra gücünü yitiren ve mecliste 6'şar milletvekili bulunan Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'yle birleşerek 29 Ocak 1971'de partinin adı Milli Güven Partisi adını aldı.⁶⁹

MGP, 12 Mart sonrası hükümetlere katılma konusunda herhangi bir sakınca görmediği, hükümetlere katılmakla kalmayıp hükümet kuruluşlarında etkili olmaya çalışmış ve hükümetlerin kurulmasını çabuklaştırmaya çalışmıştır. 12 Mart sonrası Türkiye'nin hükümete kalmaması için, çok küçük bir grubu olmasına karşın askerlerle olan yakınlığı nedeniyle I. ve II. Erim, Talu ve Melen hükümetlerde görev aldı.⁷⁰

⁶⁵ http://web.archive.org/web/http://www.mhp.org.tr/mhp_tarihce.php (25.02.2015)

⁶⁶ Teziç, **a.g.e.**, s.333.

⁶⁷ Güven Partisi Programı, Ankara, 1967, s.s. 3-16

<http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/WEB/KUTUPHA/GUVEN/PARTISI/PROGRAM/1967.pdf> (20.02.2015)

⁶⁸ **Resmi Gazete**, S. 13331, 20 Ekim 1969.

⁶⁹ Teziç, **a.g.e.**, s. 334.

⁷⁰ Gürcaan Bozkır, "Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 15, 2007, s.s. 278-279.

14 Mayıs 1972 tarihinde yapılan parti kurultayında Ecevit'in CHP genel başkanı seçilmesiyle Kemal Satır başını çektiği 58 milletvekili ve senatörden oluşan ve kendilerini Bağımsız Halkçılar olarak isimlerinden bir hareket, CHP ile bağlarını kopararak Cumhuriyetçi Partiyi 4 Eylül 1972'de kurdular.⁷¹

Kemal Satır'ın kurduğu Cumhuriyetçi Parti ile CHP'den ayrılan diğer bağımsızlar, 3 Mart 1973 tarihinde yapılan Milliyetçi Güven Partisi kurultayında, MGP'ye katılırlar ve partinin adı "Cumhuriyetçi Güven Partisi" (CGP) olur.⁷² Naim Talu tarafından 15 Nisan 1973'te hükümette altı bakan ile temsil edilen CGP, 12 Mart Muhtırası'nın oluşturduğu olağan dışı koşullarda hayata geçirilen partiler-üstü hükümet formülü ile TBMM'deki sandalye sayısının çok üstünde siyasi bir güç elde etti.⁷³

CGP olarak ilk kez girdikleri 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde %5 oy alarak 13 Milletvekili çıkarmayı başardılar. Bu sonuçla CGP, mecliste grubu olan beşinci parti oldu.⁷⁴

31 Mart 1975 tarihinde Demirel'in liderliğinde oluşturulan I. Milliyetçi Cephe hükümeti içerisinde bulundu. Bu hükümette Başbakan Yardımcılığı, Milli Savunma, Gümrük ve Tekel ile Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Bakanlıklarını alarak yürüttü.⁷⁵

CGP, 1977 yılı 5 Haziran'da gerçekleştirilen erken genel seçimlerinde büyük oy kaybı yaşayarak aldığı %1'lik oy oranı ile sadece 3 milletvekili çıkartabilmiştir. II. Milliyetçi Cephe Hükümetinde yer almayan CGP, hükümetin gensoru ile düşürülmesinden sonra III. Ecevit hükümetinde görev aldı.

CGP, 39 ve 42'nci koalisyon hükümetlerinde yer aldı, ancak 12 Eylül 1980 gerçekleşen askeri müdahalenin arkasından diğer siyasi partiler gibi siyasi hayatı sona erdi.⁷⁶

CGP, Atatürk'ün akılcı ve medeniyetçi yolunu benimseyen, sosyal adalet ve sosyal güvenliğin gerçekleştirileceği, devletin, ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunacağı, Milli hâkimiyet ülküsü ve hür demokratik rejime sahip, Türkiye'yi totaliter rejimlerin ve Atatürkçülük yoluna aykırı tehditlerden korunacağı gibi ilkeler benimseyerek 13 yıl Türk Siyasetinde faaliyet göstermiş siyasi bir partidir.

⁷¹ Cumhuriyetçi Parti Programı, Ankara, 1972, s.s. 3-16.

<http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/Gazeteler/Web//Cumhuriyetçi/Parti/Programı.pdf> (20.02.2015)

⁷² Teziç, **a.g.e.**, s.334, Bozkır, **a.g.e.**, s.s. 287-288.

⁷³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB36.htm> (20.02.2015).

⁷⁴ **Resmi Gazete**, S. 14698 Mükerrer, 31 Ekim 1973.

⁷⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB39.htm> (25.02.2015).

⁷⁶ **Resmi Gazete**, S. 17486 Mükerrer, 16 Ekim 1981.

1.2. BİRİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİ

12 Mart 1971 askeri darbesi ile Türkiye’de bir dönem kapanırken, başka bir dönem başlamış oldu. Bu dönemin en önemli siyasal sonuçlarından birisi 12 Eylül 1980 darbesine kadar ardı arkası kesilmeyen koalisyon hükümetleridir.

Siyasal belirsizliğin sürdüğü böylece dönemde Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleşti. Kıbrıs Harekâtından sonra MSP’yi dışarıda bırakarak erken seçime gitme kararı alan Ecevit’in bu tutumu, başta Demirel yönetimindeki AP’nin ve CHP karşıtı olan diğer partileri rahatsız etti. Ecevit’in Barış Harekâtındaki başarısının tamamını kendine pay etmesi ve bu başarı ile partisinin oylarını yükselttiği düşüncesi partisini ve kendisini zor durumda bıraktı. Ecevit’in bu tavrı hem Milliyetçi Cephe hükümetlerinin kurulmasına hem de ülkede uzun süren bir bunalımın doğmasına neden oldu.

1.2.1. 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti Öncesi Siyasal Durum

Demirel’in 12 Mart 1971 darbesi sonunda istifaya zorlanması ile Demirel, hükümet üyelerini toplayarak istifa etmeye karar verdi.

CHP genel başkanı İnönü, Demirel’in istifasını doğru ve yerinde bulurken, muhtıraya da üstü kapalı da olsa destek vermiştir. Ancak bunun yanında Komutanların kontrolünde hükümetin icraat yapamayacağını dile getirerek “*Partiler Üstü Hükümet*” modelini ortaya koymuştur.⁷⁷ Bir süre sonra Nihat Erim’e başbakanlık Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç tarafından verildi. Bu durum kuvvet komutanları arasında bir çatlağa neden olurken, bu muhtıraya ki dört imza sahibinin⁷⁸ arasında ki uyumun da bittiğinin göstergesiydi. Yani 12 Mart cuntası bir hafta demeden dağıldı.⁷⁹

Nihat Erim, Kocaeli milletvekili iken CHP’den ayrılmıştı. Bağımsız milletvekili statüsündeyken 19 Mart 1971’de Cumhurbaşkanı tarafından 33. Cumhuriyet hükümetini kurmakla görevlendirildi. I. Erim Hükümeti 5 AP’li, 3 CHP’li, 1 Milli Birlik Grubu üyesi ile parlamento dışından 14 teknokratın bakan olarak atanması ile kuruldu. Erim’in “*Büyük Beyinler Kabinesi*” adını verdiği yeni hükümet,

⁷⁷ M. Ali Kaya, *Siyasetin Felsefesi ve Cumhuriyet Tarihi*, Turhal, 2005, s.129.

⁷⁸12 Mart 1971 muhtırasında imzası olan 4 General; Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Deniz Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Celal Eyicioğlu, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur’dur.

⁷⁹ M. Ayhan Kara, *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*, Cumhuriyet Kitapevi, İstanbul, 2007, s.106.

76 milletvekilinin katılmadığı Meclis'te 07 Nisan 1971'de 46 Hayır, 3 Çekimser ve 321 Evet oyu ile güvenoyu aldı.⁸⁰

Erim tarafından “*Reform Kabinesi*” olarak ta adlandırılan hükümet, ekonomi ve altyapı, yatırım alanında ciddi hiçbir yatırım yapamadığı gibi, terör, şiddet ve asayiş olaylarının daha da artmasına neden olmuştur. 26 Nisan 1971 günü MGK'nın önerisi ile 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Bu sıkıyönetim kararı ile ülkedeki siyasal hayat sekteye uğradı. Meslek örgütleri ve sendikaların bütün toplantı ve seminerleri engellendi, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri 10 ay süreyle kapatılarak her türlü sol yayın yasaklandı. Kısacası hükümet sol örgütlenmelerin üzerine gitmiş ve Mayıs 1971 tarihinden itibaren ülkede sol adına çalıştığı düşünülen kişileri tutukladı.⁸¹

İçeride karışıklıklar ve mecliste yapılmak istenen reformlarda engeller olmasının yanında, dış politikada da sonraki hükümetler döneminde ABD ile ülkemiz arasında ciddi bir problem oluşmasına neden olacak “*afyon ekimine 1972 yılından itibaren kesinlikle izin verilmeyeceğine*” dair kanunun ABD'nin isteğiyle Ekim 1971 tarihinde çıkarılması tartışmalara neden oldu. Henüz bir yılı doldurmayan Erim hükümetinde küçükte olsa çatlak sesler çıkmaya başladı. İlk çatlak doğal kaynakların kamulaştırılmasını sağlayacak olan “*Maden Reformu*” yasının çıkmasına olanak olmadığını gören Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Mehmet İhsan Topaloğlu'nun 29 Eylül 1971 tarihinde istifa etmesidir. Bunun yanında üniversite ve toprak reformu tasarıları AP ve CHP arasında çatışma konusuna dönmesi sonrasında 5 Ekim 1971 tarihinde Erim istifasını vermiş olsa da, istifası Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kabul edilmedi ve TSK'nın müdahalesiyle Erim ikna edilerek görevinin başına döndü.⁸²

3 Aralık 1971 tarihinde 11'ler diye anılan teknokratların girdikleri yoldan istediklerini elde edemedi “*Yurdumuzun muhtaç olduğu kalkınma hamlesini ve reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek amacıyla kurulan hükümete görev almıştık. Bu amaçları gerçekleştirme olanağı kalmadığı inancıyla görevimizden çekiliyoruz*” gerekçesiyle 11 bakan tarafından hazırlanan istifa mektubu Erim hükümetinin sonu oldu.⁸³

⁸⁰ Erdoğan Günel, **Türkiye'de Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni (1908-2008)**, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2009, s.s. 232-234.

⁸¹ Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981, s. s.451-452.

⁸² Gevgilili, **a.g.e.**, s.s.475-481.

⁸³ Cumhuriyet, “Biz Memur Değiliz”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 04.12.1971 <http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1971.12.4.7.xhtml>, (27.02.2015)

I. Erim hükümetinin sona ermesinden sonra Cumhurbaşkanı yeni hükümeti kurma görevini tekrar Nihat Erim'e verdi. Erim, yeni kabineyi 8 AP'li, 5 CHP'li ve geri kalanlarını da parlamento dışından oluşturmasının ardından, 22 Aralık 1971 tarihinde 349 kişinin katıldığı oylamada 301 kabul, 45 ret, 3 çekimser oy ile II. Erim hükümeti güvenoyu alarak görevine başladı.⁸⁴

II. Erim hükümeti varlığını ancak beş ay sürdürebildi. Erim, 16 Nisan 1972 tarihinde toplumun ve siyasi partilerin kendisinden desteğini çekmesini sebep göstererek istifa etti. 17 Nisan 1971 tarihli Meclis kuruluna "*Bakanlar kurulunun istifa ettiği, yeni hükümet kuruluncaya kadar mevcut bakanlar kurulunun devam etmesi, Nihat Erim'in izinli sayılarak, Başbakanlığa Milli Savunma Bakanı Ferit Melen'in vekâlet etmesi*" konulu tezkere Cumhurbaşkanlığına sunuldu.⁸⁵

II. Erim Hükümetinin istifasının ardından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, hükümeti kurma görevini ülkeyi 1965 seçimlerine götüren Suat Hayri Ürgüplü' ye verdi. Ancak 12 Mart muhtırasının ortaya koyduğu genel prensipler ile uyuşmayan hükümet programı hazırlandığı bahanesiyle hükümeti kabul edilmedi.⁸⁶ Ardından hükümeti kurma görevi 16 Mayıs 1972'de Ferit Melen'e verildi. Yaklaşık bir yıl görev yapabilecek olan Melen hükümeti 22 Mayıs 1972'de kuruldu. Kabine hakkında 5 Haziran 1972 tarihinde 149 üyenin katılmadığı oylamada, 262 kabul oyuna karşılık 4 ret ve 24 çekimser oy ile güvenoyu alarak göreve başladı.⁸⁷

Melen hükümeti döneminin en önemli olayı 06 Nisan 1973 tarihindeki Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde ilk olarak 13 Mart 1973 tarihli oturumda Genelkurmay eski Başkanı Faruk Gürler, Tekin Arıburnu ve Ferruh Bozbeyle aday gösterildi. Yapılan oylamalar sonucunda kimsenin yeterli çoğunluğu alamaması üzerine Cumhurbaşkanı seçilemedi.⁸⁸

Cumhurbaşkanlığı seçiminin çıkmaza girmesi üzerine yeni isim arayışları hız kazandı. Bu arada hem ordu çevresinden hem de sivil iktidarın üzerinde uzlaşmaya varabileceği Fahri Korutürk ismi öne çıktı. 6 Nisan 1973 tarihli oturumda aday gösterilen Fahri Korutürk 557 üyenin katıldığı oturumda 15'nci turun sonunda 365 oyla Cumhurbaşkanı seçildi.⁸⁹

⁸⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB34.htm>, (27.02.2015)

⁸⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:3, Cilt:24, Birleşim:73, 17 Nisan 1972, s.4.

⁸⁶ M. Ali Birand, **12 Mart; İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, 9. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 2008, s.300.

⁸⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:3, C. 25, Birleşim:98, 05 Haziran 1972, s.75.

⁸⁸ Günel, s.242.

⁸⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, C. 12, Toplantı:12, 06 Nisan 1973, s.222-225.

Ferit Melen'in istifasının ardından Cumhurbaşkanı Korutürk "*partiler arası*" hükümet kurulmasını istedi. AP'li kontenjan senatörü Naim Talu'ya hükümeti kurma görevi verildi. 26 Nisan 1973 tarihinde 357 üyenin katılımı ile yapılan güven oylamasında 361 kabul, 94 ret ve 2 çekimsiz oyla güvenoyu olarak göreve başladı.⁹⁰

Talu hükümeti dört ilde sıkıyönetimi devam ettirdi. Silahlı yıkıcılık faaliyetlerine karşı güvenlik mahkemelerini kurdu; reform yasalarının çıkmasını hızlandırdı. Ancak bu yasalar Türkiye'de huzur ortamının tesis edilmesi ve üniversitedeki olaylar ile siyasi belirsizliklerin sonuçlanmasına neden olmadı.

1971-1973 arasındaki darbe sonrası dönem sivil rejime dönüş için verilen çabalar yönüyle Türk siyasi tarihinde önemli bir evredir. Bu bağlamda 1971 muhtırasından sonra 1973'de gerçekleştirilen ilk seçimde, seçmen tabanındaki ayrışmalar net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü seçimle birlikte meclise giren 7 parti yanında 6 bağımsız milletvekili de mecliste temsil hakkı kazandı. Sağ tabanda yaşanan bölünme ile AP güç kaybederken solu tek başına temsil eden CHP güçlendi. Demokratik Parti'nin AP'nin oylarını bölmesiyle sağdaki parçalanmanın sonucundan en çok AP etkilendi. Seçim sonucunda CHP birinci parti olarak çıkmış olsa da sağda yaşanan bu parçalanmadan dolayı, hiçbir partinin tek başına iktidara gelecek oyu elde edememesi, bu dönemde Türkiye'de koalisyonları zorunlu hale getirmiştir.⁹¹

1973 genel seçim sonuçlarının en önemli göstergelerinin birisi de 12 Mart darbesinin ardından, hâkim parti sisteminin sona erdiği ve Türk siyasetinde yeni bir dönüm noktasının hissedilir derecede ortaya çıkışıdır. Bilinen, umulan, sanılan yani ideolojik üst yapı açısından değişmez kesin diye veri alınan ne varsa tümü 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde tersine döndü.⁹²

1973 genel seçimleri CHP'nin hem milletvekilliği hem de Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde galibiyeti ile sonuçlandı. CHP genel oyların %33'ü ile 185 milletvekili alarak birinci parti oldu, ancak bu sonuç CHP'nin tek başına iktidarı için yeterli değildi.⁹³

⁹⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:3, C. 36, Birleşim: 99, 16 Nisan 1973, s.755.

⁹¹ Sedef Bulut, "27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası", **S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 19, Isparta, 2009, s.84.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sufesosbil/article/viewFile/5.000.054.684.pdf>. (27.02.2015)

⁹² Gevgilili, **a.g.e.**, s.661.

⁹³ **Resmi Gazete**, S. 14698, 31 Ekim 1973.

Türkiye Büyük Millet Meclisine 48 milletvekili ile girmeyi başaran MSP, genel başkanın yurt dışında bulunması ve siyasi yasaklı olmasına rağmen, kısa sürede örgütlenerek elde ettiği başarıdan memnundur. CGP 14 Ekim 1973 seçimlerinde bir önceki seçime göre istediği başarıyı elde edememiş ve bu başarısızlık çözümlenin başlangıcıdır. 1969 seçimlerinde sadece liderini Meclis'e gönderen MHP, 1973 seçimlerinde de çok büyük bir artış sergileyemedi ve milletvekili sayısını 3'e çıkardı.⁹⁴

1973 seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini, seçimden birinci parti çıkan CHP'ye verdi. Seçim sonrasında Demirel'in CHP ile bir koalisyona katılmayacaklarını açıklaması üzerine, Ecevit yönünü "*meclisin anahtarı bende*" diyen Erbakan'a çevirdi. Ancak MSP genel kurulu üyelerinin gerek CHP gerekse AP ile iktidara sıcak bakmamaları sonucu 6 Kasım 1973 tarihinde MSP, CHP'ye hayır cevabını verdi.⁹⁵

Partilerden olumlu sonuç alamayan Ecevit'in hükümet kurma görevini Korutürk'e iadesinden sonra 12 Kasım 1973 tarihinde hükümeti kurmakla Demirel görevlendirildi. Ancak Demirel'in de görüşmelerden sonuç alamaması üzerine beş gün sonra Cumhurbaşkanı'na görevi iade etti. Hükümet bunalımının devam etmesi üzerine Cumhurbaşkanı, Ecevit ve Demirel'i aynı anda kabul ederek kendileri ile görüştü. Ancak bundan da bir sonuç alınamaması üzerine, Cumhurbaşkanı Talu'dan erken seçime gidecek bir hükümet kurmasını istediye de bu girişimde sonuçsuz kaldı.⁹⁶

Uzun turlar sonrası Ecevit ve Erbakan arasında geçen görüşmeler sonucunda birlikte çalışmak için anlaşmaya vardıklarını açıklamasının ardından 15 Ocak 1974 tarihinde ikinci defa Ecevit'e Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurma görevi verildi. MSP'nin tavrını değiştirmesine sebep olan gelişme 9 Aralık 1973 tarihinde yapılan yerel seçimlerde aldığı düşük oydu. Çünkü kulislere "*hükümetin kurulamaması halinde erken seçime gidilecek*" söylentilerinin dolaşması ve erken seçime gidildiğinde hüsrarla karşılaşılmaması için Erbakan ve arkadaşları CHP ile koalisyona razı oldular.⁹⁷

⁹⁴Gevgilili, **a.g.e.**, s.s. 662-663.

⁹⁵ Ertuğrul Alatlı, **Müdahale:12 Mart 1971-12 Eylül 1980 (Yorumsuz)**, Alfa Yay., İstanbul,2002, s.104, Kenan Akın, **Milli Nizam'dan 28 Şubat'a: Olay Adam Erbakan** Birey Yayınları, İstanbul, 2000, s.34.

⁹⁶ Alatlı, **a.g.e.**, s.s. 107-111.

⁹⁷ Çetin Demirhan, **Milli Nizam'dan Refah'a: Erbakan Nereye Koşuyor?**, Tempo Kitapları, İstanbul, 1994, s.25.

CHP-MSP koalisyon protokolü 25 Ocak 1974 tarihinde Meclis'te imzalandı ve 1 Şubat 1974 tarihinde hükümet programı Ecevit tarafından hem mecliste hem de senatoda okundu. 7 Şubat 1974 tarihinde yapılan güven oylamasına katılan 373 milletvekilinin 235 kabul, 136 ret ve 2 çekimser oy vermesiyle, CHP-MSP koalisyon hükümeti Millet Meclisinde güvenoyu aldı.⁹⁸

14 Ekim 1973 seçimlerinden önce bütün partilerin istisnasız tek ortak seçim vaatleri genel aftı. CHP ve MSP'nin koalisyon öncesi görüşmelerinin ana konusunu da genel af oluşturmaktaydı. Ocak 1974'ten sonra kurulan Af Komisyonu birçok oturum yapmış, ancak affın içeriği, kapsamı ve süresi gibi bazı konularda hep şerh düşüldü. Son olarak 23 madde halinde 24 Mart 1974 tarihinde meclise sunulabildi.⁹⁹ Genel af görüşmeleri 14 Mayıs 1974 gününe kadar devam etmiş ve Meclisteki ikinci görüşmede CHP-MSP koalisyon protokolünde öngörüldüğü şekliyle değil, muhalefet partilerinin istekleri doğrultusunda kabul edilerek kanunlaştı.¹⁰⁰

Genel af yasasının resmi gazetede ilan edilmesinden sonra CHP, düşünce ve siyasi suçluların bazılarının (141, 142'nin) af kapsamı dışında kalmasına yönelik Anayasa Mahkemesine başvurdu. Mahkeme, 2 Temmuz 1974 tarihinde 141 ve 142'nci madde hükümlülerini de af kapsamı içine aldı. Böylece CHP'nin istediği af gerçekleşti.¹⁰¹

Genel Af Yasasının ardından koalisyonda çatırdamalar meydana gelmeye başlamıştı. 141 ve 142'nci maddede anlaşmazlık yaşayan koalisyon bu sıkıntıları bitirmeye çalıştığı bir dönemde bürokrasiye CHP'nin "sol" fraksiyondan olduğu değerlendirilen isimleri ataması, islamcı ve ülkücü çevrelerdeki muhalefeti de tedirgin etmeye başlamıştır. Bu isimlerden en rahatsız olunanı da Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'dır. Üstündağ'ın "*haklarında devleti ve rejimi yıkmak, komünist örgüt kurmak, bunları sevk ve idare etmek, komünizm propagandası yapmak gibi eylemlere katılmış görevliler hakkında genelge yayınlamak bunların derhal görevlere iade edilmesi*" hakkında bir genelge yayınladı. Bu genelge AP, MHP, CGP ve DKP tarafından bir gensoruya dönüştürüldü. Aslında amaç tahmin edildiği gibi sağ partileri

⁹⁸TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, C. 1, Birleşim:38, 07 Şubat 1974, s. 561.

⁹⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, C. 2, Birleşim:58, 27 Mart 1974, s.s. 65-146. (Af Teklifinin Tam Metni)

¹⁰⁰Nedim Yalansız, "*Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri (1961-2002)*", Mas Matbaacılık, İstanbul, 2006, s.303, *Resmî Gazete*, S. 14890, 18 Mayıs 1974.

¹⁰¹Tevfik Çavdar, "*Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*", 2. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s.253. *Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi*, S. 13, 1991.

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/kararlar_dergisi/kd_13.pdf. (27.02.2015).

“komünist karşıtlığı” etrafında birleştirmektir. Tabanı komünizm düşmanı olan MSP’yi, CHP’ye karşı tavrı almaya zorlamaktır. Ancak bu beklentiler boşa çıktı ve gensoru 201’e karşı 231 oy ile reddedildi.¹⁰²

Gensoru sonucunda koalisyonda birlik mesajı verilse de aslında koalisyon içerisinde huzursuzluklar çıkmaya başladı. İlk huzursuzluk TRT genel müdürlüğüne İsmail Cem’in atanmasına MSP’nin karşı çıkmasıyla başladı. Başka bir sorun da MSP’nin “Ayasofya ibadete açılmalıdır” çıkışına CHP’nin neden açılmaması gerektiğini savunmasıdır. Koalisyon ve hükümet programında yer almasına rağmen MSP, 18 yaşındakilere seçme hakkının verilmesine karşı çıkmaktadır. MİT Müsteşarlığı hakkında da hükümet ortakları arasında sıkıntı yaşandı.¹⁰³ Ayrıca Erbakan’ın Libya gezisi ve “*tank fabrikası*” projesi, sanayi yatırımı yapılacak yerlerin değiştirilmesi, bunun yanında Uçak Sanayi ile Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası konusundaki MSP’nin girişimleri CHP’yi, aynı şekilde TSK için gerekli olan Phantomların alınmasında Ecevit’in gösterdiği muhalefet ise MSP’yi rahatsız etti.¹⁰⁴

Ülke siyasetinin yukarıda bahsettiğimiz konularla boğulduğu bir dönemde Kıbrıs tekrar hareketlendi. Kıbrıs sorununun çözümü noktasında 1968 Haziranında başlayan ve adadaki mevcut düzeni yeniden yapılandırmaya yönelik uluslararası toplumda gerçekleştirilen müzakereler, 1974 yılına kadar sürmüş ancak herhangi bir sonuç elde edilememişti. Toplumlar arası görüşmelerin uzaması ne olursa olsun “Enosis”i¹⁰⁵ gerçekleştirmek isteyen Yunan cuntasını kızdırdı. Bunlar sertlik yanlısı Kıbrıs Rumlarını Makarios’a karşı kışkırttı. Çıkan isyan sonucu 15 Temmuz 1974 günü Nikos Sampson yaptığı darbe ile Makarios’u koltuğundan etti.¹⁰⁶

Ecevit bu gelişme üzerine yapılan MGK toplantısı sonrası “*Kıbrıs’taki durumun Yunan müdahalesi olduğundan şüphe edilemez*” açıklamasını yaptı ve 16 Temmuz 1974 günü Londra’ya gitti.¹⁰⁷

¹⁰² Çavdar, **a.g.e.**, s.s.254-257.

¹⁰³ Kara, **a.g.e.**, s.106.

¹⁰⁴ Sarıbay, **a.g.e.**, s.585.

¹⁰⁵ **Enosis**; Kıbrıs Adasının Yunanistan’la birleşmesi düşünü dile getiren Helenist görüştür. Megali idea hedefi çerçevesinde Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını ifade etmektedir.

¹⁰⁶ Fahir Armaoğlu, “**20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1995**”, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, s.801.

¹⁰⁷ Erim, **a.g.e.**, s.1111.

Ecevit, İngiltere Başbakanı Wilson'a “*Türkiye ve İngiltere'nin adaya ortak müdahalesini*” önerdi, ancak İngiltere müdahaleye yanaşmadı. Ecevit'in uluslararası alanda tek başına Türkiye'nin müdahalesinden bahsetmesine rağmen, İngilizler buna ihtimal vermedi.¹⁰⁸

Ankara'nın bu kez işi sıkı tutacağını anlayan ABD, Atina'ya baskı uygularken, bir askeri müdahaleyi de önlemek, bir parçada Türkiye'yi oyalamak için ellerinden gelen çabayı sarf ettiler. Bunun için ABD büyükelçisi, Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile görüştü. ABD Dışişleri Bakanı da 20 Temmuz gecesi acele olarak Ankara'ya geldi. Bakanlar Kurulu o gece sabaha kadar hazırlıkları gözden geçirdikten sonra her şeyin yolunda olduğuna kanaat getirdi.¹⁰⁹

Ecevit, 20 Temmuz günü Kıbrıs'a barış getirecek harekâtın erken saatlerde başladığını açıkladı. Kıbrıs askeri harekâtı başarı ile bittikten sonra iç siyasette sürtüşmeler yeniden gündeme geldi. Ecevit'e göre, artık zaman Kıbrıs zaferinin sonucunu almak, hasadını toplamak zamanıydı. Ecevit'in koalisyonu bitirmek için yaptığı ilk manevra İskandinav ülkelerine giderken, yerine protokolün dışına çıkarak Devlet Bakanı Orhan Eyüpoğlu'nu vekil etmeye kalkışmasıdır. Erbakan ve diğer MSP'liler kuzey gezisi kararnamesini imzalamadı. Bunun üzerine Ecevit, Erbakan'la birlikte hükümeti daha uzun süre götüremeyeceğini söyleyerek 18 Eylül 1974 tarihinde istifa etti.¹¹⁰

Ecevit'in bu tutumu Meclis içerisinde CHP'den rahatsız olan partilerin işine geldi ve Milliyetçi Cephe ismi verilecek olan oluşumun önü açılmış oldu.

1.2.2. 1. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması

Bülent Ecevit, seçimleri yenileme konusundaki önerilerini tekrarlayarak görevden ayrılmıştı. Özellikle Kıbrıs Harekâtı ile birlikte, CHP'nin oyları çok yükselmiş olacağı gerçeği, diğer partilerin Ecevit'in erken seçim önerisine olumlu karşılamalarına engeldi. Bu durum bir süre sonra da CHP iktidarını engel olmak için, sağcı partilerin bir araya gelmesine neden oldu.¹¹¹

¹⁰⁸ Erol Manisalı, “*Avrupa Kıskaçında Kıbrıs*”, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.50.

¹⁰⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.803.

¹¹⁰ Erim, **a.g.e.**, s.1111, Süleyman Arif Emre, “*Siyasette 35 yıl*”, C. 2, Keşif Yayınları, İstanbul, 2002, s.117.

¹¹¹ Kongar, **a.g.e.**, s.s. 227-228.

Ecevit 18 Eylül 1974 tarihinde Cumhurbaşkanı Korutürk'e giderek istifa mektubunu verdi. Korutürk istifayı kabul etti ancak yeni hükümet kurulana kadar görevde kalmasını istedi. Cumhurbaşkanı hükümet bunalımına çözüm için de başta CHP lideri olmak üzere diğer parti liderleriyle de görüştü. Tekrar hükümeti kurma görevi sandalye sayısı bakımından dikkate alınarak Ecevit'e verilince önce Demokratik Parti (DkP) ile temaslara geçildi. Ancak DkP'den birlikte bir koalisyona hayır cevabı geldi. AP ise Ecevit'e görev verilmesinden sonra CHP ile bir koalisyona sıcak bakmadığı yönünde açıklamada bulundu.¹¹²

Ecevit, DkP'den bir daha ret cevabı alınca 30 Eylül 1974 tarihinde hükümeti kurma görevini iade etti. Hükümeti kurma görevi bu sefer Demirel'e verildi. Demirel görevi aldıktan sonra yaptığı açıklamalarda *“hükümeti kurmak için bütün yolları deneyeceği ancak kurulacak hükümetin komünizme karşı olacağı”* şeklinde açıklamalarda bulunarak CHP ile herhangi bir ortaklığın olmayacağı yönünde işaretler verdi. Demirel'in CHP hariç bütün partiler ile yaptığı görüşmelerin sonucunda hükümeti kuramayacağını anlaması üzerine görevi Cumhurbaşkanı'na tekrar iade etti. Bunun üzerine Korutürk, 8 Ekim 1974'te bütün liderler ile bir toplantı yaparak milli bir beraberlikle yeni bir hükümetin nasıl kurulacağına dair bilgi alışverişinde bulundu. Ancak bu görüşmeden de olumlu bir sonuç çıkmayınca Cumhurbaşkanı *“Memleketin ve Milletın mukadderatına sahip liderler ile bir toplantı yaptık ama yeni bir hükümetin kurulamayacağı gibi, nasıl kurulacağına dair de gelişme elde edememem üzerine ağır yükü üzerime aldım. Bundan sonra bir hükümetin kurulması hakkında elimden geleni yapacağım”* şeklinde beyanda bulunarak aktif olarak hükümetin kurulması için çalışmalarda bulunacağını açıkladı.¹¹³

Hükümet bunalımının aşılması için bir kez daha hükümeti kurma görevi Ecevit'e verildi ancak bu görüşmelerde de olumlu sonuç çıkmaması üzerine 11 Kasım 1974 tarihinde Çankaya'da bütün liderler ile bir toplantı daha yapıldı. Yapılan bu toplantıdan *“erken seçim ve tarafsız başbakan”* kararı çıktı.

Korutürk'ün yaptığı tüm girişimlere rağmen parti liderlerinden hükümeti kurmaya kimsenin yanaşmaması üzerine kontenjan senatörü Zeyyat Baykara'nın yeni bir hükümet kurabileceği yönünde eğilimler oluşmaya başladı. Ancak beklenin dışında Korutürk, hükümeti kurma görevini 12 Kasım 1974'te kontenjan senatörü Sadi Irmak'a verdi. Ancak siyasi partiler bu görevlendirmeye sıcak bakmadılar. Çünkü bu

¹¹² Yalansız, **a.g.e.**, s.s. 314, 315.

¹¹³ Erim, **a.g.e.**, s.s. 1117-1125.

oluşan bu atmosferde artık meclisin çalışmadığı ve hükümet oluşturamadığı anlamına gelmekteydi.¹¹⁴

16 Eylül'den itibaren süren hükümet bunalımı 17 Kasım 1974 tarihinde 11 üyesi parlamentodan, 16 üyesi parlamento dışından oluşan ve sadece CGP'nin parlamento içinden bakan verdiği hükümetin kurulduğu Sadi Irmak tarafından açıklandı. Başbakan Irmak, iddialı bir hükümet programını ile görev yapacaklarını söylemesine rağmen parlamentoların meclis dışından olması, hükümetin güvenoyu almasını engelledi. 29 Kasım 1974 tarihinde yapılan 378 milletvekilinin katıldığı güven oylamasında 17 kabul oyuna karşı alınan 358 ret oyu ile güvenoyu alamayan Irmak, aynı gün istifasını açıkladı.¹¹⁵

Irmak'ın istifasını kabul eden Cumhurbaşkanı, Irmak'tan yeni hükümet kurulana kadar Bakanlar kurulunun devamını istedi. Cumhurbaşkanı'nın bu talebi var olan hükümet bunalımını daha da artmasına neden oldu. Çünkü ülke güvenoyu alamayan bir hükümet tarafından yönetilmek zorunda bırakıldı.¹¹⁶

Sadi Irmak hükümetinin ülkeyi yönetecek olması mecliste sandalyeleri bulunan partileri harekete geçirdi. Bütün partiler ortak bir koalisyona yapmak için görüşmelere başladı. Bu arada uzun zamandır komünizme karşı düşünülen ancak kurulamayan *Milliyetçi Cephe* için yeni gelişmeler olmaya başladı. 18 Aralık 1974 tarihinde AP, MSP, CGP ve MHP liderleri "Milliyetçi Cephe Hükümeti" için görüş birliğine varma kararı aldıklarını açıkladılar. Hükümet bunalımına bir çözüm bulabilmek için, MHP Genel Merkezinde 7 Ocak 1975 tarihinde bir araya gelen Milliyetçi Cephe tarafları yayınladığı bildiri de; "*Sayın Cumhurbaşkanı bizim dışımızdaki partilerin hükümeti kurabileceğine ihtimal veriyorsa görevlendirmeyi o yolda yapmaları tabiidir. Aksi halde milliyetçi partiler topluluğunun hükümeti kurmalarına imkân verilmelidir*" ifadesiyle net bir şekilde yetki istedi. Bu arada, Amerikan yardımının 5 Şubat 1975 tarihinde kesilmesi ve Kıbrıs'ta Türk toplumuna karşı gerçekleştirilen tedhiş olaylarının artması üzerine Türk kamuoyu, Kıbrıs konusunda sonuç getirecek bir politika takip edecek ve bu konuda gerekli adımları atacak bir hükümetin en kısa sürede tesisi fikri etrafında birleşti.¹¹⁷

¹¹⁴ Tutar, a.g.e., s.238.

¹¹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:4, C.7, Birleşim:11, Toplantı:2, 29 Kasım 1974, s.247.

¹¹⁶ Sarıbay, a.g.e., s.196.

¹¹⁷ Yalansız, a.g.e., s.2593, Erim, a.g.e., s.1133.

Bu kritik dönemde Cumhurbaşkanı, Demirel'e hükümet kurma görevini vermeye niyeti olmadığını "*Milliyetçi Cephe'den çok, milli şuurun hâkim olacağı içinde CHP ve AP'nin de yer aldığı geniş tabanlı bir hükümetten yana*" olduğu şeklinde açıklama yaparak ortaya koydu.¹¹⁸

Bu arada MC Hükümeti Partileri, 24 Şubat 1975 tarihinde seçim ittifakı konusunda anlaşılabilir. Yayınladıkları bildiri "*İç huzursuzluk bitmelidir. Milletimiz huzur istiyor. Milletimizin büyük çoğunluğunu temsil eden partilerimiz, Türkiye'de huzur ve kanun hâkimiyetini sağlamak için kendilerine düşen görevleri tam olarak yapmaya karardır.*" sözleriyle iktidara talip olduklarını en net şekilde açıkladılar.¹¹⁹

Partiler arasında görüşmeler yaşanırken, dört partinin iktidara talip olduğu açıklamalarını yaptığı bir dönemde Cumhurbaşkanı, "*vatandaşları cephelere bölmenin veya azınlık hükümetlerini kurmanın, devlet gücünü azaltacağını, bunun sorumluluğunun ağır olduğunu*" belirterek 1 Mart 1975'te tekrardan hükümeti kurma görevini Sadi Irmak'a verdi. Irmak tekrar aldığı görev üzerine daha önce ittifak kurmak için anlaşma sağlayamadığı bütün liderler ile görüştü. Ancak birinci turda hiçbir parti liderinden olumlu cevap alamadı. Bunun üzerine beş lidere birer mektup yazarak teklifte bulundu. Irmak'ın bu girişimi de olumsuzlukla sonuçlandı. Hatta Demirel "*mektupla hükümet kurulmaz*" şeklinde çok sert bir karşılık verdi. İkinci tur görüşmelerinden de olumlu cevap alamayan Irmak, çalışmalardan sonuç alamayacağı anlaşıldığından 13 Mart 1975 tarihinde görevi iade etti.¹²⁰

Cumhurbaşkanı, bu gelişmenin üzerine Almanya'da bulunan CHP liderini ülkeye çağırarak 17 Mart 1975 tarihinde Ecevit ve Demirel ile bir görüşme gerçekleştirdi. Ecevit "*CHP'nin seçim koşuluna dayalı her türlü girişime destek olacağını*" tekrarlarlarken; Demirel, "*Milliyetçi partiler topluluğunun hükümeti kurmaya hazır olduğunu*" Cumhurbaşkanı'na bildirdi. Cumhurbaşkanı tüm şartlar altında dahi görevi tekrar Ecevit'e verme isteğinde olduğu yönünde beyanda bulununca Ecevit 19 Mart 1975 tarihinde bu aşamada Başbakan olamayacağını bildirmesi üzerine, Cumhurbaşkanı hükümeti kurmak için Demirel'i görevlendirdi.

Demirel, çok beklediği hükümeti kurma görevini alır almaz görüşmelere başladı. Demirel'in "*Partilerin hükümet çıkaramaz durumdan kurtulmalı*" dediği sıralarda Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar devreye

¹¹⁸ Erim, a.g.e., s.1134.

¹¹⁹ Bozkır, a.g.e., s.s. 250, 251.

¹²⁰ Bilgiç, a.g.e., s.237.

girdi. DkP ve AP liderleriyle ayrı ayrı görüşmeler yaptı. Bunları bir araya getirmek mümkün olmayınca DkP içinde, kendisi ile birlikte hareket eden bir grubu AP'nin kuracağı bir hükümete oy vermeye ikna etti. Bunun üzerine Saadettin Bilgiç ve dokuz arkadaşı DkP'den istifa ettiler.¹²¹

Bu gelişmelerden sonra 31 Mart 1975 günü Demirel, “*Milliyetçi Cephe*” Koalisyonunun hükümet listesini açıklayarak yeniden Başbakan oldu ve Koalisyon yoluyla da olsa partisini iktidara taşıdı.¹²² Demirel tarafından, 6 Nisan 1975 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde Hükümet Programı okundu.¹²³ Programın okunmasının ardından 12 Nisan 1975 tarihinde yapılan oylamaya katılan 422 milletvekilinin, 222 kabul, 218 ret ve 2 çekimser oy ile güvenoyu alan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruldu.¹²⁴

21 Haziran 1977 tarihine kadar görev yapacak olan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu'nda 16 AP'li, 8 MSP'li, 4 CGP'li ve 2 MHP'li bakan görev aldı. Bakanlar Kurulu şu şekilde oluşturuldu; Başbakan Isparta Milletvekili Süleyman Demirel, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları MSP Konya Milletvekili Necmettin Erbakan, CGP Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve MHP Adana Milletvekili Alparslan Türkeş, Devlet Bakanları AP Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk, MSP İstanbul Milletvekili Hasan Aksay, MHP Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Erkovan, AP Erzurum Milletvekili Mehmet Gıyasettin Karaca, Adalet Bakanı MSP Sakarya Milletvekili İsmail Müftüoğlu, Milli Savunma Bakanı Van C.S. Üyesi Ferit Melen, İçişleri Bakanı MSP Ankara Milletvekil Oğuzhan Asiltürk, Dışişleri Bakanı Bursa C.S.Üyesi İhsan Sabri Çağlayangil, Maliye Bakanı AP İzmir Milletvekili Yılmaz Ergenekon, Milli Eğitim Bakanı AP İzmir Milletvekili Ali Naili Erdem, Bayındırlık Bakanı MSP Mardin Milletvekili Fehim Adak, Ticaret Bakanı AP Tekirdağ Milletvekili Halil Başol, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı CGP Bolu Milletvekili Kemal Demir, Gümrük ve Tekel Bakanı CGP'li Orhan Öztrak, Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanı MSP Erzurum Milletvekili Korkut Özal, Ulaştırma Bakanı AP Aydın Milletvekili Nahit Mentеше, Çalışma Bakanı MSP Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Tefvik Paksu, Sanayi ve Teknoloji Bakanı MSP Kars MilletvekiliAbdulkerim Doğru, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı AP Adana

¹²¹ Süleyman Demirel, “**1975'ten 1976'ya: Türkiye'nin Siyasal Görünüşü**”, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1976, s.12.

¹²² Yalansız, **a.g.e.**, s.s. 324-325.

¹²³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:4, Cilt:2, Birleşim:61, Toplantı:2, 06 Nisan 1975, s.s. 309, 323.

¹²⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:4, C. 2, Birleşim:61, Toplantı:2, 12 Nisan 1975, s.455.

Milletvekili Mehmet Selahattin Kılıç, Turizm ve Tanıtma Bakanı AP Kocaeli C.S.Üyesi Lütfi Tokoğlu, İmar ve İskân Bakanı AP Çankırı Milletvekili Nurettin Ok, Köyşleri Bakanı AP İstanbul C.S.Üyesi Vefa Poyraz, Orman Bakanı AP Ankara C.S. Üyesi Turhan Kapanlı, Gençlik ve Spor Bakanı AP Tokat Milletvekili Ali Şevki Ereğ, Kültür Bakanı AP Erzurum Milletvekili Rıfki Danışman ve Sosyal Güvenlik Bakanı AP Kütahya Milletvekili A.Mahir Ablum'dan oluşmaktaydı.¹²⁵

1.2.3. I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Koalisyon Protokolü

I. Milliyetçi Cephe Hükümeti (39. Türkiye Cumhuriyeti / IV. Demirel Hükümeti) Koalisyon protokolünü¹²⁶ incelendiğinde; ülkeyi iç ve dış tehditlere karşı muhafaza edecek önlemler geliştirmeyi, içte refah ve huzuru sağlamayı, Türk ulusunu uluslararası alanda hak ettiği onurlu ve güçlü seviyeye en kısa zamanda çıkarmayı, öncelikle görev kabul ederek, Türkiye'nin kısa bir süre zarfında kalkınmış ve sanayileşmiş bir ülke durumuna getirilmesini temel hedef alarak, özgürlükçü ve demokratik bir rejim çerçevesinde, Türkiye'nin manen ve maddeten ilerlemesi için çalışacakları belirtilmektedir.

Protokolde ayrıca kurulacak olan hükümetin Milliyetçi yönü vurgulanarak, milli birlik ve beraberliği tahrip edecek ve ülkeyi bölecek her çeşit anarşi ve illegal eylemlere, Cumhuriyet rejimini yıpratacak faaliyetlere ve Komünizme karşı anayasal düzen içinde devletin kendisini müdafaa edecek önlemleri alacağı belirtildi. TRT'nin tarafsızlık ilkelerine uyun bir şekilde yayın yapması yanında bu kurumun, milli birlik ve bütünlüğü yıpratıcı, cumhuriyeti yıpratıcı, milli güvenliğe ve genel ahlaka mugayir yayınlar yapmasını engelleyecek önlemlerin alınacağı protokolde karara bağlandı.

Milli eğitimde, milletin bütün fertlerinin ahlaki, manevi, kültürel, insani ve milli unsurlarını içselleştirmiş, Atatürk inkılâplarına ve Türk Milliyetçiliğine bağlı, milletimizin geleceğine güvenle bakan nesiller yetiştirilmek amaçlanmıştır. Bunun içinde, öğrenci bursları ve parasız yatılı öğrenci sayısı çoğaltılarak öğretimin her safhasında fırsat ve imkân eşitliğinin oluşturulmasına, eğitimin fiziksel altyapısının geliştirilmesi için, ders araçları ve gereçleri ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılacaktır. Üniversite giriş sınavlarından önce hazırlık kursları açılarak öğrencilerin faydalanması sağlanacaktır. Meslek okullarına rağbeti artırmak için, son sınıftakilere yükseköğretime

¹²⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB39.htm> (27.02.2015)

¹²⁶ **39. T.C. Hükümeti Koalisyon Protokolü.**
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB39.html> (27.02.2015)

girişte kolaylık sağlanması planlanmaktadır. Ülkede eğitim kuruları yaygınlaştırılarak, eğitimin en önemli unsuru olan öğretmenlik mesleğine hak ettiği değer verilerek, öğretmenlerin maddi ve manevi eksiklikleri acilen ortadan kaldırılacaktı. Müfredatta değişiklik yapılarak milli kültürümüze uygun olmayan kısımlar tekrar düzenlenecekti.

Ekonomik ve mali alanda; özgürlükçü ve demokratik bir rejim çerçevesinde, sosyal güvenliğe ve sosyal adalete, ihtimam gösteren, mülkiyet hakkına, özgür girişimciliğe ve meşru kazanca saygılı planlı ve dengeli bir iktisat sistem ile kalkınma sağlanacaktı. Ekonomik faaliyetler, hızlı şekilde değişen koşullara sürekli olarak uyum gösterecek biçimde bütünleştirilecek bir ekonomik politika ekseninde dâhilinde gerçekleştirilecekti. Üretimin artırılmasını, daha uygun finansman koşullarının tesisini, dış ödemeler dengesinin gözetilmesini, bu amaçlarla ihracatın artırılmasını ve işçi dövizlerini yurda kazandırılmasını teşvik edici önlemler alınacaktı.

Ülkenin ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemesi, milli, süratli, güçlü ve yaygın bir sanayi hamlesinin, milli kaynaklarımızla ahenkli bir şekilde gerçekleştirilmesi ile sanayi bakanlığı bünyesinde tüm yurdun sanayi ağı gözden geçirilerek, güçlü bir teşkilatlanma sağlanacaktı. Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası süratle kurulacak, devletçe desteklenen sanayi teşebbüsleri finanse edilecekti. Sanayileşmenin temel ihtiyacı olan kalifiye personel istihdamı için meslek eğitimin unsurları olan çıraklık-kalfalık eğitimi yanında sanat okulları geliştirilecekti.

Enerji alanında, kısa ve uzun vadeli müdahaleler ile ülkenin elektrik enerjisi ve yakacak teminindeki dar boğazın ortadan kaldırılması için gerekli tedbirler alınacaktı. Boru hattı projeleri ve Irak Tabii Gaz Projesine önem verilecektir. Petrol arama ve üretiminin artırılması için gereken önlemler alınacaktı.

Tarım, Hayvancılık ve Köy kalkınması için araç, eğitim, ilaç, tohum, satış, kredi sağlama ve değerlendirme ile gübre ücretleri meselesi kapsamlı bir şekilde değerlendirilecekti. Tarım politikası yerli sanayi eliyle yapılması teşvik edilecekti. Tarım ve toprak reformu çalışmalarında, kamulaştırma gelirlerinin, reform yapılan alanlarda tesis edilecek sanayi yatırımlarına aktarılmasında öncelik tanınması sağlanacaktı. Köylerde, devletçe elektrik, yakacak temini, su, sulama, yol, telefon, okul, cami, kütüphane, idare binası ve sağlık tesisi gibi ekonomik ve sosyal alt yapılar, kamu hizmeti şeklinde bir bütün olarak yapılması sağlanacaktı.

Esnaflar ve Sanatkârlara verilen desteklerle iş yerleri açmaları kolaylaştırılarak dükkân ve atölye sahibi olmaları sağlanacak; bunun için kredi kolaylığı ve finansman desteği gibi imkânları artırılarak, küçük sanayi siteleri geliştirilecekti. Bunun yanında

esnaf ve sanatkârlara Türkiye Halk Bankası'ndan daha fazla istifade etmesi için gerekli mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilecekti.

Hızlı şehirleşme ve nüfus artışı ile birlikte doğacak sorunları önleyici gerekli tedbirler alınarak, çevre sağlığı ve hava kirliliği dâhil, şehirleşme ile ilgili bütün meselelerin halledilmesi sağlanacaktı.

Dış politika ve Milli Güvenlik alanında, komşular ile geliştirilen ilişkilerde karşılıklı haklara saygı esası gözetilecek ve bu ülkelerle dostluk ve komşuluk ilişkileri arttırılacak, milli bir dava olan Kıbrıs sorunu hakkında hiçbir tereddüde yer vermeyecek bir politika izlenecekti. ABD ile yakın dostluk ilişkileri kurularak, NATO bünyesinde kurulacak ilişkilerde her iki tarafın da güvenliği açısından önem taşıyan hususlar ön planda tutulacaktı. Avrupa Ekonomik Topluluğu ile aramızdaki ekonomik işbirliği milli yararlarımız doğrultusunda sürdürülmeye devam edilecekti. Ülke güvenliği açısından TSK'ya gerekli önem verilecek, onun daha güçlü bir yapıya kavuşması için gerekli modern silah, araç ve gereçlerin sağlanması konusunda her türlü fedakârlık gösterilecekti. Milli harp sanayinin geliştirilmesine önem verilerek son dönemde meydana gelen siyasi ve ekonomik bunalımdan en kısa sürede kurtulmak için gerekli diğer tedbirler alınacaktı.

1.1.4. I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Sona Ermesi

1975 Kıbrıs Harekâtının sonrasında Ecevit'in tek başına iktidar düşüncesi ile çıktığı yolda, I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin kurulmasına ve ülkede siyasi bunalımın yaşanmasına neden oldu. I. MC Hükümeti kuruldu, ancak bu ülkedeki bunalımın bitirilmesinden ziyade daha da artmasına neden oldu. Çünkü I. MC Hükümeti komünizme karşı kurulduğunu her fırsatta dillendirmesi, sol akımların tekrar siyaset sahnesine çıkması ve bu duruma sendikaların da destek vermesi ülkedeki kriz, kargaşa ve çatışma ortamının günden güne artmasına neden oldu.

1976 yılı öğrenci olaylarının ön planda olduğu bir yıl oldu. I.MC Hükümetinin uygulamalarına karşılık olarak bir kısım öğrenci ve akademisyenlerin boykotlar ile gerilimi arttırdığı bu olaylar sırasında ölümlere varan kargaşalar yaşandı. Olaylar sadece öğrenci ve akademisyenler arasında kalmadı, dernekler ve sendikalar da bu olaylara destek verdi.

I. MC Hükümetinin bir başka sorunu da yolsuzluklardır. Özellikle Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Demirel'in “Hayali Mobilya Yolsuzluğu”¹²⁷ ve “Lockheed Olayı”¹²⁸ başbakanı zor duruma soktu. Verilen gensorular hükümet ortaklarının yardımıyla engellendi.¹²⁹

1977 ortalarına yaklaşırken I. MC Hükümeti ortakları arasındaki anlaşmazlıklar, yaşanan ekonomik sorunlar ve artan anarşik olaylar erken genel seçimin gündeme gelmesine neden oldu.¹³⁰ TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu), TOBB, İSO (İstanbul Sanayi Odası) gibi işveren kuruluşları da istikrar adına seçimlerin öne alınması yönünde açıklamalarda bulundu.¹³¹

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı iktidar ve haricindeki bütün partilerin erken seçime gidilmesini istemesi üzerine 4 Nisan 1977 tarihinde Meclis içtüzüğünün 93'üncü maddesi değiştirilerek, erken seçimin önü açıldı.¹³² İçtüzükte yapılan değişiklik üzerine 5 Nisan günü görüşmelerin ardından 342 milletvekilinin kabul, 1 milletvekilinin ret ve 8 milletvekilinin çekimser oy kullanması ile 5 Haziran 1977 tarihinde erken seçim yapılması kabul edildi.¹³³

Yoğun ve sıkıntılı geçen bir seçim döneminin ardından 5 Haziran 1977'de %72'lik katılım ile yapılan seçimlerde ülke sorunlarına çare olacak bir sonuç çıkmadı. Yapılan seçimlerde geçerli oyların %41'ini alan CHP seçimden birinci parti çıktı. Ancak bu sonuç tek başına iktidarın kurulabilmesi için yeterli bir çoğunluk değildi. Çünkü ülkemizde 1961 yılından itibaren uygulanmaya başlanan “*nisbi temsil*” sistemi ile yapılan beş genel seçimde üçüncü kez hiçbir partinin tek başına hükümet kurmasına olanak vermeyen bir parlamento aritmetiği ortaya çıktı. 1977 genel seçimlerinde 450

¹²⁷ **Hayali Mobilya Yolsuzluğu:** Türkiye'nin ilk hayali ihracatçısı olarak tanınan Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Demirel, tarafından 1975'te gerçekleştirilen hayali ihracat olayıdır. Mobilya ihracatı yapanlara verilen yüzde 75 vergi iadesini kötüye kullanan dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Demirel bu sayede haksız kazanç elde etmiştir. Demirel'in, 1975 yılında 20 milyon lira para kazandığı ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar gerçekleşirken Yeğen Demirel'in henüz 25 yaşında olması bu haksız kazancın hızlı bir şekilde ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

¹²⁸ **Lockheed Olayı:** 1976'da yaşanmış bir yolsuzluk olayıdır. Lockheed firmasının çeşitli ülkelere yaptığı satışta rüşvet verdiği, ABD'de Senato'da ortaya çıkmıştır. Türkiye de bu ülkeler arasında olduğundan bu olayda ismi geçen ülkeler arasında yer almıştır. Olay, 1974 Kıbrıs müdahalemizden sonra ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu sırasında, İtalya üzerinden Airitalia aracılığıyla Lockheed firmasından satın alınan F-104S uçaklarıyla ilgilidir. Bu olayda Genelkurmay'ın ilk incelemesinde Lice depremi felaketzedeleri için Hava Kuvvetleri'ne verilen 30 bin dolarlık bir çekin tahsiliyle para kasada olduğu halde, Lice'de bir okula kullanıldığını gösteren bir zabıt tutulduğu, bunların Genelkurmay'ın bilgisi dışında yapıldığı ortaya çıkmıştır.

¹²⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C. 5, Birleşim:140, 03 Mayıs 1978, s.459.

¹³⁰ Bilgiç, **a.g.e.**, s.242.

¹³¹ Kara, **a.g.e.**, s.149.

¹³² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:4, C. 26, Birleşim:75, 04 Nisan 1977, s.s. 340-361.

¹³³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C. 26, Birleşim:76, 05 Nisan 1977, s.412.

sandalyeli Meclis'te dağılım; CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16, CGP 3, DkP 1 ve Bağımsızlar 4 milletvekili şeklinde oldu. Bu sonuçlara göre Meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunu hiçbir partinin alamaması üzerine yine koalisyon hükümeti kurulmak zorunda kalındı.¹³⁴

5 Haziran genel seçimlerinin ardından 13 Haziran 1977 tarihinde Meclis açıldı ve milletvekilleri yemin ettiler. Aynı gün Demirel, Köşk'e çıkarak Cumhurbaşkanı'na istifasını sundu ve böylece I.MC Hükümeti dönemi sona erdi.¹³⁵

1.3. İKİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİ

1977 genel seçimlerinin ardından Başbakan Demirel'in görevi bırakmasından sonra hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Korutürk, TBMM'ye göndermiş olduğu tezkere de; "*Bakanlar kurulunun istifasını kabul ettiği ve Bakanlar kurulunun yeniden teşkil etmek için Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit'i görevlendirdiğini*" bildirdi.¹³⁶ Ecevit, hükümeti kurma görevinin kendisine verilmesinin ardından, hızlı bir görüşme trafiğinin içerisine girdi. İlk olarak MSP ile görüşen Ecevit, Erbakan ile yaptığı görüşmeden bir sonuç alamadı. Ecevit, AP ile hiçbir şekilde görüşmem demesine rağmen, MSP ile yapılan görüşmeden olumsuz sonuç alınca 19 Haziran günü Demirel ile görüştü. Ancak bu görüşmeden de olumsuz yanıt aldı. CHP tarafından bir azınlık hükümeti oluşturma ihtimalinin doğması üzerine Demirel, eski iktidar ortaklarına "*iktidarı sola teslim etmemeliyiz*" şeklinde gönderme yaparak yeni bir MC Koalisyon hükümetinin sinyallerini verdi.¹³⁷

22 Haziran günü hükümet listesini sunan Ecevit'in hükümetini Cumhurbaşkanı onayladı. Demirel bu hükümete "*Çankaya Hükümeti*" ismini verdi. Çünkü Ecevit, Meclis'ten güvenoyu alamayacağını bildiği halde hükümet kurmayı denedi, Korutürk'te Ecevit'in kurduğu bu hükümeti onayladı.¹³⁸ Korutürk'ün hükümeti onaylamasının ardından, Ecevit güvenoyunu beklemeden hemen göreve başladı. Hükümetin ilk toplantısında can güvenliği ve asayiş konularında komisyon kurulması kararlaştırıldı. Asıl dikkat çeken güvenoyunu beklemeden atamalar yapmasıdır. İlk iş olarak I. MC Hükümetinin gerçekleştirdiği bütün atamaları durdurup, I. MC

¹³⁴ Hikmet Sami Türk, "Nasıl Bir Seçim Sistemi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 36, Ankara, 1979, s.s.39-44. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38.306.2902.pdf>. (28.02.2015) **Resmi Gazete**, sayı:15971, 19 Haziran 1977.

¹³⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C. 1, Birleşim:1, Toplantı:1, 13 Haziran 1977, s.412.

¹³⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C. 1, Birleşim:02, 14 Haziran 1977, s.s. 10-11.

¹³⁷ Sarıbay, **a.g.e.**, s.s.201-202.

¹³⁸ Bülent Ruscuklu, "**Demokrat Parti'den 12 Eylül'e**", Alfa Yayınları, İstanbul, 2008, s.175.

Hükümetinin yürürlüğe koymadığı Danıştay kararlarını uygulayarak görevden alınan kamu görevlilerini tekrar görevlerine başlatmak oldu. Bu bağlamda öncelikli olarak TRT'de düzenleme yapılarak Genel Müdür Şaban Karataş görevden alındı. Görevden aldığı birimlere partisine yakın üst düzey atamalar gerçekleştirdi.¹³⁹

28 Haziran günü Meclis'te hükümet programı okundu. Ecevit hükümetinin güvenoyu alabilmesi için, DİSK Başkanı Kemal Türker, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç, E.Org. Cemal Tural, DkP'li eski bakan Mükerrer Sarol, birçok profesör, baro başkanı, 9 rektörden 8'i beyanlarıyla Ecevit'e destek verdi.¹⁴⁰ 1 Temmuz'dan itibaren hükümet programı Meclis'te görüşüldü ve 3 Temmuz günü 448 milletvekilinin katılımıyla yapılan güven oylamasında, 217 Kabul, 229 ret ve 2 çekimsiz oy sonucunda Ecevit hükümeti Meclis'ten güvenoyu alamadı.¹⁴¹

Oylama sonrasında söz alan Ecevit, “*Birazdan Sayın Cumhurbaşkanımıza güvenoyu alamamış Bakanlar Kurulunun istifasını sunacağım*” şeklindeki sözleriyle “*azınlık hükümetinin*” son bulduğunu açıkladı.¹⁴² Ecevit, hükümetin güvenoyu alamayarak düşmesinin ardından yaptığı açıklamada “*Bizim dışımızda hükümet kurulur, ama hükümet edemez*” söylemiyle, CHP'nin dışında bir hükümetin kurulması halinde Türkiye'de huzursuzluk çıkacağını ifade etti.¹⁴³

1.3.1. II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması

II. Ecevit hükümetinin güvenoyu alamayarak düşmesi sonucu 4 Temmuz günü Cumhurbaşkanı, yeni hükümetin teşkili için Demirel'i görevlendirdi. Böylece II. MC Hükümeti kurmak için Demirel tekrar görev aldı.¹⁴⁴

AP'li 25'e yakın milletvekili, MHP ve MSP ile hükümet kurulmamasından yana olduklarını bildirdi. AP-CHP koalisyonundan yana olan vekiller I.MC hükümetini örnek göstererek MSP'ye güven duymadıklarını, yeni kurulacak hükümetin uzun vadeli olmayacağını savundular. Buna karşılık olarak bazı vekiller ise tam tersi görüşteydi. Yani “*sola teslim oluyoruz*” diyerek tepki gösterdiler.¹⁴⁵

¹³⁹ Ünal Yaltrak, “**11'ler Olayı**”, 2. Baskı, İleri Yayınları, İstanbul, 2005, s.29.

¹⁴⁰Yaltrak, **a.g.e.**, s.29.

¹⁴¹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C. 1, Birleşim:12, 03 Temmuz 1977, s.75.

¹⁴²**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C. 1, Birleşim:12, 03 Temmuz 1977, s.75.

¹⁴³Yaltrak, s.s. 29-30.

¹⁴⁴**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C. 1, Birleşim:13, 05 Temmuz 1977, s.s. 82-83.

¹⁴⁵ Tutar, **a.g.e.**, s.s. 253-254.

Demirel, MHP ve MSP liderleri ile 7 Temmuz günü bir görüşme yaptıktan sonra “koalisyonu kurmada prensip olarak anlaştıklarını” açıkladı. Üç liderin ülke sorunlarını çözme konusunda görüş birliğine vardıkları, parti heyetlerinin kurulacak bir koalisyonun koşullarını görüşmek üzere çalışacaklarını açıklandı.¹⁴⁶

9 Temmuz günü protokol çalışmaları sona erdi ve 12 Temmuz günü tekrar bir araya gelen üç lider son değişiklikleri yaparak protokolda anlaşmaya vardılar. II. MC hükümetinin kurulması kesinleşince TÜRK-İŞ genel başkanı Halil Tunç, MC Hükümeti güvenoyu alırsa genel greve gidecekleri ve bu grevin AP-CHP hükümeti kurulana kadar devam edeceği, bu sürede de senato üyeliğinden istifa edeceği yönünde açıklamada bulundu. Bu arada Ecevit’te yeni kurulacak olan MC hükümetinin güvenoyu alamaması için elinden geldiğince tahriklerde bulundu.¹⁴⁷

Protokolün hazırlanmasından sonra bakanlık paylaşımı konusunda üç parti arasında anlaşmazlıklar oldu. Ancak 16 Temmuz günü MHP ile 19 Temmuz günü de MSP ile bakanlık krizi aşıldı. Aslında bakanlık krizinin ardında her partinin ileriye dönük planları yatmaktadır. MSP, seçimlerde üstünlük sağladığından kadrolaşmaya yönelik bakanlık isterken, MHP’de daha uygun kadrolaşabileceği bakanlıklarda diretti. MSP, çok istediği Milli Eğitim Bakanlığını AP’ye, MHP’de Köy İşleri Bakanlığını MSP’ye bırakmak durumunda kaldı.¹⁴⁸

20 Temmuz gecesi parti liderleri kesin olarak anlaşmaya vardı ve 21 Temmuz tarihinde Cumhurbaşkanı Korutürk’e Bakanlar Kurulu listesini arz edildi. Cumhurbaşkanı’nın onayının ardından aynı gün Bakanlar Kurulu mecliste yapılan oturumda görüşülmeye açıldı.¹⁴⁹ 27 Temmuz 1977’de toplanan Meclis genel kurulunda Demirel tarafından Hükümet Programı okundu ve 30 Temmuz da görüşmelere başlandı.¹⁵⁰ Görüşmelerin ardından 1 Ağustos 1977 günü 448 milletvekilinin katılımı ile yapılan oylamada 219 ret oyuna karşı 229 kabul oyu ile hükümet Meclis’ten güvenoyu aldı. Oylamanın ardından kürsüye çıkan Demirel, “Huzurunuzda bulunan Cumhuriyet Hükümeti güvenoyu almaya mazhar olmuştur. Hükümet bunalımı sona ermiştir” şeklinde Meclise seslendi.¹⁵¹

¹⁴⁶Yaltrak, a.g.e., s.30-31.

¹⁴⁷Tutar, a.g.e., s.254. Yaltrak, a.g.e., s.31

¹⁴⁸Kara, a.g.e., s.166.

¹⁴⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:21, 21 Temmuz 1977, s.s.110-111.

¹⁵⁰TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:23, 27 Temmuz 1977, s.s.118-133.

¹⁵¹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:25, 1 Ağustos 1977, s.s. 208-2012.

21 Temmuz 1977 tarihinden 5 Ocak 1978 tarihine kadar sadece 6 ay görev yapacak olan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu'nda Başbakan Demirel'in dışında 15 AP'li, 8 MSP'li ve 5 MHP'li toplam 28 bakan bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu şu şekilde oluşmuştur:¹⁵²

Tablo 1: II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu

Başbakan Isparta Milletvekili Süleyman Demirel		
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı MSP Konya Milletvekili Necmettin Erbakan		Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı MHP Adana Milletvekili Alparslan Türkeş
Devlet Bakanı AP Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk	Devlet Bakanı MSP İstanbul Milletvekili Süleyman Arif Emre	Devlet Bakanı MHP Niğde Milletvekili Sadı Somuncuoğlu, AP Tokat Milletvekili Şevki Erek
Adalet Bakanı AP Urfa Milletvekili Necmettin Cevheri,	Milli Savunma Bakanı AP İstanbul Milletvekili M. Saadettin Bilgiç,	İçişleri Bakanı MSP Erzurum Milletvekili Korkut Özal,
Dışişleri Bakanı Bursa C. S. Üyesi İhsan Sabri Çağlayangil	Maliye Bakanı AP Balıkesir Milletvekili Cihat Bilgehan	Milli Eğitim Bakanı AP Aydın Milletvekili Nahit Menteşe
Bayındırlık Bakanı AP Adana Milletvekili M. Selahattin Kılıç	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı MHP Gaziantep Milletvekili Cengiz Gökçek	Ticaret Bakanı MHP Konya Milletvekili Agâh Oktay Güner
Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanı MSP Mardin Milletvekili Fehim Adak	Gümrük ve Tekel Bakanı TBMM dışından Gün Sazak,	Ulaştırma Bakanı AP Bursa Milletvekili Yılmaz Ergenekon
Çalışma Bakanı MSP İstanbul Milletvekili İsmail Fehmi Cumalıoğlu	Sanayi ve Teknoloji Bakanı MSP Ankara Milletvekili Oğuzhan Asiltürk,	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı AP Bitlis C.S. Üyesi Kamran İnan
Turizm ve Tanıtma Bakanı AP Aydın C.S. Üyesi İskender Cenap Ege	İmar ve İskân Bakanı MSP Malatya Milletvekili Recai Kutan	Köyİşleri ve Kooperatifler Bakanı AP Gümüşhane Milletvekili Turgut Yücel
Orman Bakanı MSP Diyarbakır C.S. Üyesi Sabahattin Savcı	Gençlik ve Spor Bakanı AP Manisa Milletvekili Önel Şakar	Kültür Bakanı AP Bolu Milletvekili Avni Akyol
Sosyal Güvenlik Bakanı AP Ankara C.S. Üyesi Turhan Kapanlı		

¹⁵²TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:21, 21 Temmuz 1977, s.11.

1.3.2. II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Koalisyon Protokolü

II. Milliyetçi Cephe Hükümeti (41. Türkiye Cumhuriyeti / V. Demirel Hükümeti) Koalisyon protokolü incelendiğinde; öncelikli olarak hükümetin kuruluş aşaması anlatıldığı görülmektedir. Protokol, 5 Haziran 1977 seçimlerinin yapılışı ve seçim sonuçlarında hükümet kurulma süreciyle başlamaktadır. Atatürk'ün önderliğinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına bağlı kalacaklarını, komünizm ve faşizme karşı hareket edileceği, iç ve dış tehditler ile bütün tedbirleri almayı milli bir görev anlayışında çalışacaklarını temin etmektedir. Ülkede var olan iç karışıklıkların giderilmesi ve devlet otoritesinin yeniden hâkim kılınacağını beyan etmektedir.

Sanayileşme için gerekli adımları atmış güçlü bir ülke olarak, ülkeyi yeniden inşa ve imar etmek için gereken her türlü hamlelerinin yapılarak, yurttaşlara adil ve dengeli davranması, Kanun dışı eylemlere, Anayasada belirtilen sosyal adalet ve sosyal güvenliğin, temel hak ve hürriyetlerin, sağlanması için gerekli adımların atılacağı hedeflenmektedir.

Din ve vicdan hürriyeti konusunda vatandaşların bu hürriyetlerini hiçbir kısıtlama olmaksızın kullanmalarını sağlamak ve bu hakların hayata geçirilmesinde doğabilecek haksızlıkları ve engellemeleri gidermek için gerekli kanun değişikliklerine gidilmesi planlanmaktadır.

Seçme yaşını 18'e indirerek, yurtdışında çalışan vatandaşların seçime katılma imkânlarında çalışmalar yapılacağı, TRT'nin tarafsızlığının sağlanması için gerekenlerin yapılacağı, yayın ilkelerinin tekrar gözen geçirileceği planlanmaktadır.

Eğitimin milliliğine önem verilerek devleti ve milletine gereken görevleri yapan nesillerin yetiştirileceği, eğitim müesseselerinde gerekli tedbirlerin alınacağından bahsedilmektedir. Gençliğin yetişmesinde, yabancı ideolojik akımların ve taklitçiliğin önüne geçilecek, eğitimde fırsat eşitliği sağlanacaktır. Her kademedeki öğretmen ve eğitimcilerin başta mesken, emeklilik ve ücret konularında ihtiyaç ve sıkıntıları gidermek için çalışılacağı hedeflenmektedir. İmam-Hatip Lisesi de dahil olma üzere bütün meslek lisesinden mezuniyet diploması alanlar, yüksek öğretime girebilmeleri için yapılan sınavlarda diğer lise mezunları ile aynı koşullardan sorumlu tutulacak ve İmam-Hatip mezunlarına İlkokullarda Din ve Ahlak Dersleri öğretmenliği görevi imkanı verilecek.

İstikrar içinde büyüme, milli güçlü, dengeli ve hızlı kalkınmayı gerçekleştirmek için gerekli ekonomik politikalar izlenecek, kalkınma gayesi için çalışılacaktır. Sahip olunan bütün milli kaynakları kalkınma emrine verilecek. Yer altı

ve yer üstü servetlerin hızla değerlendirilmesi sağlanacaktır. Üretim ve tüketim arasındaki denge korunarak, üretimi artırıcı faaliyetlerle piyasada mal darlığı ve kıtlığın önüne geçilerek Enflasyonla mücadele desteklenecektir. Gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla dar ve sabit gelirliilerin, vergi yükü tedrici bir şekilde hafifletilecek, An düşük asgari ücret baz alınarak sağlanacak olan vergi muafiyeti, bütün gelir gruplarına orantılı bir şekilde uygulanacaktır.

Kalınmada geri kalan illerimiz uygulamaya konulacak olan olan Yeni bir Pilot İl Kalkınma Planı çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu sayede üretimin ve sanayinin planlı/dengeli şekilde artırılması sağlanacaktır. Yapılacak düzenlemelerle Milli teknoloji üretimi ve birikimi geliştirilecek, Ağır sanayi ve Milli Harp Sanayi, milli politikalar ile ele alınacak, elektrik enerjisi üretimi, demir-çelik, kömür, çimento ve gübre üretimlerinde üretim miktarları arttırılacaktır. Ayrıca artan petrol ihtiyacını karşılamak için ülke sınırları içerisinde petrol arama faaliyetlerinin hız kazanması için çalışılacaktır.

Yeni bir Köy Hizmetleri Kanunu hazırlayarak, köylere daha iyi ve çabuk hizmetin gitmesi sağlanacaktır.¹⁵³

Yukarıda protokol incelendiğinde, hükümetin ülke sathında her türlü sorunla mücadele etmek için çalışacağına değinilmektedir. Bu da hükümetin çok uzun vadeli planlar yaparak iktidara geldiğinin göstergesidir ancak bu protokol uygulanmadan hükümet gensoru ile düşürülecektir.

1.3.3. II. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Sona Ermesi

Ülkede iç karışıklıkların hat safhaya ulaştığı ve alım gücünün giderek düştüğü bir ortamda İkinci Cephe Hükümeti göreve başlar. Üçlü ortaklı hükümetin devam ettiği bir süreçte, 11 Aralık 1977 tarihinde yapılan yerel seçimlerde CHP en yüksek oyu alarak birinci parti olur. Beklediği sonuçları elde edemeyen AP'de ise iç karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Seçimlerde yaşanan başarısızlıktan dolayı genel merkezi eleştiren bazı milletvekilleri istifaya yöneldi. Bazı milletvekillerinin AP ile yollarını ayırması karşısında, Demirel'in azınlık hükümetini düşürebilmek için CHP lideri Ecevit, "*kumar borcu olmayan birkaç milletvekiline*" ihtiyaç duyduğunu açıklayarak istifa eden milletvekilleri ile birlikte hareket etmek için çağrıda bulundu. İstifa ederek

¹⁵³ **41. T.C. Hükümeti Koalisyon Protokolü.**
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB41.html>. (01.03.2015)

AP'den ayrılıp bağımsız hareket eden 12 milletvekili¹⁵⁴ ile Demirel Hükümeti'nin düşürülmesi konusunda sonradan Güneş Motel Olayı¹⁵⁵ olarak anılacak olan toplantı sonrası anlaşmaya varılarak hükümet hakkında gensoru önergesi verilmesi kararlaştırıldı.¹⁵⁶

AP'den 12 milletvekilinin istifasının ardından 27 Aralık günü CHP Grubu adına Grup Başkanvekilleri Ankara Milletvekili Altan Öymen ile Sakarya Milletvekili Hayrettin Uysal'ın *“içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışı ile ulusal birliğimizi zedelediği, Türkiye'nin gelişmesini engellediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini Anayasanın belirlediği kurallardan ve çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı”* iddiasıyla Başbakan Süleyman Demirel ve Bakanlar Kurulu hakkında gensoru açılmasına ilişkin önerge verdi ve aynı gün yapılan oylamada gensorunun 30 Aralık günü görüşülmesi kararlaştırıldı.¹⁵⁷

30 Aralık tarihinde yapılan görüşmelerin ardından 31 Aralık 1977 günü 446 milletvekilin katıldığı oylamada 218 kabul ve 228 ret oyu çıkmasının ardından Anayasanın 89'ncü maddesi gereği hükümet Meclis tarafından düşürüldü. Oylamanın ardından söz alan Başbakan Demirel, *“Millet meclisinin iradesi meydana çıktı. Bunu saygı ile karşılıyorum, hükümetin çekilmesini gerektiren şartlar yerine gelmiştir. Bakanlar Kurulunun istifasını Sayın Cumhurbaşkanına hemen takdim edeceğim.”* şeklinde açıklamada bulunarak istifasını Cumhurbaşkanı Korutürk'e sundu.¹⁵⁸

Türk Siyasi hayatından gensoru ile düşürülen ilk hükümet II. Milliyetçi Cephe Hükümeti oldu. Demirel'in istifasının ardından hükümeti kurma görevi tekrar CHP lideri Ecevit'e verildi.¹⁵⁹

¹⁵⁴**AP'den İstifa Eden 12 Milletvekili:** Mete Tan, Tuncay Mataracı, Enver Akoya, Hilmi İşgüzar, Şerafettin Elçi, Fethi Acar, Orhan Alp, Cemalettin İnkaya, Oğuz Atalay, Ahmet Karaaslan, Ali Rıca Septioğlu ve Güneş Öngüt'tür.

¹⁵⁵**Güneş Motel Olayı:** Ecevit'in zayıflayan II. MC. hükümetini yıkarak AP'den istifa etmiş milletvekillerinin desteğiyle hükümet kurmasıyla sonuçlanan, daha sonradan İstanbul Florya'daki motelin adıyla anılacak olan görüşmelerdir.

¹⁵⁶ Şerafettin Turan, **Türk Devrimi Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu**, 3. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995, s.s.364-365.

¹⁵⁷**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C.1, Birleşim:82, 27 Aralık 1977, s.595-615.

¹⁵⁸**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C.2, Birleşim:85, 31 Aralık 1977, s.97-98.

¹⁵⁹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:5, C.2, Birleşim:86, 3 Ocak1978, s.124.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE HÜKÜMETLERİN EĞİTİM POLİTİKALARI

2.1. Tek Parti Dönemi Eğitim Politikaları

Bir ulusun kalkınmasını sağlayan faktörlerden biride eğitimidir. Eğitim; kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılmasında, toplumsal sürekliliğin sağlanmasında, kalkınmayı ve ilerlemeyi sağlayacak bireylerin yetiştirilmesinde en önemli etkidir.

Milli Mücadele döneminin en yoğun olduğu günlerde bile eğitimin, öncelikli konuların başında geldiği görülmektedir. Bu dönemde bir taraftan sınırlı imkânlarla teşkilatlanarak yeni devletin eğitim altyapısı oluşturulmaya çalışılırken, diğer taraftan da eğitim konusunda mevcut problemleri tespit etmek ve bunlar için gerekli çareler bulunmak için çalışmalar yapıldı. Birinci TBMM'nin görevine başlamasının hemen ardından 1920 Mayıs ayında meclisten geçen kanunla İcra Vekilleri Heyeti tesis edildi.¹⁶⁰ Bu teşkilatlanmada Maarif Vekaleti'de¹⁶¹ bulunmaktaydı. Kurulan ilk hükümette Maarif Vekaleti'ne yer verilmesi iki yönden önem teşkil etmektedir. Bunlardan ilki, Meclisin eğitimi devletin temel işlevlerinden birisi olarak görmesidir. Diğer ise, savaşın sadece askeri alanda olmadığı aynı zamanda maarif alanında da olduğunu göstermektedir.¹⁶²

14 Temmuz 1921 de milli bir eğitim programı oluşturmak için Ankara'da ilk Maarif Kongresi yapıldı. Ülkenin bütün bölgelerinden gelen 250'den fazla kadın ve erkek öğretmenin katıldığı kongrenin açılış konuşmasını Meclis Başkanı Mustafa Kemal yaptı. Mustafa Kemal, açılış konuşmasında öğretmenlere “*gelecekteki kurtuluşumuzun saygıdeğer öncüleri*” şeklinde hitap ederek Milli Maarifi; “*Şimdiye*

¹⁶⁰**İcra Vekilleri Heyeti:** Osmanlıcada Bakanlar Kurulu, Yürütme Organı anlamında kullanılır. İlk İcra Vekilleri Heyeti, 3 Mayıs 1920-24 Ocak 1921 tarihleri arasında M. K. Atatürk Başkanlığında görev yaptı.

¹⁶¹**Maarif Vekâleti:** Osmanlıcada bu günkü anlamıyla Milli Eğitim Bakanlığı'dır.

¹⁶² Necdet Sakaoğlu, **Milli Eğitim Bakanlığı'nın Merkez Örgütü**, Türkiye Tarih Vakfı, İstanbul, 1999, s.111.

kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgili olmayan yabancı fikirlerden, Doğudan ve Batıdan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, milli ve tarihi özelliğimizle uyumlu bir kültür anlıyorum” şeklinde tanımladı.¹⁶³

2.1.1. Mustafa Kemal Atatürk Dönemi

Kurtuluş savaşı sonrasında Atatürk, 27 Ekim 1922 gecesi Bursa öğretmenevinde öğretmenler ile buluşmasında, bir ulus için eğitimin ne anlama geldiğini “...en mühim ve feyizli vazifelerimiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehâl muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin halâsı hakikisi ancak bu suretle olur” sözleriyle vurgular.¹⁶⁴

Milli Mücadele yıllarından sonra milli ve modern bir maarif sistemi oluşturmayı amaçlayan TBMM Hükümeti ciddi adımlar attı. Bu nedenle Mustafa Kemal, 1 Mart 1923 tarihinde meclisin dördüncü toplantı yılı açılış söylevinde, eğitim konusunda yapılanları şu şekilde değerlendirmişti:

“Efendiler, maarif hususunda bir yıllık dahi pek parlak olmamakla birlikte, içinde bulunduğumuz zorluklar özellikle, araç-gereç yokluğuna oranla oldukça yeterli sonuçlar alınmıştır. Maarif Vekâleti’nce geçen bir yıl içerisinde mütareke ve mücadele devrelerinin vilayet merkezlerinde kapalı bıraktığı öğretmen okullarından on üçünün açılması, çeşitli merkezlerde yeniden on yedi erkek okulu, bir kız lisesinin tamamlanması, altı erkek, iki kız lisesinin açılması, okullardaki öğretmen eksikliğinin tamamlanması gibi olumlu işler görülmüştür. Efendiler, şimdiye kadar yapılabilen şeylerin genel, maarif ihtiyaçlarımızdan ancak binde birini bile tatmine yeterli olmadığını itiraf etmek gerçekçilik gereğidir. İşleyen ve kapsamlı ve maarifi için vatanın hudutları içerisinde önemli merkezlerde çağdaş kütüphaneler, bitki ve hayvanat bahçeleri, konservatuarlar, çalışma alanları, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurulması gerektiği gibi özellikle şimdiki idari teşkilata oranla ilçe merkezlerine kadar bütün memleketin matbaalar ile donatılması gerekmektedir. Bütün bu güzel şeylerin bir an içinde meydana getirilmesi mümkün olmamakla birlikte, mümkün olduğu kadar az zamanda bu sonuçların alınması önemle arzu edilen bir istektir.”¹⁶⁵

¹⁶³ Akyüz, **a.g.e.**, s.s. 320-321.

¹⁶⁴ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III**, 5. Baskı, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006, s.566.

¹⁶⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, s.s.368-371.

Atatürk'ün 1 Mart'ta yaptığı Meclis açılış konuşmasında şekillenmeye başlayan eğitimin amaçları Maarif Vekili İsmail Sefa (Özler) tarafından 8 Mart 1923 tarihinde maarifin temel hedefleriyle alakalı “*Misak-ı Maarif*” ismiyle bir genelge yayınlandı. Genelgede ortaya konulan maarif perspektifinin öncelikli amaçları arasında, milli ve modern nitelikteki eğitim faaliyetlerinin ülkede yaşayan halkın tamamını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması bulunmaktaydı. Bu bağlamda Ortaöğretimin yeni eğitim anlayışı çerçevesinde tertip edilmesi, Bu amaçla bölge okullarının yapılandırılması, dil ve tercüme faaliyetleri konusunda gerekli ehemmiyetin gösterilmesi, gelecek nesilleri, halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yetiştirmenin usul ve esasları konu edilmektedir. Ortaokullar, yeni nesilleri hayata hazırlayan, üretime katkı sağlayan iş okulları şeklinde planlanmaktadır.¹⁶⁶

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda 11-12 milyon civarında olan Türkiye nüfusunun, sadece %10'u, bayanların ise %3'ü okuryazardır. Bu yıllarda Türkiye'de 9 fakülte ve yüksekokul, 64 meslek okulu, 23 lise ve 4.894 ilkokul olmak üzere toplam 5.062 örgün eğitim kurumu bulunmaktaydı. Maarif Bakanlığı'nda görevli öğretmen ve öğretim üyesi miktarı toplam 11.918'dir. Yükseköğretimde 2.914, meslek okullarında 6.547, liselerde 1.241, ortaokullarda 5.905, İlkokullarda 341.941, olmak üzere toplam 358.548 öğrenci eğitim görmekteydi.¹⁶⁷1921 yılında 57.128.833 liralık genel bütçenin 390.412, 1923 yılında 105.929.911 liralık genel bütçenin 3.033.003 liralık kısmı Maarif Vekâleti'ne ayrılır. Yani 1921 yılında genel bütçenin sadece %0,7'lik kısmı, 1923 yılında ise genel bütçenin %3'lük kısmı eğitime ayrılmıştır.¹⁶⁸

Cumhuriyet hükümetleri, modern ulus devlet inşasını gerçekleştirebilmek için eğitime önem verdiler. Bu dönemde eğitim faaliyetleri bu amaca ulaşacak şekilde planlandı. Bu bağlamda Cumhuriyet ideolojisini içselleştirmiş nesiller yetiştirmek öncelikli amaçlar arasındadır. Bu amaçları gerçekleştirmek için Ankara'da hazırlanarak 1924 yılında Balıkesir Vilayet matbaasında basılan “Hayat Rehberi” başlıklı bir kitapçık yayınlanmıştır. 48 madde halinde Türk çocuğunun sahip olması gereken sağlık, ahlak, sosyal dayanışma, meslek, çevre gibi ilgili yaşam ilkelerinin yer aldığı kitapçıkta Cumhuriyet ideolojisinin tasarladığı “*yurttaş*” insan tipolojisini

¹⁶⁶ Mustafa Özodaşık **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950** Çizgi Yayınevi, Konya, 1999, s.s.255-265.

¹⁶⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 30 10 0 0, Kutu No: 24, Dosya No: 138, Sıra No: 7. (Aktaran Özden Özgen, “Cumhuriyet Döneminde Hakkâri'de Eğitim” (1923-1960), **ASSAM International Refereed Journal** S. 10 Yıl: 2018).

¹⁶⁸ Dilara Uslu, “Milli Mücadele'nin Son Döneminde İzmit ve Çevresinde Eğitim Faaliyetleri (1921-1923)”, **Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu**, (02.05.2014 -04.05.2014), S. 1245-1253.

yansıttığı için 42'nci madde oldukça dikkat çekmektedir. Bu madde de “*Hak yeme, haksız olma, haksızlığa sükût etme!*” yazılıdır. Yani artık “*susan, boyun eğen, bir şeye karışmayıp kendi huzurunu düşünen*” edilgen insan karakteri kesinlikle reddedilerek, bunun yerine haksızlığa kayıtsız kalmayan, konuşan, fikrini açıklayan ve reaksiyon gösterebilen, haklara riayet eden yeni bir “*Cumhuriyet insanı tipi*” meydana getirmek hedeflenmiştir.¹⁶⁹

Bu amaçları gerçekleştirebilmek için 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile, Cumhuriyet ideolojisini benimsemiş bir toplum inşası yönünde önemli düzenlemeler gerçekleştirilir. Bu bağlamda yayınlanan kanunla Osmanlı eğitim sisteminde de önemli bir sorun olan modern eğitim kurumları mezunları ile medreseler gibi geleneksel eğitim kurumları mezunları arasında görülen farklılıklar ortadan kaldırılarak Maarif Bakanlığı bünyesinde bütün eğitim kurumları birleştirilerek eğitimde birlik sağlanır. Bu sayede eğitimdeki ikilik ortadan kalktığı gibi yabancı okulların denetimi de sağlanır. Yine bu kanun ile Cumhuriyet'in temel yaklaşımları konusunda adımlar atılarak, eğitimin laikleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi sağlanmaya çalışılır. Ulusal ve uluslararası hedeflere uygun bir şekilde başta tarih ve dil alanları olmak üzere eğitimi ilgilendiren bütün alanlarda bir dönüşüm süreci başlar. Karma eğitime geçilmesi, kız çocuklarının eğitimine öncelik verilmesi, köy okullarına yönelik öğretmen yetiştirme programlarının hazırlanması, bu süreç kapsamında atılan önemli adımlardır.¹⁷⁰

Atatürk döneminde eğitimde Cumhuriyet öncesiyle kıyaslanamayacak nitelik ve niceliksel gelişmeler yapıldı. Eğitim ve öğretimin çağdaştırılması için çok sayıda inkılâp hayata geçirildi. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Tevhid-i Tedrisat Kanunu bu alanda önemli bir adım olmakla birlikte bundan sonra gerçekleştirilecek inkılapların da habercisi oldu. Bu çerçevede Hilafetin ilgası, Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılması, Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması, medreselerin sonlandırılması, laikleşme ve demokratikleşme konusunda önemli adımlar oldu. Bu süreçte eğitim anlayışı milli ve laik bir temele oturtulmaya çalışıldı. Bu amaçla hazırlanan bir genelgede Türkçe dersine önem verilmesi, tarih ve coğrafya derslerinin Türkçe okutulması istenirken; derslerde din propagandası da yasaklandı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu uygulamaya geçirebilmek için 2 Mart 1926'da Maarif Teşkilatı Kanunu

¹⁶⁹ Akyüz, a.g.e., s.s.331-332.

¹⁷⁰ Erol Kapluhan, “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S. 26, İstanbul, 2012, s.179, Akyüz, a.g.e., s.s.329-330.

meclisten geçti. Bu yasa çerçevesinde İlkokul zorunlu ve ücretsiz olurken, teşkilat bünyesinde Maarif Eminlikleri, Dil heyeti ve Milli Talim ve Terbiye Dairesi tesis edildi.¹⁷¹

Türk Milletinin muasır medeniyetler seviyesine getirme maksadıyla yapılan devrimlerden bir tanesi de 1 Kasım 1928’de kabul edilen Harf İnkılâbıdır. Bu kanunla resmi ve özel bütün Türkçe gazeteler ve dergiler 1928 yılı Aralık ayından itibaren, yeni Türk harfleriyle çıkartılmaya başladı. 1 Ocak 1929’dan itibaren resmi yazışmalar da bu harfler ile yapılmaya başlandı. Latin alfabesinin halka öğretilmesi için 1 Ocak 1929 tarihinde yaygın öğretim kurumu olan Millet Mektepleri açıldı.¹⁷² Okuma yazma oranını artırabilmek amacıyla açılan bu mekteplerde ilerleyen dönemlerde günlük hayatta ihtiyaç duyulan alalarda kurslarda verilmeye başlandı.¹⁷³ Bu arada cinsiyet gözetmeksizin herkese eğitim imkânı sunan Türk Ocakları desteklendi. Türk ocakları misyonunu tamamladıktan sonra yerine açılan Halkevleri ve Halkodalarında kültürel kalkınmayı sağlayacak faaliyetler yürütüldü. Bu kurumlarda düzenlenen kurslarında çok sayıda kişiye okuma yazma öğretildi.¹⁷⁴ Birer yaygın eğitim kurumu olarak faaliyet gösteren Halkevlerinde, Cumhuriyetin temel ilkelerine uygun faaliyetler yürütüldü. Bu kurumlar bünyesinde oluşturulan Köycülük, Müze ve sergi, Dil, Edebiyat, Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor İhtimai Yardım, Halk Dershane ve Kursları, Kütüphane ve Yayın şubeleri vasıtasıyla Cumhuriyet ideolojisi yerleştirilmeye çalışılırken, topluma ihtiyaç duyulan temel becerilerde kazandırılmaya çalışıldı¹⁷⁵

Harf İnkılâbının ardından yeni harfleri öğretmek için açılan Millet Mektepleri, 1928-1937 seneleri arasında yaklaşık 1.451.759 kişiye eğitim verdi. millet mekteplerinin yanı sıra sayısı 778 âdete ulaşan Halkodalarından 5.885’i kadın, 51.294’ü erkek olmak üzere 57.179 kişi eğitim aldı.¹⁷⁶

¹⁷¹ Bahattin Demirtaş, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C.1, S.2, Ankara, 2008, s.s.160-161.

¹⁷² **Millet Mektepleri**: A ve B adı verilen dörder aylık kurslar şeklinde örgütlenmiştir. Hiç okuma yazması olmayanlar A kursuna devam etmiş, Biraz okuma bileler ile eski yazıyı öğrenmiş olanlar B kursuna katılmıştır. 15-45 yaş arası okuma yazma bilmeyen tüm kadın ve erkekler için bu mektepler zorunlu hale getirilir.

¹⁷³ İlhan Başgöz, “**Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**”, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995, s.121, Demirtaş, **a.g.e.**, s.s.161-162.

¹⁷⁴ Şaban Gediklioğlu, “**Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime**”, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1991, s.s.11-12.

¹⁷⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s.405.

¹⁷⁶ Mustafa Albayrak, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.10, S.29, Ankara, 1994, s.477.

Ankara'da 1925'te Hukuk Mektebi'nin eğitime başlaması Yükseköğretimde önemli bir adım olur. Bunu Gazi Eğitim Enstitüsü'nün 1926'da, Yüksek Ziraat Okulu'nun 1930'da açılması takip eder. Bu gelişmeler yaşanırken üniversitelerin durumu ile ilgili olarak dönemin milli münevver kimliğini yükseltme çabası içerisinde olan Reşit Galip, halkevlerinin idaresi ile ödevli olan beşinci büronun başında yer alıyordu. Bununla birlikte Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve milli şuur üzerine ciddi bir entelektüel idea çabası içerisinde olan Galip, üniversitelerin durumu ile ilgili ciddi tetkikler yapmıştır.¹⁷⁷ Bununla da yetinmeyerek 1932'de Türk hükümeti tarafından üniversitelerin reformu noktasında gerekli tekiklerin yapılması için resmi olarak davet ettiği Prof. A. Malche ile fikir alışverişinde bulunan Galip, Malche'nin yapmış olduğu tespitler doğrultusunda Milli Eğitim Bakanı olarak Türk medeniyetinin çağdaş ve daha modern bir çerçeveye ulaşması noktasında Türk eğitim sisteminin sorunlarına eğilmiştir. Malche'nin üniversitelerde yapmış olduğu tetkiklerin sonucunda Galip'in de öncülüğüyle 20 Mayıs 1933'te meclise sunulan reform tasarısı üniversitelerin gelişimi için oldukça önem taşımaktaydı.¹⁷⁸

2252 sayılı 31/05/1933 tarihinde kabul edilen 06/06/1933'te Resmi Gazete'de yayınlanan bu reform tasarısını 14 madde halinde özetlemek mümkündür:

1. İstanbul Darülfünunu ile ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilatları ile birlikte 31 Temmuz 1933 gününden itibaren mülğadır.
2. Maarif Vekilliği 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbulda (İstanbul Üniversitesi) adı ile yeni bir müessese kurmağa memurdur.
3. Nafia Vekilliğine bağlı olan (Yüksek Mühendis Mektebi) ile İktisat Vekilliğine bağlı (Yüksek Ticaret Mektebi) ni İstanbul üniversitesi teşkilâtı arasına almağa İcra Vekilleri Heyeti mezundur.
4. 31/07/1933'ten 31/07/1934'e kadar devam edecek geçici tedrisat kadrosunun tespitine Maarif Vekili mezundur.
5. Geçici tedris kadrosuna alınacak eski müderris, muallim ve muavinler bütçedeki maaşlarını alacaklardır.¹⁷⁹

Böylelikle Osmanlı'dan miras kalan Daru'l-fünun 1933'te İstanbul Üniversitesine dönüştürülerek Türkiye'nin ilk üniversitesi olur. 1934'te eğitime başlayan Ankara Milli Musiki ve Temsil Akademisi yanında İstanbul'da bulunan Mülkiye Mektebi Siyasal Bilgiler Fakültesine dönüştürülerek 1935'te Ankara'ya

¹⁷⁷ Melek Çolak, Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk-Eğitim Yaşamında Macar Eğitimcilerin Yeri, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 10, S. 58, 2004, s. 231-244.

¹⁷⁸ Saadet Tekin, Dr. Reşit Galip ve Üniversite Reformu, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 1992, s.179- 211.

¹⁷⁹ **Resmi Gazete**, S. 2252, 06 Haziran 1933.

taşınır. Yüksek öğrenin alanında yabancı ülkelerden gelen uzmanlarında katkısıyla gerçekleştirilen 1933 tarihli üniversite reformunu, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin 1936'da açılışı takip eder.¹⁸⁰

Atatürk eğitim konusunda millilik vasfı kadar eğitimin modern ilkeler üzerinde inşasına önem verir. Bu bağlamda Batı eğitim sistemi yakından takip edilir. Batılı eğitim uzmanları çağrılması yanında batılı ülkelere çok sayıda öğrenci gönderilir. 1924 tarihli “*Memalik-i Ecnebiyeye Gönderilecek Talebeye Ait Talimname*” ile 1927-1928 eğitim döneminde farklı sekiz ülkeye 42 öğrenci eğitim almaları için yollanmıştır. 1929-1930 yıllarında bu sayı 288'e ulaşırken, 1937-1938 yılında ise 204 öğrenci, Almanya, Fransa, Belçika, Amerika, İsviçre, Avusturya, İtalya, İngiltere, Macaristan ve Rusya'ya tahsil için gönderildi.¹⁸¹

Bu dönemde eğitim hayatında görülen en önemli sıkıntı özellikle köy okullarına gönderilecek yeterli öğretmen bulunmamasıdır. Bu sorunun çözümü için dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, askerliğini yapmış okuryazar gençlerden seçtiği bir grubu, “*eğitmen*” adıyla köylerde “*geçici öğretmen*” olarak görevlendirir. 1936 yılında Eskişehir'in Çifteler Çiftliğinde dört aylık bir kursu tamamlayarak Ankara köylerine görevlendirilen ilk 84 eğitmenin elde ettiği başarı sonucu eğitim kursları kısa bir sürede yaygınlaştırılır. Aslında ileriki yıllarda açılacak olan “*Köy Enstitülerinin*” ilk nüvesi olan bu kurslarda yetişen eğitimciler, özellikle köy okullarında verdikleri 3 yıllık eğitimle okuma yazma seferberliğine büyük katkıda bulunurlar. Eğitimciler, eğitim faaliyeti yanında, köylünün sağlık, tarım gibi temel konularda bilgi ve birikimlerini artırıcı faaliyetler de yürütürler.¹⁸²

Denenen bu uygulamanın başarılı olması üzerine, 11 Haziran 1937 tarihinde yayınlanan “*Köy Eğitimcileri Kanunu*” ile eğitimciye yasal bir zemin oluşturularak Eskişehir Çifteler, İzmir Kızıllı ve Edirne Karaağaç'ta birer eğitimci kursu açıldı. Fakat zamanla eğitimciler ile köylerde verilen ilköğretim eğitiminin yeterli olmadığı düşünüldüğünden, 7 Temmuz 1939 tarihinde yayınlanan 3704 sayılı “*Köy Eğitimcileri Kursları ile Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun*” ile Eğitimciler Kursları Köy Öğretmen Okulu'na dönüştürülmüştür.¹⁸³

¹⁸⁰ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.77.

¹⁸¹ Cengiz Aslan, “*Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim Bilimleri Alanında Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)*”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014, s.97-107. https://www.google.com/url.acikarsiv.ankara.edu.tr/Cengiz_Aslan_Dr_Tez.pdf (05.03.2015)

¹⁸² Kapluhan, *a.g.e.* s.s.183-184.

¹⁸³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 5.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s.40-41.

Kurtuluş Savaşı döneminde aktif bir şekilde verilen eğitim mücadelesi Ulu Önder'in ölümüne kadar hızlı bir şekilde arttı. Yaklaşık 15 yıl süren bu süreçte maarif sahasında köklü ve ciddi atılımlar yapıldı. Örneğin, Türkiye'de 1923-1938 yılları arasında %38 oranında nüfus artışı yaşanırken, ilköğretim okullarındaki öğretmen oranında %154'lük, eğitim hayatına katılan ilkokul sayısı %137, ortaokul sayısı %194 ve lise sayısı %296'lık bir artış göstermiştir.

Aşağıda Tablo 2'de görüldüğü gibi, bütün okulların sayısı, 1923-1924 eğitim döneminde 5.062 iken, bu sayı 1937 yılına gelindiğinde %126'lık bir oranda artış göstermiş, bu artışla birlikte okul sayısı 6.386 ulaşmıştır. Benzer bir şekilde bu süreçte 12.437 olan öğretmen sayısı %161'lik bir artış ile 20.061 öğretmen sayısına ulaşılmıştır. Yine bu dönemdeki okullardaki öğrenci sayısı ise 358.548'den %226'lık artış ile 810.199'a yükselmiştir.¹⁸⁴

Tablo 2: 1923-1937 Yılları Arası Türkiye'deki Bütün Okullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Okul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	5062	100	12734	100	358548	100
1924-1925	6149	121	16420	132	413284	115
1925-1926	6134	121	17089	137	431923	120
1926-1927	6156	122	18016	145	466192	130
1927-1928	6192	122	17728	143	497298	139
1928-1929	6754	133	18273	147	517286	144
1929-1930	6720	133	18259	147	511223	143
1930-1931	6775	134	19383	156	535830	149
1931-1932	6894	136	19842	160	575068	160
1932-1933	6973	138	19707	158	623283	174
1933-1934	6602	130	18806	151	656732	183
1934-1935	6653	131	19890	160	717917	200
1935-1936	6523	129	19879	160	770527	215
1936-1937	6383	126	20061	161	810199	226

Kaynak: TÜİK, "İstatistik Göstergeleri 1923-2011", TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s.63-80.

1923'ten itibaren en çok üzerinde durulan eğitim alanı ilkokullar olmuştur. Eğitimde fırsat eşitliği oluşturularak, okulların açık ve parasız olması, okulların yaygınlaştırılması sonucu 1924 senesinde ilkokul sayısı 4.894, ilkokul öğretmeni sayısı 10.238 ve ilkokula devam eden öğrenci sayısı 341.941 iken, 1938 yılına gelindiğinde bu sayılarda sırasıyla %137, %154 ve %224'lük oranlarda yükselme gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerle birlikte 1938 yılı rakamları şöyledir; 6.700 ilkokul da

¹⁸⁴TÜİK, "İstatistik Göstergeleri 1923-2011", TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s. 63-80.
http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf

15.775 ilkököl öğretmeni görev yapmakta, 764.691 öğrenci ise okullara devam etmektedir.

Tablo 3: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye’deki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	İlkokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1923-1924	4894	10238	341941
1924-1925	5987	13822	390368
1925-1926	5975	14309	406788
1926-1927	6023	15810	437928
1927-1928	6042	15194	461985
1928-1929	6599	15718	477569
1929-1930	6562	15308	469071
1930-1931	6598	16318	489299
1931-1932	6713	16923	523611
1932-1933	6733	15064	567963
1933-1934	6345	15123	591169
1934-1935	6402	15102	647501
1935-1936	6275	14947	688100
1936-1937	6123	14698	711728
1937-1938	6700	15775	764691

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.64.

Tablo 4: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye’deki Ortaokullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Ortaokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1923-1924	72	796	5905
1924-1925	64	720	10052
1925-1926	68	760	11622
1926-1927	68	698	15263
1927-1928	78	791	19858
1928-1929	78	815	23225
1929-1930	82	982	25398
1930-1931	83	1068	27093
1931-1932	80	963	30316
1932-1933	109	1390	35572
1933-1934	119	1140	42522
1934-1935	118	2354	46120
1935-1936	118	2403	52496
1936-1937	125	2648	62936
1937-1938	140	2840	74107

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.66.

1924 yılında 72 ortaokul eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunurken, bu okullarda 796 öğretmen görev yapmakta ve 5.905 öğrenci ise eğitim almaktaydı. 1938 yılına gelindiğinde ortaokul sayısında %194’lük bir artış yaşanarak 140’a ulaşmış, ortaokullarda görevli öğretmenlerin sayısı %357’lik bir artış yaşanarak 2.840’a ulaşmış, eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılan öğrenci sayısında ise, %1.255’lik bir artış sağlanarak 74.107’ye yükseldiği görülmektedir.¹⁸⁵

¹⁸⁵ TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.66.

Tablo 5: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye’deki Genel Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Lise	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1923-1924	23	513	1241
1924-1925	19	555	2234
1925-1926	21	671	2748
1926-1927	19	563	3152
1927-1928	19	594	3819
1928-1929	20	510	4168
1929-1930	19	578	4746
1930-1931	22	637	4699
1931-1932	25	637	6840
1932-1933	62	1827	7843
1933-1934	71	1315	9875
1934-1935	68	1044	10113
1935-1936	65	1029	13876
1936-1937	68	1050	17514
1937-1938	68	1164	21000

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.68

1923-1924 eğitim öğretim yılında 23 olan lise sayısı %196 artış ile 1937-1938 yılında 68’e ulaşmıştır. Aynı dönemde öğretmen sayısında %227’lik bir yükselme görülmüş, sayı 513’ten 1.164’e çıkarken, 1.241 olan öğrenci sayısı ise 21.000’e yükselmiştir.¹⁸⁶

Tablo 6: 1923-1938 Yılları Arası Türkiye’deki Üniversite ve Yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Üniversite ve Yüksekokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1923-1924	9	307	2914
1924-1925	9	349	3483
1925-1926	11	420	3930
1926-1927	9	328	3551
1927-1928	12	450	4282
1928-1929	12	515	4204
1929-1930	11	502	3899
1930-1931	11	526	4443
1931-1932	12	526	4853
1932-1933	12	502	5497
1933-1934	15	574	6050
1934-1935	15	691	6666
1935-1936	16	743	7478
1936-1937	17	796	8544
1937-1938	17	837	9558

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.72.

¹⁸⁶ TÜİK, a.g.e., Ankara, 1965, s.68.

Cumhuriyetin ilanında 9 olan Üniversite ve Yüksekokul sayısı 1938 yılına gelindiğinde 17'e yükselmiştir. Aynı şekilde 1923-1924 yılında 307 olan öğretmen sayısı %272 artış ile 1938 yılına gelindiğinde 837, 914 olan öğrenci sayısı ise %328 artış ile 9.558'e yükselmiştir.¹⁸⁷

Atatürk döneminde eğitim işlerinin Maarif bakanlığı bünyesinde tek bir merkezden düzenlenmesiyle çağdaş ve milli esaslar üzerinde eğitim inşa edilmeye çalışıldı. Latin harflerinin kabulü, Türk Tarih Tezi, Türk diline yönelik çalışmalar, ilk, orta ve yükseköğretimde gerçekleştirilen yeniden yapılanma, Bu esaslar çerçevesinde gerçekleştirildi. 15 yıllık süre zarfında Anadolu insanının da samimi gayretiyle çağdaş ve modern ilkeler üzerinde Türk eğitim sistemi yeniden inşa edilmiştir. Eğitim hayatında kat edilen mesafe diğer alanda yapılan inkılaplarında başarılı olmasını sağlamıştır.

2.1.2. İsmet İnönü Dönemi

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı üzerine Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, 26 Aralık 1938 yılında yapılan CHP Olağanüstü Kurultayında Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanlığına seçildi. Bu kurultayla İnönü'ye ayrıca "Milli Şef" unvanını da verildi. 12 yıl sürecek olan Milli Şef dönemi 1950 yılında DP'nin iktidar olması ile hem tek parti dönemi hem de Milli Şef dönemini sona erdirecektir. 1938-1950 yılları arasında ki İnönü dönemi, Türkiye tarihi açısından tek partili sistemden çok partili sisteme geçildiği dönem olması nedeniyle de ayrıca önemlidir.

1934 yılında Teknik Eğitim ile ilgili rapor hazırlamak üzere bir komisyon kurulur. Bu komisyon aynı yıl "Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı" adı altında bir rapor hazırlar. Hazırlanan bu rapor ancak 1940 yılından sonra uygulamaya konabilmişti. Bu uygulama ile teknik okullara döner sermaye sağlanmış, okul çevreye ücret karşılığında iş yapmış, öğrenciler henüz okuldayken piyasa koşullarına alıştırmıştır. Ancak ülkedeki sanayileşme istenen seviyede olmadığı için mezun olan öğrencilerin iş bulması zorlaşmıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁷ TÜİK, a.g.e., Ankara, 1965, s.72.

¹⁸⁸ Hıfzı Doğan, "Mesleki ve Teknik Eğitimin İlkeleri ve Gelişmesi", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, 1983, s.167-181.

İlk kez 1936 yılında yapılan denemenin başarılı olması üzerine, 1937 yılında çıkartılan “*Köy Eğitimcileri Kanunu*” ile resmîyet kazanan eğitimciler kursları, Köy Enstitülerinin temelini oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında düzenlenen Birinci Maarif (Eğitim) Şurası’nda her yönüyle tartışmaya açılan “*Köy Enstitüleri*” 17 Nisan 1940 yılında çıkartılan “*Köy Enstitüleri*” kanunu ile kuruldu.¹⁸⁹

Köy Enstitülerinin kurulma amacı, köyün ve köylünün kalkındırılmasıdır. İlkokul sonrası beş yıl eğitime dayanan bu sistem aynı zamanda köyün ihtiyacı olan sağlık elemanlarını da yetiştirecek şekilde düzenlendi. Kanunun çıkmasıyla birlikte enstitüler hemen açılmış, öğrenci alımına, eğitim ve öğretime başlandı. Bağlı bahçesi, hayvanları, ağaçları, elektrik santrali, işlikleri, tezgâhları ve spor alanları olan bu okulların tatil olma, kapanma şansı bulunmadığı için yaz- kış açıldı.¹⁹⁰ 3803 sayılı kanuna göre “*köy ilkokulunu bitirmiş sağlıklı, yetenekli kız ve erkek öğrenciler sınavla*” bu okullara alınmaktaydı.

27 Ocak 1954 yılında çıkartılan 6234 sayılı kanun ile Köy Enstitüleri ile ilköğretim okullarının birleştirilmesi ile kapatılan toplam 21 Köy enstitüsünde, yaklaşık on dört yıl içerisinde 16.400 öğretmen, 8.756 eğitimci ve 7.300 sağlık memuru yetiştirildi.¹⁹¹

10 Haziran 1949 tarihinde onaylanarak Resmî gazetede yayınlanan kanun ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1949-1950 tarihinde eğitim öğretime başlandı.¹⁹² Aynı yıl MEB Talim ve Terbiye Heyeti’nin kararı ile İlkokulların 4. ve 5. sınıflarında 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren din eğitimi dersleri verilmeye başlanmıştır. Kuran Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı denetimi altında 1949 yılında resmen açıldı.¹⁹³

¹⁸⁹ Akyüz, a.g.e. s.390.

¹⁹⁰ Pakize Türkoğlu, “*Kısa Süren Hasat, Köy Enstitüsünde Öğrenci Olmak*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s.94.

¹⁹¹ İlhan Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkılmaz ve Atatürk*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.215.

¹⁹² *Resmî Gazete*, S. 7229, 10 Haziran 1949.

¹⁹³ Mutay Öztemiz, “*Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları*”, Pencere Yayınları, İstanbul 1997. s.55.

Tablo 7: 1939-1950 Yılları Arası Türkiye’deki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	İlkokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1939/40	9 418	19 063	905 139
1940/41	10 596	20 564	955 957
1941/42	10 948	22 042	939 829
1942/43	11 404	21 613	940 411
1943/44	12 182	22 387	995 999
1944/45	12 903	25 687	1 246 818
1945/46	14 010	27 317	1 357 740
1946/47	15 131	30 206	1 413 983
1947/48	15 925	32 081	1 448 093
1948/49	16 119	33 185	1 468 382
1949/50	17 106	34 822	1 591 039

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.64.

1938-1939 Eğitim-öğretim yılında 7.862 ilkokul bulunurken bu sayı 1949-1950 yılında %217 artış ile 17.106’ya çıkmıştır. Aynı dönemde 17.120 olan öğretmen sayısı %203 artış ile 34.822 oldu. Yine aynı dönemde ilkokullarda ki öğrenci sayısı 813.636 iken % 195 artış ile 1.591.039’a yükselmiştir.¹⁹⁴

Tablo 8: 1939-1950 Yılları Arası Türkiye’deki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Ortaokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1939/40	234	744	92 308
1940/41	238	3 867	95 332
1941/42	252	3 900	94 642
1942/43	244	3 883	84 181
1943/44	245	3 851	75 319
1944/45	247	3 862	70 430
1945/46	252	3 931	65 608
1946/47	257	3 871	60 980
1947/48	267	3 993	59 093
1948/49	321	4 149	61 314
1949/50	381	4 364	65 168

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.66.

1938-1939 döneminde 228 olan genel ortaokul sayısı 1949-1950 yılına gelindiğinde %167 artış ile 381, aynı dönemlerde 3.402 olan öğretmen sayısı %128 ile 4.364 olmuştur.¹⁹⁵

¹⁹⁴ TÜİK, a.g.e., Ankara, 1965 s.64.

¹⁹⁵ TÜİK, a.g.e., Ankara, 1965 s.66.

Tablo 9:1939-1950 Yılları Arası Türkiye’deki Genel lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Genel Lise	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1939/40	80	1 518	26 255
1940/41	82	1 544	24 862
1941/42	82	1 568	28 217
1942/43	79	1 590	28 073
1943/44	80	1 694	28 906
1944/45	76	1 656	27 734
1945/46	83	1 817	25 515
1946/47	82	1 871	24 355
1947/48	88	1 829	23 245
1948/49	88	1 868	22 100
1949/50	88	1 931	21 440

Kaynak: TÜİK, **İstatistik Göstergeleri 1923-2011**, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.68.

1939-1940 Eğitim-öğretim yılında 80 genel lise bulunurken bu sayı 1949-1950 yılında %117 artış ile 88’e çıkarken aynı dönemde 1.518 olan öğretmen sayısı % 145 artış ile 1.931 olmuştur.¹⁹⁶

Tablo 10:1939-1950 Yılları Arası Türkiye’deki Üniversite ve yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Üniversite / Yüksekokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1939/40	19	1 013	12 130
1940/41	20	1 967	12 844
1941/42	20	2 889	14 693
1942/43	20	1 120	15 945
1943/44	26	1 403	18 293
1944/45	28	1 365	19 502
1945/46	31	1 388	19 273
1946/47	32	1 654	21 531
1947/48	33	1 788	25 230
1948/49	33	1 823	25 209
1949/50	34	1 852	25 091

Kaynak TÜİK, **İstatistik Göstergeleri 1923-2011**, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.70.

1938-1939 Eğitim-öğretim yılında 19 yükseköğretim okulu bulunurken bu sayı 1949-1950 yılında % 178 artış ile 34’e çıkmıştır. Aynı dönemde 1.013 olan akademisyen sayısı %216 artış ile 1.852 oldu. Yine aynı dönemde yükseköğretimde ki öğrenci sayısı 12.130 iken % 245 artış ile 25.091’e yükselmiştir.¹⁹⁷

II. Dünya Savaşının getirmiş olduğu olumsuzluklar altında geçen 1939 ile 1945 arası dönem sonrasında yaşanan demokratikleşme süreci ve bu süreçte gerçekleşen çok partili sisteme geçiş çabaları sonucu ortaya çıkan belirsiz atmosfer Atatürk

¹⁹⁶ TÜİK, **a.g.e.**, Ankara, 1965, s.68.

¹⁹⁷ TÜİK, **a.g.e.**, Ankara, 1965, s.70.

döneminden itibaren sürdürülen eğitimin yeniden inşa sürecini olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklara rağmen öğretmenlerin özlük haklarında yapılan iyileştirmeler, üniversitelere özerklik tanınması, ilköğretim, ortaöğretim, öğrenci ve öğretmen sayılarındaki yükseliş bu dönemdeki olumlu gelişmeler arasındadır. 1946 yılında yayımlanan 4936 sayılı “*Üniversiteler Kanunu*” ise çağdaş ve evrensel anlamda yükseköğretim alanında önemli bir reform olmuştur. Bu kanunla üniversitelere özerklik ve tüzel kişilik hakkı tanındı ve yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri olarak vasıflandırıldı.

2.2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

Çok partili sisteme geçilmesi ile birlikte 7 Ocak 1946’da kurulan ve dört yıl sonra katıldığı 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde oyların % 53’ünü alarak tek başına iktidarı elde eden DP, mecliste de 403 sandalye sahibi olmuştur. Liberal ilkeler üzerinde kurulmuş olan DP, kuruluş aşamasından itibaren komünizm ile mücadele konusunda özel bir hassasiyet göstermiştir. DP’nin, II. Dünya Savaşı sonucunda oluşan Sovyet tehdidine paralel bir şekilde büyüyen komünizm korkusu ve aleyhtarlığı eğitim politikalarına da yansdı. DP’nin komünizm konusundaki kesin tavrı, eğitim hayatında kendini hissettirdi. DP’nin yaklaşık 4 yıl süre ile en uzun Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri, Bakanlık dönemini komünizm ile mücadele ile geçirmiştir.

Savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidi karşısında Batı bloğunda yer arayışı, Türkiye’yi Batı’ya özellikle de Amerika’ya yakınlaştırdı. 1952’de NATO’ya üye olunmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerin artması Türk eğitim sistemini de etkilemiştir. Bütün alanlarda olduğu gibi Türkiye’ye çağrılan Amerikalı uzmanların hazırladıkları raporlar perspektifinde DP döneminde eğitim alanında bir dönüşüm yaşanmıştır. Atatürk’ten itibaren oluşturulmaya çalışılan eğitim anlayışından ödünler verilerek Amerikan eğitim modeli benimsendi. Eğitim alanında Amerikan etkisi sadece uzmanlarla sınırlı kalmayıp, Amerikan vakıflarının da etkisi hissedildi. Milli Eğitim Bakanlığı, Türk eğitim sistemi ile yakından ilgilenen Ford vakfından “*Eğitim politikası ve programlarında sorumlu Talim ve Terbiye Dairesi üyeleri ve Bakanlık müfettişlerinden oluşacak 4 kişilik grupların öğretmen yetiştirme sorunlarını incelemek üzere Amerika’ya gönderilmelerini*” aynı zamanda da

Amerikalı uzmanlar istenerek okullarda görev yapacak öğretmenlerin standartlarının yükseltilmesine yönelik düzenlemeler yapmaları talep edilmiştir.¹⁹⁸

Amerikan etkisinin yoğunlaştığı bu süreçte Ford vakfının da desteğiyle eğitim konusunda incelemelerde bulunmak için Amerika'ya 413 Bakanlık personeli gönderildi. Bu amaçla gönderilenlerden bir kısmı “*Deneme Okulları Projesi*” çerçevesinde incelemelerde bulundu.¹⁹⁹ Bütün bu çalışmalar Türk eğitim sistemi üzerinde kısa sürede gösterdi. Bu bağlamda Türkiye'de Amerikan ekolünde olan yükseköğretimde Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Orta öğretimde ise Fen Liseleri, Deneme Okulları, Kolejler açılmıştır.²⁰⁰

DP iktidarının 10 yıllık iktidarı zarfında 9 kez Milli Eğitim Bakanı değiştirilmiş, 7 değişik isim görev yapmıştır. Bu kadar çok bakanın 10 yıl gibi bir sürede değişmesi, milli eğitim politikalarının uygulanabilirliğini ortadan kaldırdı. Bir bakanın aldığı kararı diğer bakan uygulamamıştır. Bu şekilde yapılan benzer uygulamalar eğitim politikalarının kısa süreli, hükümet programı şeklinde değil, gelen bakanların istediği yönde uygulamaların yapılmasına neden olmuştur.

Savaş döneminde üretken bir toplum inşasında önemli bir adım olan Köy Enstitüleri, dönemselsel olarak değerlendirildiğinde birçok önemli işlere imza atmış olsalar da, haklarında oluşan olumsuz algıya mağlup olmuşlardır. Soğuk Savaş sürecinde Sovyet tehdidi algısının artması, ülkede komünist karşıtlığını tetikledi. Muhafazakâr çevrelerce komünist ve anarşist yetiştirdiği iddia edilen enstitüler DP tarafından 1954 yılında kapatılmıştır.²⁰¹

DP, iktidarı süresince eğitim alanındaki yatırımlarda önceliği ilköğretime verdi. Başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere DP hükümetlerinin önemli isimlerinin söylemleri yanında parti programında ve bakanlık politikalarında verilen bu önem açıkça görülmektedir. DP iktidara geldikten sonra Cumhurbaşkanı seçilen Mecliste yaptığı ilk söylevinde Celal Bayar, ilköğretim üzerine durur. Çocuğun ailesinden sonra hayatla ilk temasının ilköğretimde gerçekleştiğini belirten Celal Bayar, bu sebeple ilköğretim öğretmenlerinin yetiştirilmesine önem verileceğini açıklar.²⁰²

¹⁹⁸ Fatma Varış, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB Yayınları, İstanbul, 1983, s.s.203-204.

¹⁹⁹ **Deneme Okulları**: Amerika Eğitim Sistemine göre hazırlanmış programları denemek için seçilen ortaokullardan ve liselerden oluşmaktaydı. Varış, **a.g.e.**, s.204.

²⁰⁰ Fatma Varış, **a.g.e.**, s.204.

²⁰¹ Şevket Gedikoğlu, **Evreli, Getirdikleri ve Yankularıyla Köy Enstitüleri**, İş Matbaası, Ankara, 1971, s.131.

²⁰² **TBMM Tutanak Dergisi**, D:9, C.2, B:1, 1 Kasım 1950, s.4.

DP döneminde temel eğitimin Milli Eğitim politikaları içinde öncelikli yer almasının en önemli sebebi, 1950'li yıllara gelindiğinde hala ülke genelinde ve özellikle de kırsal bölgelerde bu konuda önemli bir açığın bulunmasıdır. 26 Aralık 1952 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri mecliste yaptığı konuşmasında bu konudaki mevcut olumsuz tabloyu şu şekilde ifade etmiştir;

“Bugün 34.434 muhtarlıktan 13.048’inde öğretmenli, 2.825’inde eğitmeni olmak üzere 15.873 köyde okul vardır. Buna mukabil 18.561 köyde okul yoktur. Şehir ve kasabalardaki öğrenim çağında bulunan çocuklardan bir kısmı da henüz okula alınamamaktadır. Okulu olmayan köyler ve şehirlerdeki okul binalarının yeniden yapımı için takribi olarak 350-400 milyon liraya ihtiyaç olduğu hesaplanmaktadır.” olduğunu dile getirmektedir.²⁰³

Bunu gerçekleştirmek için DP’nin öncelikli hedefi, özellikle de okulu olmayan köylerden başlamak üzere ilköğretimi tüm ülkeye götürebilmek, ilköğretim kalitesini yükseltecek yeni bir ilköğretim kanununun hazırlamak oldu.

DP, ilköğretimdeki sorunları ortadan kaldırmak için planladığı yeni bir ilköğretim kanunu üzerinde çalıştı ancak bu İlköğretim Kanunu tasarı halinde kaldı. Bunun üzerine ilkokul müfredatını tetkik ederek bizzat kırsal bölgelerde ilköğretimi yaygınlaştırmak ve eksik taraflarını gidermek maksadı ile Amerika’da köy eğitimi üzerine yaptığı çalışmalarını ile tanınan Florida Üniversitesi Eğitim Koleji İlköğretim Bölümü Başkanı Prof. Dr. Kate Vixon Wofford, ilköğretimde yaşanan sıkıntılar üzerine program geliştirmek üzere ülkemize davet edildi.²⁰⁴

Wofford, 5 Ekim 1951 ile 1 Şubat 1952 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Trabzon, Erzurum, Van ve Kırklareli il ve çevrelerindeki ilkokulları ve öğretmen okulları ile köy enstitülerini gezerek, toplam 22 konferans vermiş, 800’e yakın müfettiş, müdür ve öğretmenle bir araya gelmiş, ayrıca hazırladığı 14 sorudan oluşan anketini 700 öğretmen ve idareci üzerinde uygulamıştı. Bu çalışmalar sonucunda üç bölümden oluşan raporunu Milli Eğitim Bakanlığına sundu. Hazırladığı rapor *“Türkiye’de Köy Eğitim ve Öğretimi, Köy Okulları ve Bunların Geliştirilmesi ile İlgili Tavsiyeler, Öğretim Liderlerinin Yetiştirilmesi”* şeklinde üç bölüm olarak hazırlandı. Bu rapor öğretmen okullarındaki meslek

²⁰³TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C.18, B:22, 26 Aralık 1950, s.440.

²⁰⁴ Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamaları*, MEB Yayınları, İstanbul, 2004, s.59.

derslerinde kullanılması için MEB tarafından kitap şeklinde bastırılarak okullara dağıtıldı.²⁰⁵

Wofford'un raporunda eksikliklerin giderilmesi için; ders konularını yeniden gruplandırarak, köy ilkokullarının süresine yönelik tespitler yapmıştır. Bu tespitlere göre, beş yıl olan ilkokulların süresi önce altı yıla sonraki yıllarda ise sekiz yıla çıkartılmalı; türkçe dersini tamamlayacak şekilde yazı dersi oluşturulması, fen ve tabiat bilgisi dersi arasında bağlantı yapılması, ünitelerin tekrar gözden geçirilerek çocukların yaşı ve gelişim düzeylerine göre hazırlanması yönünde tavsiyelerde bulundu.²⁰⁶

Wofford'un önerisi üzerine daha sonra Woffordcular olarak anılacak 25 öğretmenden oluşan grubu ilköğretim ile ilgili tetkik yapmak üzere 1954 yılında Florida Üniversitesine gönderildi. Bu heyet araştırmaları üzerine yurda döndükten sonra "*Köy Deneme Okulları Program Taslağı*"nı hazırlayarak, Bolu'da açılan Deneme Okulu ile 1954-1955 öğretim senesinden itibaren uygulanmaya başlandı.²⁰⁷

İlk defa 1948 yılından itibaren ilkokullarda 4. ve 5. Sınıf düzeyinde Din Bilgisi dersi konulması, 1950 yılında Arapça ezan yasağının kaldırılmasının üzerine ilkokullardaki din eğitimi de tartışılmaya başlandı. Program dışı ve isteğe bağlı bir şekilde ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında okutulan Din Bilgisi dersi konusunda değerlendirmelerde bulunan İlahiyat Fakültesi ve Diyanet İşleri Reisliği mensuplarının oluşturduğu İlmi Heyet'in raporları esas alınarak, 4. ve 5. Sınıf düzeyinde verilen Din Bilgisi dersleri ile ilgili yeni düzenleme yapıldı. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 4 Kasım 1950'de bu düzenlemeye göre, din bilgisi derslerinin program kapsamına dahil edilmesi ve zorunluluk olmaksızın okutulmasının da sürdürülmesi kararlaştırıldı.²⁰⁸

MEB'in yapmış olduğu bu düzenleme ile şehirlerde bulunan ilkokullardaki 4. ve 5. sınıflarda, Türkçe derslerinden, köy okullarında da ise, Tarım-İş derslerinin birer saat eksiltilerek yerine Din Bilgisi derslerinin okutulmasına, program içine alınan bu dersi alan öğrencilerin ders konusunda bir sınava tabi tutulması ancak sınav sonuçlarının sınıf geçme durumunu etkilememesi kararlaştırılır.²⁰⁹

²⁰⁵ Kate V. Wofford, **Türkiye İlkokulları Hakkındaki Rapor**, MEB Yayınları, Ankara, 1952, s.17.

²⁰⁶ Kalaycı, **a.g.e.**, s.60.

²⁰⁷ Hasan Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s.s.100-101.

²⁰⁸ İlhan Yıldız, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?", **Türk Bilim Araştırma Vakfı Bilim Dergisi**, C.2, S.2, 2009, s.244

²⁰⁹ Eyüp Şimşek, "Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.49, 2013, s.399.

Tablo 11: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye’deki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	İlkokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1950/1951	17 428	35 871	1 616 626
1951/1952	17 417	36 510	1 643 034
1952/1953	17 763	37 561	1 692 135
1953/1954	17 948	37 932	1 762 351
1954/1955	18 393	40 035	1 866 666
1955/1956	18 724	42 169	1 983 668
1956/1957	19 390	44 700	2 140 347
1957/1958	20 030	47 322	2 260 451
1958/1959	20 656	49 757	2 402 855
1959/1960	21 429	54 049	2 514 592

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.64.

Tablo-10 incelendiğinde, DP iktidarının ilk beş yılında dikkat çeken belki de en önemli nokta okul yapma sayısındaki azlık. Bu süre içerisinde sadece 965 adet ilkokul yapılabildi. Bunun en önemli sebebi ise okul yapımında köylülerin çalışma zorunluluğunun kaldırılması 1951 yılından itibaren devletin köy okullarının yapımını tamamen üstlenmesidir. 1960 yılına gelindiğinde hala ilkokul bulunmayan köy sayısı 17.702’dir. 1950-1960 yılları arasında nüfustaki ve ilkokul çağındaki öğrenci sayısındaki artış göz önüne alındığında okullaşma sayısındaki artış beklenenin çok altında kalmıştır. Bu dönemde gerileme olduğu söylenemese de ciddi bir duraklama döneminin yaşandığı göze çarpmaktadır. Bu duraklamanın beklide en önemli sebebi 1951 yılında köylülerin okul yapımında çalışma zorunluluğunun kaldırılması ve köy enstitülerinin kapatılması olduğu değerlendirilmektedir.²¹⁰

DP’nin 15 Ekim 1951 tarihinde yapılan Üçüncü Büyük Kongresinde kabul edilen programında, orta öğretim kurumlarında, gerek program ve talimatname, gerek laboratuvar ve kütüphane gibi altyapı araçları yönünden, yeniden düzenlemeye ve desteğe ihtiyaç duyulduğundan gerekli çalışmanın yapılacağı açıklandı.²¹¹

ABD Columbia Missouri Üniversitesi’ni öğretim üyesi Prof. Dr. John Ruffi, MEB Bakanı İleri’nin daveti üzerine ülkemize gelerek Ekim 1951-Haziran 1952 arası çalışmalar yaptı. Ruffi, çalışmaları esnasında kendisine sürekli “*Demokratik bir cemiye olan Türkiye Cumhuriyeti’nde gençlerin gelişim için en iyi yol hangisidir?*” sorusunu sorduğunu ifade etmektedir. Ayrıca raporunda, birçok öğretmen ve okul müdürünün

²¹⁰ TÜİK, a.g.e., s.64.

²¹¹ Ensar Yılmaz, **Türkiye’de Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim-Öğretim**, Yeni Güven Matbaacılık, İstanbul, 2011, s.s.13-14.

mesleki yeterlilik noktasında yetersiz kaldıkları, ortaöğretimde vazifelendirilmek için yeterli formasyona ve bilgi birikimine sahip olmadıkları, öğrencilerin ise yoğun ders müfredatı içerisinde aynı zamanda on iki, on üç dersi takip etmek mecburiyetinde kalmasının derslerde verimi düşürdüğünü, en önemli handikabın ise, demokratik ülkelerde geçerli olan öğrencinin farklı kişisel mizacının olduğunun görmezlikten gelinerek, ortaokuldan başlayarak devam etmek istediği okulu tercih hakkının tanınmaması, bu tercihi doğru kullanabilmesi için kendisine gereken rehberlik hizmetlerinin yetersiz olduğu hususlarına vurgu yapılmaktadır.²¹²

Milli Eğitim Bakanlığının talebi üzerine 23 Ekim 1952 tarihinde ABD’den gelen Ellswort Tomphins, 125 gün boyunca İstanbul, Samsun, Adana, Sivas Ankara, Bursa ve Konya’da bulunan 97 orta dereceli okulu gezdi. Hazırladığı raporda; Türkiye ile Amerika’yı karşılaştırmaktadır. Amerika’da 6 milyona yakın öğrencinin olduğu, Türkiye’de ise sadece 91 bin civarında öğrencinin olduğu, ancak Türkiye ve Amerika’da ki öğretmenlerin kıyaslandığında Türkiye’de bir milyon öğrencinin olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ortaöğretimin Türkiye’de seçkin mi, yoksa vatandaş mı yetiştirmek için kurulduğunun netleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine aynı raporda ortaöğretim öğretmenlerinin öğrencilere karşı hoşgörülü ve nazik olması gerektiğine özellikle değinmektedir.²¹³

Bakan Tevfik İleri’nin çağrısıyla ülkemize incelemeye gelen bir diğer ABD’li eğitim uzmanı da ABD Trinit College Eğitim Profesörü Prof. Dr. Lester Beals’dır. Üç araştırmacının içerisinde en etkin olanı da Prof. Beals’dır. Beals, 1954 yılına kadar MEB’de danışman olarak çalıştı. Prof. Beals, rehberlik hizmetlerini başlatmak için Ankara, Adana, İzmir, Samsun ve Konya illerini pilot bölge seçerek bu illerde rehberlik kurullarını oluşturdu. Beals“*Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor*” isimli rapor hazırlayarak Türkiye’de orta dereceli okullarda öğrenim gören gençlerin rehberliğe ihtiyaçları olduğuna vurgu yapmaktadır.²¹⁴

Bununla birlikte Amerika’da gerçekleştirilen tetkikler sonucunda, “*Program Geliştirme, Araç Geliştirme, Beslenme Eğitimi, Deneme Lisesi, Fen Lisesi*” benzeri terimler ve öğretim kademeleri eğitim sistemimize dâhil edildi.²¹⁵

²¹² John Ruffi, “**Türkiye’de Ortaöğretim Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler**”, MEB Yayınları, Ankara, 1953, s.s.1-20.

²¹³ Ellswort Tompkins, “**Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarında Organizasyon, İdare ve Teftiş**”, MEB Yayınları, İstanbul, 1954, s.s.10-25.

²¹⁴ Lester Beals, “**Rehberliğin Lüzumu Hakkındaki Rapor**”, MEB Yayınları, İstanbul, 1955.

²¹⁵ Sakaoğlu, a.g.e., s.112.

DP, çalışma mecburiyetinden dolayı eğitime devam edemeyen vatandaşlar için 1959 yılında “Akşam Ortaokullarını” kurdu. Bu okulların eğitim süresi 4 yıldır.²¹⁶

Tablo 12: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye’deki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Ortaokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1950/1951	406	4 528	68 187
1951/1952	440	4 729	74 765
1952/1953	474	5 021	82 465
1953/1954	507	5 311	92 339
1954/1955	539	5 694	111 896
1955/1956	573	6 385	133 217
1956/1957	601	7 296	162 179
1957/1958	643	8 559	193 733
1958/1959	685	9 858	222 625
1959/1960	715	10 977	254 966

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.66

Yukarıdaki tablo incelendiğinde DP iktidarı zamanında okul, öğretmen ve öğrenci sayısında sürekli olarak artış olduğu görülmektedir. Diğer eğitim kurumlarında olduğu gibi ilk beş yıllık süre içerisinde okul ve öğretmen sayısındaki artış diğer yıllara oranla azalmaktadır. En çok okul yapımı ise 1957-1959 yılları arasında gerçekleşirken öğrenci sayısındaki en ciddi artış ise 1959-1960 yılları arasında gerçekleşmiştir.

13 Ağustos 1956 tarihinde yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ve 921 Sayılı 17 Eylül 1956 tarihli MEB genelgesiyle Orta eğitim kurumlarının yani ortaokul seviyesindeki okulların 1. ve 2. sınıflarına Din Bilgisi dersleri kondu.²¹⁷

Bu dönemdeki eğitim sistemi içerisinde ortaokulun devamı yani klasik ortaöğretimin ikinci devresi olan lise, aynı zamanda yükseköğretimin kaynağını oluşturmaktaydı. Yabancı eğitim uzmanı Tompkins’in raporunda da belirttiği gibi 1950 yılına kadar liseler, genellikle varlıklı ve seçkin ailelerin devam ettikleri ve geleceğin seçkin sınıfını yetiştiren okullardır. Ortaöğretim kademesinde DP döneminde en fazla değişiklik liselerde yaşandı. Bu konuda yapılan düzenlemeler kapsamında liselerin öğretim süresi önce 4 yıla çıkartılırken kısa bir süre sonra bundan vazgeçilerek tekrar üç yıla indirildi.

²¹⁶ Cicioğlu, a.g.e., s.186.

²¹⁷ MEB Tebliğler Dergisi, 17 Eylül 1956, s.s.147-148.

1955-1956 öğretim yılında bazı liselerde deneme amaçlı Deneme Okulu Program taslağı uygulandı. Bu taslakla program geliştirme, öğretim metotlarının ve öğrenilen konuların, öğrenme zevki, öğrenciyi çalışmaya yönlendirme, öğretmeni işbaşında yetiştirme etkileri test edildi. Bu çok programlı okul denemeleri bir süre denendikten sonra kaldırılmıştı. 1957 yılında deneme ve fen liselerinin kurulmasıyla ayrıcalıklı eğitim kurumları yaratıldı.²¹⁸

Tablo 13:1950-1960 Yılları Arası Türkiye’deki Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Lise	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1950/1951	88	1 954	22 169
1951/1952	93	2 045	22 529
1952/1953	95	2 161	29 053
1953/1954	100	2 234	31 420
1954/1955	112	2 602	35 369
1955/1956	123	2 476	33 412
1956/1957	128	2 523	37 407
1957/1958	141	2 886	43 503
1958/1959	162	3 427	51 231
1959/1960	190	3 860	62 368

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.68.

DP, döneminde liselerde ki gelişmeler ortaokullarda ki gelişmelerden çok da farklı değildi. 1950-1951 eğitim yılında ülke genelinde 88 adet lise bulunmaktaydı.

Bu sayı 1959-1960 öğretim yılında %215’lik bir artış ile 190’a ulaştı. Nüfusun artması lise öğrenci sayısında ki artışı da beraberinde getirdi. 1950-51 eğitim yılında 22.169 olan lise öğrenci sayısı, 1959-1960 dönemine gelindiğinde %281’lik artış ile 62.368 seviyesine ulaştı. 1950-1951 eğitim yılında 1.954 olan lise öğretmeni sayısı, 1959-1960 döneminde %198’lik artış ile 3.860’a ulaşmıştır. Okul sayısındaki artış öğretmen ve öğrenci sayısındaki artışın çok gerisinde kalmıştır. 1950-1951 yılında okul başına 255 öğrenci ve 22 öğretmen düşerken, 1959-1960 öğretim yılında bu sayı okul başına 328 öğrenci ve 20 öğretmen şeklinde oldu. Bu durum ortaokullar ile benzer bir şekilde ikili, üçlü ve dördü eğitimin gerçekleştirilmesine neden oldu.

İmam-Hatip okullarının açılmasıyla ilgili ilk çalışma 1948 yılında CHP Meclis Grubunun hazırlattığı raporla önerildi. Bununla birlikte bu önerinin laiklik anlayışı ile örtüşmeyeceği düşünülerek din eğitiminin okul yerine İmam-Hatip kurslarının açılmasıyla gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Kursların açılmasıyla birlikte bu

²¹⁸ Sakaoğlu, a.g.e., s.s.112-117.

kurslarda görev alacak din eğitiminde yetkin öğretmen ihtiyacı ortaya çıktı. Bu dönemde bu ihtiyacı karşılayacak her hangi bir öğretim kurumu olmadığından din dersi eğitiminde uzmanlaşmış öğretmen adaylarına ihtiyaç hissedildiği için İmam-Hatip okullarının faaliyete geçirilmesi tartışılmaya başlandı. Bu gelişmelerin etkisiyle 1951 yılının Şubat ayında Milli Eğitim Bakanlığı bir komisyon kurarak, dini eğitim konusunu müzakere etti. Bu müzakereler neticesinde komisyonda 1951-1952 eğitim yılında imam hatip okullarının açılması kararlaştırıldı.²¹⁹ Bu kararla 1948 yılında din eğitimi vermek amacıyla 10 aylık süreyle açılan İmam Hatip kursları yerine 13 Ekim 1951 tarihinde, İmam Hatip okulları açılması amaçlandı. Böylelikle ihtiyaç duyulan kültürlü din adamı yetiştirmek maksadıyla örgün eğitim sistemi içerisinde birinci devresi 4 yıl, ikinci devresi 3 yıl olmak üzere, ilkokula dayalı 7 yıl süreli eğitimi kapsayan İstanbul, Isparta, Ankara, Konya, Kayseri, Adana ve Kahramanmaraş illerinde olmak üzere toplam 7 ilde İmam-Hatip okulları açıldı.²²⁰

DP, eğitim sisteminde diğer eğitim kurumlarında olduğu gibi yükseköğretimde de Amerikan eğitim sisteminin etkisi kendini gösterdi. Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Amerikan sistemine göre açılması bunun en önemli örneğidir. DP, yükseköğretim ile ilgili olarak yapmak istedi çalışmalara parti programında yer vererek; *“Yükseköğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniyiz. Bütün yükseköğretim kurumlarımızın bu esasa göre takviyesini ve Batı’daki benzerleri seviyesine eriştirilmesini”* istediklerini açıkça dile getirmişler ve bunları tamamlayan yükseköğretim kurumları tesisi ederek burada bir kültür merkezi oluşturmak istemekteydi.²²¹

1954 yılında çıkartılan 6435 sayılı kanun ile üniversite senatolarına bırakılmış olan öğretim üyelerinin görevden uzaklaştırma yetkisi, Milli Eğitim Bakanlığına devredildi. Bu kanunla üniversitelerinin bağımsızlığını önemli ölçüde kısıtlandı. Bunun göstergesi de kanununun çıkarılmasından az bir zaman geçtikten sonra din eğitimi konularında karşı çıkışı ile ön plana çıkan Prof. Bülent Nuri Esen’in, Ankara Üniversitesinde öğretim görevlisi iken Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevinden uzaklaştırılmasıdır.

²¹⁹ Şimşek, **a.g.m.**, s.s.400-403.

²²⁰ Halis Ayhan, **Türkiye’de Din Eğitimi**, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.166.

²²¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.15.

Atatürk'ün yükseköğretim hedeflerinden birisi olan, doğuda bir üniversite kurarak, kurulacak bu üniversitenin öğretimin yanında, bölgenin problemlerine de eğilerek, bölgenin kalkınmasına hizmet etmesi hedefi, Atatürk'ün ölümü ve ikinci dünya savaşının olumsuz etkisi ile ancak 1958 yılında gerçekleşebildi. 20 Mart 1954 tarih ve 6373 sayılı kanun ile Erzurum ilinde bir doğu üniversitesi kurulma kararı alındı. Sonradan üniversitenin isminin Atatürk olması kararlaştırıldı ve 1958 yılında kuruluş süreci tamamlanarak öğretime başladı. Amerikan Land-Grant üniversiteleri örnek alınarak Erzurum'da tesis edilen üniversite, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerika'da uygulanan hem buldukları bölgenin kalifiye iş gücü gereksinimine cevap vermek hem de kuruldukları coğrafyanın geliştirilmesi amacıyla kurulan bölgesel üniversite olarak planlandı²²²

ABD, Beyrut'ta tesis ettiği üniversitenin aynısını Türkiye'de açmak istemesini, Türk yöneticiler ile paylaşınca, bu fikre sıcak bakıldı. 1956 yılında Birleşmiş Milletlerin desteği ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin çekirdeğini oluşturan Bölge Planlama ve Mimarlık Okulu kuruldu. Bu okul 1957 tarihli yasayla Orta Doğu Teknik Üniversitesi adını aldı. Uluslararası amaçları, Orta Doğu'nun kaynaklarını artırmak, iktisadi problemlere çözüm üretmek şeklinde belirlenen üniversitenin ulusal amaçları ise şunlardı; bilimsel araştırmalar yaparak Türk ulusuna ve diğer uluslara faydalı olmak ve verilecek olana İngilizce eğitimi ile Türk öğrencileri, diğer ülkelerin öğrencileri ile eşit şartlara kavuşturmak. Amerika'dan gelen maddi, teknik ve bilimsel destekle ABD yükseköğretim sistemi örnek alınarak kurulan üniversite, Türkiye'de mevcut yükseköğretim yasasının belirlediği, kuruluş, işleyiş ve örgütlenme modelinin dışında tutularak kuruldu.²²³

DP İzmir milletvekillerinin isteği üzerine 27 Mayıs 1955 tarihli kanun ile, Aralık 1955 tarihinde Ege Üniversitesi açıldı. Üniversite ilk yıl Tıp ve Ziraat Fakülteleri ile eğitime başladı.²²⁴

²²² Hüseyin Korkut, "Türkiye'de Üniversiteler için Model Arayışı", **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Dergisi**, Cilt:23, Sayı:1, 1990, s.76.

²²³ Ali Rıza Erden, "Türkiye'de Yükseköğretim ve Değişimi", **Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2004, s.3.

²²⁴ Korkut, **a.g.m.**, s.s.77-78.

DP döneminde Karadeniz Bölgesinin sosyo- ekonomik hayatına katkı sağlaması ve bölgenin kalkındırılmasında öncü rol oynaması için 1955 yılında çıkartılan bir kanunla Doğu Karadeniz'de Karadeniz Teknik Üniversitesi kuruldu. Üniversite eğitim öğretim faaliyetine ancak 1963 yılında başlayabildi.

Yeni açılan bu dört üniversiteye ek olarak, birçok şehirde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çoğu mimarlık ve mühendislik ile iktisadi ve ticari ilimler alanında olan yüksekokul ve akademiler açıldı.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi bünyesinde 24 Mart 1953 tarihinde “*Amme idaresinin muasır telakkisine göre gelişmesine yararlı çalışmalar yapmak suretiyle idare sanatında eleman yetiştiren ve memurların idari sahada gelişimini sağlamak*” için Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü kuruldu.²²⁵

Ankara’da 1954’te İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi ve Eskişehir’de 1958’de İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ile Bursa’da 1958’de, İzmir Buca’da 1959’da Eğitim Enstitüleri eğitim ve öğretime başlamıştı. Bu kurumların yanında DP, Yüksek Öğretmen Okulu, Yüksek İslam Enstitüsü, Eğitim Enstitüleri, Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ve Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu’nun da içinde yer aldığı 13 yüksekokul daha faaliyete sokarak yüksekokul sayısını 23’e çıkarttı.²²⁶

DP döneminde, ortaokulların müfredatında din dersinin yer almasından sonra 1957-1958 eğitim-öğretim döneminde İmam-Hatip okulları, ilk mezunlarını vermeye başladı. Ancak mezunların devam edeceği herhangi bir yükseköğretim kurumu olmaması Milli Eğitim Bakanlığı’nı İlahiyat Fakülteleri hakkında çalışma yapmaya zorladı. Talim ve Terbiye Heyeti orta dereceli okullara din dersi hocası yetiştirmek için 24 Eylül 1959 tarihinde İmam-Hatip Okulu’ndan mezunlarının yerleşeceği bir “*Yüksek İslam Enstitüsü*”nün 1959-1960 eğitim yılında İstanbul’da açılmasını kararlaştırıldı. Kararın ardından 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü törenle açılarak eğitim faaliyetine başladı.²²⁷

²²⁵ Albayrak, **a.g.e.**, s.384.

²²⁶ Albayrak, **a.g.e.**, s.s.385-387.

²²⁷ Ayhan, **a.g.e.**, s.224.

Tablo 14: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye’deki Üniversite/Yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Üniversite ve Yüksekokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1950/1951	34	1 950	24 815
1951/1952	33	1 946	24 040
1952/1953	33	2 000	24 366
1953/1954	34	2 126	23 309
1954/1955	35	2 280	28 069
1955/1956	40	2 453	36 998
1956/1957	43	2 867	39 820
1957/1958	44	2 947	42 060
1958/1959	48	3 661	46 466
1959/1960	49	3 911	54 069

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.72.

Nüfusun artması yükseköğretim öğrenci sayısında ki artışı da beraberinde getirdi. 1950-51 eğitim-öğretim yılında 24.815 olan yükseköğretim öğrenci sayısı, 1959-1960 dönemine gelindiğinde %218’lik artış ile 54.069 seviyesine ulaştı. 1950-1951 eğitim yılında 1.950 olan yükseköğretim öğretmeni sayısı, 1959-1960 döneminde %201’lik artış ile 3.911’e ulaşmıştır. Öğretmen ve öğrenci sayısında iki katı aşkın artış olmasına rağmen, 10 yıllık sürede okul sayısındaki artış yetersiz kalmıştır. 1950-1951 yılında okul başına 730 öğrenci ve 57 öğretmen düşerken, 1959-1960 öğretim yılında bu sayı okul başına 1.103 öğrenci ve 80 öğretmen şeklinde olmuştur.

DP, parti programının otuz sekizinci maddesinde mesleki ve teknik eğitime; “*Muhtelif derecelerdeki teknik öğretim kurumlarını, yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları ekonomik kalkınmada da vazife alması bakımından yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz*” şeklinde değerlendirilerek, meslek okullarını tüm ülke geneline yayılması için çalışılacağına değerlendirilmiştir.

DP, döneminde sanayi ve tarım alanlarında yaşanan büyüme ve gelişme nitelikli elemana duyulan ihtiyacın artması, mesleki ve teknik eğitim kurumlarına duyulan önemi ayrıca önemli kılmıştır. Bu nedenle teknik eğitim konusunu görüşmek ve bu konuda çalışma ve planlama yapmak maksadıyla, bakanlık tarafından oluşturulan komisyon ile ekonomi, bayındırlık ve tarım alanlarında ihtiyaçlara cevap verecek işgücünün yetiştirilmesi maksadı ile sanat enstitülerinde 1951-1952 eğitim döneminden itibaren özel kurs ve şubelerinin tesisine karar verildi.

1957 yılına kadar bağımsız olarak ya da lise düzeyindeki meslek okullarının bünyesinde faaliyetine devam eden Orta sanat okulları 1957 yılında toplanan 6. Milli Eğitim Şurası sonunda kaldırıldı. Tedrici olarak işletilen kaldırma işlemi 1963 yılına kadar sürdü.²²⁸

Orman köylerinde yaşayan köylülerin konut üretim tekniklerine yönelik araştırmalar yaparak ve bu alanda kalifiye işgücü yetiştirmek için 1953 yılında Çankırı, Eskişehir, Antalya, Muğla, Adana, Bolu, Balıkesir, Çorum, Sinop ve Kars vilayetlerinde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde “*Gezici Köy Yapı Kursu*” açıldı.

Bu dönemde mesleki ve teknik eğitim alanında atılan en önemli adımlardan birisi, farklı mesleki ve teknik okulların açılması oldu. Motor Makine Okulu adıyla 1953-1954 öğretim yılında açılan İzmir Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü, bu okulların ilk örneğidir. Motorlu taşıt, araç ve gereçlerin tamir ve bakımını teknoloji ile uyumlu biçimde gerçekleştirebilmek ve kullanımı sürelerini arttırma amacıyla kalifiye eleman yetiştirmek için açılan bu okulun eğitim ve öğretim süresi iki yıldır. Mezun olan öğrencilerin tamamlamaları gereken konuları öğrenmeleri amacıyla bu okulların devamı niteliğindeki yine iki yıl süreyle eğitim veren Motor Tekniker Okulu açıldı. Bu okulların dengi okullar daha sonra Adana, İzmir ve Ankara’da eğitim ve öğretim faaliyetine başladı. Yine bu kapsamda açılan bir başka okul ise 1952 yılında İstanbul’da açılan ve 3 yıl süreyle eğitim verecek olan Matbaacılık Okulu’dur. Ayrıca yine açılan bu okullardan 1953 yılında 71 sanat enstitüsünde 27.803 adet tarım alet ve makinelerinin bakımı ve tamiri yapıldı.²²⁹

1957 yılında toplanan Altıncı Milli Eğitim Şurasında; Ticaret Eğitimi Komisyonu, Halk Eğitimi Komisyonu, Kız Teknik Öğretim Komisyonu ve Erkek Teknik Öğretim Komisyonu oluşturuldu. Ayrıca şura sonunda Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulu teşekkülüne karar verildi. 1956-1957 eğitim- öğretim döneminden itibaren eğitim vermesi amacıyla ortaöğretim mezunlarının yerleşebileceği, 3 yıl süreli “Ticaret Öğretmen Okulu” açılarak sekreter yetiştirilmesi amaçlanmıştır. 1959 yılında eğitim süresi 4 yıla çıkarılan okula, “Ticaret İhtisas Şubeleri” eklendi. Bunların yanında 1954-1955 öğretim döneminden itibaren eğitim vermesi amacıyla “Akşam Ticaret Liseleri” faaliyete geçmiştir.²³⁰

²²⁸ Akyüz, a.g.e., s.356.

²²⁹ Cicioğlu, a.g.e., s.276.

²³⁰ Engin Demir, H. Şenay Şen, “Cumhuriyet Dönemi Meslek ve Teknik Eğitim Reformları-2”, **Ege Eğitim Dergisi**, C.10, S.2, 2009, s.s. 47-49.

Tablo 15:1950-1960 Yılları Arası Türkiye’deki Mesleki ve Teknik Okulların, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Mesleki ve Teknik Okul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1950/1951	326	4 488	53 289
1951/1952	340	4 401	51 897
1952/1953	354	4 412	50 893
1953/1954	371	4 746	58 386
1954/1955	387	4 999	64 939
1955/1956	415	5 294	72 675
1956/1957	432	5 840	80 072
1957/1958	454	6 214	86 470
1958/1959	473	6 708	91 469
1959/1960	503	7 382	98 010

Kaynak TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.70.

Türkiye’deki Mesleki ve Teknik Okulların, 1950-1960 yılları arasındaki sayısal tablosu incelendiğinde; DP, 1950-1951 eğitim yılında ülke genelinde 326 adet mesleki ve teknik okul bulunmaktaydı. Bu sayı 1959-1960 öğretim yılında %154’lük bir artış ile 503’e ulaştı. Ülke genelindeki nüfusun ve sanayi kuruluşunun artması mesleki ve teknik okul öğrenci sayısında ki artışı da beraberinde getirdi. 1950-51 eğitim yılında 53.289 olan mesleki ve teknik okul öğrenci sayısı, 1959-1960 dönemine gelindiğinde %183’lik artış ile 98.010 seviyesine ulaştı. 1950-1951 eğitim yılında 4.488 olan mesleki ve teknik okul öğretmeni sayısı, 1959-1960 döneminde %164’lik artış ile 7.382’ye ulaşmıştır. Öğretmen ve öğrenci sayısında yaklaşık iki kat artış olmasına rağmen 10 yıllık sürede okul sayısındaki artış %50 civarında olmuştur. 1950-1951 yılında okul başına 163 öğrenci ve 13 öğretmen düşerken, 1959-1960 öğretim yılında bu mesleki ve teknik okul başına 195 öğrenci ve 15 öğretmen şeklinde göze çarpmaktadır.

DP’nin iktidara geldiği 1950 yılında Türkiye’de ilköğretim öğretmenleri Şehir Öğretmen Okulları ile Köy Enstitülerinden, ortaöğretim öğretmenleri Eğitim Enstitülerinden, Yüksek Öğretmen Okullarından ve Fakültelerin ilgili bölümlerinden sağlanıyordu. DP, ilköğretilere bayan öğretmen yetiştirmek için 1952-1953 öğretim yılında Edirne’de bir Kız İlköğretim Okulu açıldı.²³¹

DP, döneminin belki de değişmeyen tek gerçeği, eğitimde Amerika’nın etkisidir. Eğitim alanında yapılmak istenen veya beliren bir sorunda Amerika’dan uzman getirerek rapor hazırlamak çare olarak algılandı. Yine 1953 yılının başında

²³¹ Tunay Karakök, “Menderes Dönemi’nde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, C.1, S.2, 2011, s.96.

öğretmen yetiştirmek için Amerika'dan bir uzman çağrıldı. Oregon Üniversitesi Rektörü Prof. Roben J. Maske, 1953 yılının bahar aylarında Türkiye'de öğretmen yetiştiren müesseseler üzerinde yaptığı incelemeler sonucu oluşturduğu raporu MEB'e sundu. Maske raporunda, İlk öğretmen okulları ve Köy Enstitülerindeki öğrencilerin seçme sınavının tekrar gözden geçirilmesi, seçilen öğretmenlerin eğitimine dikkat edilmesi, programlardaki lüzumsuz bilgilerin yerine pratik bilgilerin getirilmesini, tüm öğretmen okullarındaki kitaplıkların yetersiz olduğu, ders dışı faaliyetlerin artırılması gerektiği, köy enstitülerinin binalarının yetersizliği, kız öğretmen sayılarını arttırıcı tedbirlerin alınması gerektiği ve ilkokul öğretmenlerinin 12 yılda yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durdu.²³²

DP, iktidarında altı yıl eğitim veren ilk öğretmen okullarının sayısında bir artış yaşanmazken üç yıl eğitim veren ilk öğretmen okullarında sayısal olarak bir artış gözlenmektedir. DP iktidarının henüz başında 1950-1951 eğitim döneminde altı yıl eğitim veren İlk öğretmen okulları ve Köy Enstitüleri toplamı 21'di. 597 öğretmenin görev yaptığı okullarda 14.095 öğrenci eğitim görmekteydi. DP iktidarının sonunda 1959-1960 eğitim döneminde ise, bu rakamlar, 490 öğretmen ve 14.463 öğrenci seviyesindedir.²³³

Altı yıllık İlk öğretmen okullarındaki bu durgunluk yaşanmasına karşın ortaokula dayalı üç yıllık İlk öğretmen okullarından önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1950-1951 eğitim döneminde 10 adet üç yıllık öğretmen okulunda 145 öğretmen görev yapmakta 2.211 öğrenci ise eğitim almaktaydı. Yaklaşık on yıl içerisinde bu rakamlarda önemli bir artış olur. 1959-1960 eğitim döneminde okul sayısı %63 artış ile 31'e ulaşırken, öğretmen sayısı 423'e, öğrenci sayısı ise 7.463 olmuştur. Yaşanan bu artışta en dikkat çekici artış ise, kız öğretmen adaylarının sayılarında gözlemlenir. 1950-1951 eğitim döneminde eğitim gören toplam 2.211 öğrenciden 754'ü kız iken 1959-1960 dönemine gelindiğinde toplam 7.463 öğrenciden 4.048'i kız adaylardan oluşmaktaydı.²³⁴

DP'li yöneticiler, ortaöğretim kurumlarında görev yapacak öğretmen adaylarını yetiştirme konusunda ancak iktidarlarının sonlarında adım atarlar. Talim ve Terbiye Heyeti, 3 Temmuz 1959'de Ankara'da bir Yüksek Öğretmen Okulu'nun açılmasını

²³²Roben J. Maaske, **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor**, MEB Yayınları, Ankara, 1956, s.6.

²³³ MEB, **Cumhuriyetin 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz**, MEB Yayınları, İstanbul, 1973, s.157.

²³⁴ MEB, **a.g.e.**, s.158.

planlar. 28 Ekim 1959 tarihinde kendi binası olmamasına rağmen geçici süre kullanacağı Atatürk Lisesi'nde düzenlenen bir tören ile Ankara Yüksek Öğretmen Okulu açıldı. Başka bir olumlu gelişim ise 1959'da İzmir'de Buca Eğitim Enstitüsü'nün açılmasıdır. Bununla birlikte meslek liselerinin öğretmen ihtiyacını gidermek için 1956 yılında Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu açıldı.²³⁵

Bu dönemde eğitim hayatıyla ilgili gelişmelerden birisi de, öğretmen yetiştirme faaliyetlerinin bir düzene sokulması amacıyla 1960 tarihli 7439 sayılı kanunla teşkilat yapısı belirlenen "Öğretmen Okulları Umum Müdürlüğü"nin kurulmasıdır. Öğretmen adayı yetiştirme faaliyetlerini nitelik ve nicelik açıdan planlama vazifesini üstlenen müdürlüğe, mesleki ve teknik okullar dışında öğretmen yetiştiren her derecedeki okullarla, Yüksek İslam Enstitülerinin, öğretim faaliyetlerini düzenleme ve yürütme vazifesi yanında öğretmen adaylarının meslek içinde formasyon elde etmelerini sağlayacak gerekli tedbirleri alma görevi verilir.

DP döneminde ki bir diğer gelişme ise Atatürk döneminde temelleri atılarak, Nisan 1940 yılında İsmet İnönü döneminde 3803 sayılı yasa ile hayata geçirilen Köy Enstitülerinin 27 Ocak 1954 tarihinde kabul edilen 6234 sayılı yasa ile kapatılmasıdır. Eğitime çok büyük katkıları olan, özellikle köy okullarının inşası, harf inkılâbından sonra yeni harflerin köylülere öğretilmesinde büyük emeği olan bu okullar, 6234 sayılı yasa ile ilk öğretmen okulları ile birleştirildi. Köy Enstitülerinin kapatılmasında gelenekçi kesimleri ile ABD'li uzmanların raporları etkili oldu.

²³⁵Karakök, a.g.m., s.s.96-100.

2.3. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ VE SONRASI DÖNEM

2.3.1. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve Siyasi Düzen

Türkiye'nin 1946 yılından itibaren çok partili sisteme geçmesi ile 1950 yılında yapılan seçimlerde iktidara gelen DP, 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanarak iktidarda kalmayı başardı. Demokrasinin kurumsallaşması adına bu on yıllık süre içerisinde birçok adım atılmasına rağmen, iktidar-muhalefet arasındaki ilişkiler ve kurumlar arasında yeterli bir kurumsallaşma yaşanmamıştır. Yapılan çalışmalar bu pekişmeyi sağlayamamıştır. Siyasal hayatta muhalefete olumlu gözle hiç bakılmamıştır. Bu nedenle de askeri darbelere giden yolda önemli bir etken olmuştur. İktidar-muhalefet ilişkisi günümüze kadar hep çekişmeli ve sancılı olmuştur.

1946 yılında DP kurulduktan sonra 1950 yılına gelene kadar sürekli CHP'nin tahammülsüzlüğünü eleştirmiştir. Ancak DP iktidara geldikten sonra aynı hataya kendisi de düşerek sürekli muhalefeti eleştirmeye başladı. Bu da en başından itibaren iktidar ve muhalefetin kurumsallaşmasını engelledi. DP'nin, başta CHP olmak üzere diğer muhalefet partilerine ve kendini eleştiren tüm toplumsal odaklara karşı tahammülsüz tutumu giderek artmış, parti bünyesindeki muhalif sesleri kesmek adına tasfiye etme yoluna gitmiş; iktidar kendisini bölünmez, parçalanmaz bir egemenlik anlayışının sahibi olarak görmüştü.²³⁶

1960 yılına geldiğimizde DP, CHP ve muhalif basını üzerinde baskı kurmak amacıyla mecliste 15 kişilik bir "Tahkikat Komisyonu" oluşturdu. Basın ve üniversitelerin çok sert eleştirilerine maruz kalan komisyon, adeta DP'nin muhalefet üzerindeki sopası gibi çalıştı. Hızla otoriterleşme eğilimi içine giren DP, yeni yasaklarla baskısını artırdı. Yapılan bu güç mücadelesinin sertleşmesi, toplumda kutuplaşmayı da beraberinde getirdi. İktidar-muhalefet gerilimi toplumun her kesimine yansımaya başladı.²³⁷

DP'nin 1950 yılında orduda gerçekleştirdiği tasfiyeler, asker ile DP arasında gerilimin oluşmasına neden oldu. Ancak asıl gelişmelerin 1954 yılından itibaren ortaya çıktığı belirtilebilir. Ordu bünyesinde darbeci oluşumlar, ellilerin ortasından itibaren oluşmaya başlamış ve bu oluşumların sayısının ise 1957 yılından sonra artış

²³⁶ Davut Dursun, "Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl:1, S.3, 2005, s.s.184-186.

²³⁷ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, 3.Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2004, s.75.

göstermiştir. 1958 yılında vuku bulan “Dokuz Subay Olayı”²³⁸ ordudaki çatlak sesleri ve oluşumların göstergesidir. Menderes, ordunun o tarihe kadar siyasete müdahil olmayışı nedeniyle böyle bir oluşum içinde olabileceklerini gerçekçi bulmadı.²³⁹

Ankara ve İstanbul’da vuku bulan hadiseler ülkede iç karışıklıkların çıkmakta olduğu izlemine verdi. Diğer gelişmelerin de tesiri ile ülkenin gitgide bir baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürüldüğü gerekçesi ile ordu içerisindeki çoğu alt rütbeli subay, 27 Mayıs 1960 tarihinde Cumhuriyet tarihinin ilk darbesini gerçekleştirdi. Darbe sonrası önce ordudaki komuta kademesi pasivize edilir sonra Cumhurbaşkanı ve hükümet üyeleri tutuklanır. Anayasa ve TBMM feshedilir; siyasi faaliyetler askıya alınır. 37 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi ülke yönetimini üstlenir. Başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere birçok DP’li milletvekili ve yönetici tutuklanır.²⁴⁰ MBK, içlerinde 235 generalinde olduğu 4.000’i aşkın subayı emekliye ayırdı, 147 öğretim görevlisini ise üniversiteden uzaklaştırdı.²⁴¹

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimlerde CHP, toplam oyların %36’sını alarak 173, AP ise oyların %34’ünü alarak 158 milletvekili çıkarmayı başarmıştı.²⁴² Bu sonuçlara göre CHP’nin oy oranında gerileme yaşanmıştı. Bu sonuçların sonrasında CHP ve AP birlikte 8. İnönü Koalisyon hükümetini kurmuştur. Ancak bu hükümet ancak sekiz ay görevde kalmıştır. Bunun ardından 25 Haziran 1962 tarihinde CHP, CKMP, YTP ve Bağımsız milletvekillerinden oluşan 9. İnönü Koalisyon hükümeti kurulmuştur. Maalesef bu hükümette Aralık 1963 tarihine kadar görevde kalmıştı. Ardından İsmet İnönü tarafından azınlık hükümeti kurularak, göreve başladı.

²³⁸ Soner Yalçın, Doğan Yurdakul, “**Bay Pipo**”, 78. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, s.93.

Dokuz Subay Olayı: 1957-1958 yılında bir grup subayın hükümete darbe girişimi içerisinde olduğunun Kur.Bnb. Samet Kuşçu tarafından ihbar edilmesi ile vuku bulan olaydır. Bunun üzerine sorguya çekilen Kuşçu’nun herhangi bir delil gösterememesi üzerine, Kuşçu’nun da aralarında olduğu Albay İlhami Barut, Albay Naci Aşkun, Yarbay Faruk Güventürk, Binbaşı Asım Ural, Binbaşı Ata Tan, Yüzbaşı Kazım Özfirat, Yüzbaşı Hasan Sabuncu ve emekli subay Cemal Yıldırım 26 Aralık 1957 tarihinde tutuklanırlar. Mayıs 1958 yılında başlayan ve altı ay süren yargılama sonucunda Mahkeme, sekiz subayın beraatına, Kuşçu’nun ise orduyu isyana teşvik suçundan iki yıl hapsine karar verir. Berat eden sekiz subay görevlerinin başına tekrar döner.

²³⁹ Davut Dursun, “**27 Mayıs Darbesi**”, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001, s.32.

²⁴⁰ Dursun, **a.g.e.**, s.186.

²⁴¹ Çavdar, **a.g.e.**, s.92.

²⁴² **Resmi Gazete**, S. 10960, 17 Kasım 1961.

10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerde ise AP, oyların %52'sini alarak tarihi bir rekora imza atarak 250 milletvekili çıkardı. CHP ise %28'lik oy ile 134 milletvekili çıkarabildi.²⁴³ Bu sonuçların ardında dört yıl boyunca ülkenin yönetiminde I. Demirel hükümeti görev yaptı.

12 Ekim 1969 tarihinde yapılan genel seçimlerde AP'nin üstünlüğü ile sonuçlanmış ve toplam oyların %46'sını AP, %27'sini ise CHP almıştır.²⁴⁴ Bu sonuçlara göre Kasım 1969 tarihinde II. Demirel hükümeti kurulmuştur.

1960 darbesinden sonra ülkenin siyasal ve demokratik kurumlarının 1961 Anayasası ile tekrar işlerlik kazanması ile oluşan yeni siyasi düzenin, belli bir süre geçtikten sonra toplumsal beklentileri karşılayamaması, yeni sosyal arayışların belirmesine yol açtı. Bu bağlamda 1960'ların sonlarında tüm dünyada görüldüğü gibi Türkiye'de de gençler ve öğrenciler yeni toplumsal taleplerle sokağa indiler. Sokak gösterileri ve işçi eylemleri ülkede askeri vesayetin önünü açtı. 12 Mart 1971 tarihinde verilen askeri muhtıra ile demokratik hayat yeniden kesintiye uğradı. Üst düzey askeri kadronun radyodan okuduğu muhtıra ile seçimlerle işbaşına gelmiş hükümetin istifası istenerek yerine Atatürkçü bir hükümetin kurulması talep edildi. Bu talebin geri çevrilmesi durumunda ise, yönetime el konulacağı açıklandı.²⁴⁵

Türk siyasi hayatında askeri vesayetinin etkisinin artırması ile kurulacak olan hükümetlerin öncelikle Kuvvet Komutanlarının onayını alması gerekiyordu. Askerin talepleri doğrultusunda hazırlanan hükümet programları meclisten güvenoyu aldıktan sonra icraata geçiriliyordu. Bu atmosfere rağmen 1973 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ecevit ve Demirel anlaşarak askerin adayı olan Faruk Gürler yerine, yine emekli bir asker olan Fahri Korutürk'ü Cumhurbaşkanı seçtirdiler.²⁴⁶

1960 Askeri darbesinin ardından, 1971 darbesine kadar geçen on yıllık sürede yedi hükümet kuruldu. Bu hükümetlerin iktidar sürelerinin kısa olması, ülke gündeminin farklı konulardan oluşması sonrası, iktidarların eğitime ağırlık vermeleri ve eğitimde belli bir istikrarın sağlanamamış olması, eğitim sistemi açısından meydana gelen problemlerin aşılması için gerekli çalışmaları sonraki iktidarlara devretti.

²⁴³Resmi Gazete, sayı:12130, 19 Ekim 1965.

²⁴⁴Resmi Gazete, sayı:13331, 20 Ekim 1969.

²⁴⁵ Çavdar, a.g.e., s.193, Dursun, a.g.e., s.s.187-188.

²⁴⁶ Dursun, a.g.e., s.s.160-162.

2.3.2. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi Sonrası Eğitim Politikaları

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından eğitimde yaşanan gelişmeler 31 Mart 1975 tarihinde I. Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruluna kadar bir bütün halinde değerlendirilecektir.

27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra çıkartılan 115 sayılı kanun ile ODTÜ dışındaki bütün üniversitelere özerklik verildi. ODTÜ'nün sadece mütevelli heyetinin teşkili hakkında değişiklik yapıldı ve on yılda üçte biri oranında değişen mütevelli heyetinin, on yılda tamamının değiştirilmesi hükme bağlandı. Ancak Anayasa Mahkemesinin 1976 yılında anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle, öğretim üyelerinin özlük hakları ile ilgili bu maddeyi iptal etmesi üzerine, ODTÜ'nün kendine özgü bu sistemi fiilen sona erdi.²⁴⁷

Mesleki ve Teknik orta öğretime öğretmen yetiştirmek amacıyla, 1962 yılında Ankara Erkek ve Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulu olarak iki okul, 1974 tarihinde Ankara Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu, 1975 yılında İzmir Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu, 1976 yılında ise İstanbul Yüksek Teknik Öğretmen okulu ile Konya Kız Sanat Yüksek Öğretmen okulu eğitim ve öğretime başladı.²⁴⁸

Genç nüfus miktarında görülen hızla artış, yükseköğretim alanında ihtiyaç oluşturmuştur. Bu bağlamda 1960'lı yıllardan itibaren mesleki öğretime yönelik 50 civarında özel yüksekokul faaliyete geçmiştir. Bu okullar kar amaçlı eğitim kurumlarıydı. Anayasa Mahkemesinin 1971 yılında bu özel yükseköğretim okullarını Anayasa'ya aykırı bulmasıyla yeni bir yasal düzenlemeyle bu özel yüksekokullar 1971 yılında çıkarılan 1418 sayılı kanun ile çeşitli üniversite ve akademilere bağlandı.²⁴⁹

Türkiye'de ilk defa Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1956'da uzaktan eğitim uygulamasını başlattı. Bu uygulamayla bankalardaki iş görenler mektup yoluyla öğrenim gördüler. Benzer bir şekilde MEB bünyesinde ilk kez Kasım 1960 tarihinden itibaren "*Mektupla Öğretim*" ismi çerçevesinde deneme amaçlı öğretime geçildi. Belli bir sınama süresinden sonra 1966 yılında "*Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğü*" kuruldu. Bu eğitim bir süre Mektupla Öğretim Merkezi tarafından yürütüldü. 1974 yılından itibaren her seviyede mektupla öğretim faaliyetlerini kapsayacak şekilde genişletilerek

²⁴⁷ Kemal Gürüz, "**Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri**", 2. Baskı, Cem Ofset Matbaacılık, Ankara, 2003, s.s.300-303

²⁴⁸ Akyüz, **a.g.e.**, s.388.

²⁴⁹ Gürüz, **a.g.e.**, s.302.

“Mektupla Öğretim Merkezi” ile “Mesleki ve Teknik Öğretim Mektupla Öğretim Okulu” açıldı. Mesleki teknik kurslar ve Mektupla Öğretim Okulu ile birlikte Ticaret Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, üç yıllık Eğitim Enstitüleri ile Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu’nun bütün bölümlerine ait programlarda uygulamaya başlandı. 1974-1975 senelerinde bu programlarda 50 bin civarında öğrenci eğitim faaliyetlerine başladı. 1975 yılına gelindiğinden Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR) kuruldu ve çeşitli nedenlerle başarısız olan bu kurum 1981 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı Yüksek Öğretim yasası ile Anadolu Üniversitesi bünyesinde Açık Öğretim Fakültesinin kurulması ile sona erdi.²⁵⁰

1965 yılında çıkartılan 625 sayılı “Özel Öğretim Kanunu” ile yabancıların ve azınlıkların yeni okul açmalarını, okul binası yapmaları yasaklandı.

1967-1968 öğretim tarihinden itibaren liselere din dersi isteğe bağlı olarak konuldu. 1974-1975 eğitim öğretim yılından itibaren ise ahlak dersi ortaokul ve liselerin her sınıfında zorunlu ders olarak okutulmaya başlatıldı.²⁵¹

1933 yılında Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip tarafından ilkokuldaki öğrencilerin her sabah okuması için yazılan ant metnine, 27 Kasım 1972 tarihinde “*Ey bugünümüzü sağlayan ulu Atatürk! Açtığın yolda, kurduğun ülküde, gösterdiğin amaçla hiç durmadan yürüyeceğime ant içerim. Ne mutlu Türküm diyene!*” kısmı eklendi.²⁵²

Ticari ve sanayi faaliyetlerinin ilk başlarda İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük illerde yoğunlaşmasında dolayı bu illerde yükseköğretim kurumları açılırken, 1970’li yılların başından itibaren nüfus yoğunluğu çok olan çeşitli illerde de yükseköğretim kurumları açılmaya başlandı. Örneğin; 1973 yılında Diyarbakır ilinde Dicle Üniversitesi, Adana’da Çukurova Üniversitesi, Eskişehir’de Anadolu Üniversitesi ve 1974 yılında Sivas’ta Cumhuriyet Üniversitesi kurulmuştur.

Üniversitelerin hızla artması neticesinde 1974 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), üniversitelere giriş sınavları hazırlamak, düzenlemek ve bu sınavların uygulanmasını sağlamak maksadıyla kuruldu.²⁵³

1973 tarihinde çıkartılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile okul öncesi eğitim mecburi ilköğretim çağına gelmemiş öğrencilerin isteğe bağlı eğitimi

²⁵⁰ Zeki Kaya, **Uzaktan Eğitim**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2002, s.s. 30-31., Aytekin İşman, “**Uzaktan Eğitim**”, 4. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011, s.s. 110-112.

²⁵¹ Akyüz, **a.g.e.**, s.s. 353, 376.

²⁵² Akyüz, **a.g.e.**, s.347.

²⁵³ Gürüz, **a.g.e.**, s.303.

şeklinde düzenlendi. Aynı kanunla ilköğretim 8 yıl olarak düzenlendi. Bu kanunla okulöncesi eğitimde; öğrencilere iyi alışkanlık kazandırmak, onları temel eğitime hazırlamak, ortak bir yetişme ortamı oluşturmak ve Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını hedeflemektedir. Ayrıca bu kanun ile İmam Hatip Okulları, lise adını aldı. Yine bu kanun ile öğretmenlerin, hangi eğitim kademesinde olursa olsun, yükseköğrenim görmelerinin sağlanması mecburiyeti getirildi. Bununla ilgili bazı çalışmalar yapılarak sayıları 50’yi bulan 2 yıllık eğitim enstitüleri kuruldu. Bünyesinde eğitim enstitüsü kurulamayan ilk öğretmen okulları ise öğretmen liselerine dönüştürüldü. Yine ortaokullar için öğretmen yetiştiren okullar 1967-1968 öğretim yılından itibaren tüm bölümlerinin eğitim süresi 3 yıla çıkartıldı.²⁵⁴

1976 yılında Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp Fakültesi Hacettepe Üniversitesine dönüştürüldü. Hacettepe Üniversitesi klasik üniversiteler ile ODTÜ arasında bir yönetim yapısına sahipti. Hacettepe Üniversitesine bağlı olan Tıp Fakültesi kısa bir süre içerisinde Türkiye’nin en ileri tıp merkezi haline geldi.

ABD dışında kurulan ilk Amerikan Koleji olan Robert Kolej, 1863 yılında İstanbul’da kuruldu. Robert Kolej, yaklaşık yüz yıl eğitim faaliyetlerini sürdürdüğü, bu gün halen Boğaziçi Üniversitesi Güney Kampüs olarak adlandırılan arazi, 1972 yılında Boğaziçi Üniversitesi adı ile bir devlet üniversitesine dönüştürüldü. Bundan sonra Robert Kolej, Arnavutköy Kız Lisesi ile birleştirildi ve Özel İstanbul Amerikan Robert Lisesi adı ile eğitimine devam etti.²⁵⁵

1973 yılında çıkartılan “*Üniversite Kanunu*” ve “*Üniversite Personel Kanun*”u ile ODTÜ dışındaki üniversitelerin tek bir çatı altında toplama, denetleme, planlama ve koordinasyon organı olarak “*Yükseköğretim Kurulu*”nun kurulmasını öngörüyordu. Milli Eğitim Bakanı başkanlığında, üniversitelerin seçilmiş bir temsilcisi ve bunlara eşit sayıda çeşitli bakanlıklarca atanacak hükümet temsilcilerinden bu kurul teşkil edilecekti. Ayrıca bu kurulun yanında her bir üniversitenin rektörü ile ikişer temsilcisinden “*Üniversitelerarası Kurul*” oluşturuldu.²⁵⁶

Türkiye’de yıllar içinde çeşitli neden ve gereksinimlerden dolayı farklı kanunlara tabi yükseköğretim kurumları açıldı. Bunların bazıları, dört yıllık programlarda lisans düzeyinde eğitim veren Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Devlet Mühendislik Akademileri, İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinin yanı sıra Milli

²⁵⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s.346, 383, 387. Gürüz, **a.g.e.**, s.s. 301-302.

²⁵⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s.376.

²⁵⁶ Gürüz, **a.g.e.**, s.s.302-303.

Eğitim Bakanlığına bağlı yüksekokullar ile dört yıllık eğitim veren Spor Akademileri ve yine bakanlığa bağlı üç yıl süreyle eğitim yapan Eğitim Enstitüleri kuruldu.²⁵⁷

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından 31 Mart 1975 tarihinde kurulan I.MC Hükümeti dönemine kadar ki sürede kurulan 15 hükümetin eğitimde yapmış olduğu faaliyetler bütün olarak ele alındı. Bu nedenle bu dönemin istatistik bilgileri de yine bir bütün halinde ele alınacaktır. 27 Mayıs'ı bitiren olaylar bütünü I.MC Hükümetlerinin kurulması değildir elbet, ancak konumuz MC hükümetleri olduğu için bu dönemden önceki eğitim faaliyetlerine de değinmek için bu Şekilde bir yol izlendi.

Tablo 16: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye'deki İlkokul, ğretmen ve ğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	İlkokul	ğretmen	ğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1960/1961	24 398	62 526	2 866 501
1961/1962	25 677	68 888	3 147 146
1962/1963	26 452	73 256	3 370 679
1963/1964	27 775	76 544	3 562 140
1964/1965	29 585	82 781	3 769 282
1965/1966	30 863	89 105	3 933 251
1966/1967	32 399	97 220	4 216 930
1967/1968	34 002	105 841	4 450 353
1968/1969	35 932	116 004	4 686 572
1969/1970	37 171	123 172	4 906 995
1970/1971	38 234	132 721	5 013 408
1971/1972	39 268	141 363	5 101 196
1972/1973	40 005	155 299	5 244 131
1973/1974	40 327	157 435	5 324 034
1974/1975	41 191	160 271	5 377 708

Kaynak: TÜİK, "İstatistik Göstergeleri 1923-2011", TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s.64-65.

Türkiye'de 1960-1975 yılları arasındaki okul, ğretmen ve ğrenci istatistik bilgileri incelendiğinde; 1960-1961 eğitim yılında ülke genelinde 24.398 adet ilkokul bulunmaktaydı. Bu sayı 1974-1975 ğretim yılına gelindiğinde 41.191'e ulaştı. 1960-61 eğitim yılında 2.866.501 olan ilkokul ğrenci sayısı, 1974-1975 ğretim yılına gelindiğinde 5.377.708 seviyesine ulaştı. 1960-1961 eğitim yılında 62.526 olan ğretmeni sayısı, 1974-1975 döneminde 160.271'e ulaşmıştır. Öğretmen ve ğrenci sayısında iki katın üzerinde artış olmasına rağmen 15 yıllık sürede okul sayısındaki artış iki katına yükselemediği görülmektedir. 1960-1961 yılında okul başına 117 ğrenci ve 3 ğretmen düşerken, 1974-1975 ğretim yılında bu okul başına 130 ğrenci ve 4 ğretmen Şeklinde tesbit edilmektedir.²⁵⁸

²⁵⁷ Doğan, a.g.e., s.309.

²⁵⁸ TÜİK, a.g.e., s.s.64-65.

Tablo 17: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye’deki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Ortaokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1960/1961	745	12 080	291 266
1961/1962	776	13 269	318 138
1962/1963	820	15 538	337 816
1963/1964	824	15 059	344 139
1964/1965	861	14 340	354 257
1965/1966	943	15 084	412 453
1966/1967	1 064	16 813	492 950
1967/1968	1 231	18 753	569 397
1968/1969	1 405	21 335	639 841
1969/1970	1 629	22 612	700 950
1970/1971	1 848	22 301	810 983
1971/1972	1 923	24 114	895 107
1972/1973	2 040	25 572	930 337
1973/1974	2 299	26 849	926 887
1974/1975	2 476	25 267	945 569

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.67.

Tablo-15’te bulunan 1960-1975 tarihleri arasındaki ortaokul, öğretmen ve öğrenci sayılarından da görüldüğü gibi; 1960-1961 eğitim yılında ülke genelinde 745 adet ortaokul bulunmaktaydı. Bu sayı 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 2.476’ya yükselmiştir. 1960-61 eğitim yılında 291.266 olan ortaokul öğrenci sayısı, 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 945.569 seviyesine ulaştı. 1960-1961 eğitim yılında 12.080 olan öğretmeni sayısı, 1974-1975 döneminde 25.267’ye ulaşmıştır. Öğretmen sayısında iki kat artış olurken öğrenci sayısında üç katın üzerinde bir artış olmuştur. 1960-1961 yılında okul başına 391 öğrenci ve 16 öğretmen düşerken, 1974-1975 öğretim yılında bu okul başına 382 öğrenci ve 10 öğretmen şeklinde göze çarpmaktadır.²⁵⁹

²⁵⁹ TÜİK, a.g.e., s.67.

Tablo 18: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye’deki Genel Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Lise	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1960/1961	194	4 219	75 632
1961/1962	202	4 654	88 982
1962/1963	213	5 820	101 387
1963/1964	217	6 097	102 384
1964/1965	223	5 259	97 935
1965/1966	240	5 994	111 181
1966/1967	290	6 619	132 801
1967/1968	309	7 509	151 864
1968/1969	388	8 034	187 019
1969/1970	448	8 633	214 950
1970/1971	518	10 136	253 742
1971/1972	542	11 111	271 900
1972/1973	607	12 364	293 278
1973/1974	718	13 438	304 371
1974/1975	768	25 546	339 240

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s.68-69.

Tablo-16’ta bulunan 1960-1975 tarihleri arasındaki genel lise, öğretmen ve öğrenci sayılarından da görüldüğü gibi; 1960-1961 eğitim yılında ülke genelinde 194 adet lise bulunmaktaydı. Bu sayı 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 768’e yükselmiştir. 1960-61 eğitim yılında 75.632 olan lise öğrenci sayısı, 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 339.240 seviyesine ulaştı.

1960-1961 eğitim yılında 4.219 olan öğretmeni sayısı, 1974-1975 döneminde 25.546’ya ulaşmıştır. Öğretmen sayısında yaklaşık altı kat artış olurken öğrenci sayısında dört artış gözlemlenmektedir. 1960-1961 yılında okul başına 390 öğrenci ve 22 öğretmen düşerken, 1974-1975 öğretim yılında bu okul başına 442 öğrenci ve 33 öğretmen şeklinde göze çarpmaktadır. Bu dönemin en büyük özelliği okulların öğretmen sayılarındaki artış olduğu görülmektedir.²⁶⁰

²⁶⁰ TÜİK, a.g.e., s.s.68-69.

Tablo 19: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye’deki Mesleki ve Teknik Eğitim, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Mesleki ve Teknik Eğitim Okul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1960/1961	530	8 333	108 221
1961/1962	664	8 817	115 810
1962/1963	709	9 500	126 024
1963/1964	738	10 220	149 148
1964/1965	777	10 464	162 592
1965/1966	786	11 104	177 783
1966/1967	824	11 611	191 082
1967/1968	892	13 575	200 037
1968/1969	889	13 567	207 774
1969/1970	887	14 179	217 332
1970/1971	917	15 039	244 144
1971/1972	936	15 490	263 184
1972/1973	968	15 814	266 144
1973/1974	974	16 868	285 439
1974/1975	1 078	19 117	313 431

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.70-71.

Tablo-18’de bulunan 1960-1975 tarihleri arasındaki mesleki ve teknik eğitim okulları, öğretmen ve öğrenci sayılarından da anlaşıldığı üzere; 1960-1961 eğitim yılında ülke genelinde 530 adet mesleki ve teknik eğitim bulunmaktaydı. Bu sayı 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 1.078’e yükselmiştir. 1960-61 eğitim yılında 108.228 olan mesleki ve teknik eğitim öğrenci sayısı, 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 313.431 seviyesine ulaşmıştır.

1960-1961 eğitim yılında 8.333 olan öğretmeni sayısı, 1974-1975 döneminde 18.117’ye ulaştı. Öğretmen sayısında yaklaşık iki kat artış olurken öğrenci sayısında dört artış gözlemlenmektedir. 1960-1961 yılında okul başına 204 öğrenci ve 16 öğretmen düşerken, 1974-1975 öğretim yılında bu okul başına 291 öğrenci ve 18 öğretmen şeklinde göze çarpmaktadır. Bu dönemin en büyük özelliği okulların öğrenci sayılarındaki artış olurken, okul sayısında istenilen seviyeye ulaşılamamasıdır.²⁶¹

²⁶¹ TÜİK, a.g.e., s.s.70-71.

Tablo 20: 1960-1975 Yılları Arası Türkiye’deki Üniversite ve Yüksekokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıl Aralıkları	Üniversite ve Yüksekokul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1960/1961	55	4 071	65 297
1961/1962	66	4 536	65 084
1962/1963	71	4 461	70 649
1963/1964	83	4 368	77 281
1964/1965	87	4 916	84 335
1965/1966	96	5 806	97 309
1966/1967	106	6 200	108 632
1967/1968	120	6 786	123 683
1968/1969	142	7 489	140 000
1969/1970	146	8 295	147 175
1970/1971	150	9 031	169 793
1971/1972	161	11 152	169 672
1972/1973	158	11 170	168 818
1973/1974	166	11 773	177 281
1974/1975	212	12 654	262 302

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s.72-73.

Tablo-19’de bulunan 1960-1975 tarihleri arasındaki üniversite ve yüksekokul, öğretmen ve öğrenci sayılarından da görüldüğü gibi; 1960-1961 eğitim yılında ülke genelinde 55 adet üniversite ve yüksekokul bulunmaktaydı. Bu sayı 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 212’ye yükselmiştir.

1960-61 eğitim yılında 65.297 olan üniversite ve yüksekokul öğrenci sayısı, 1974-1975 öğretim yılına gelindiğinde 262.302 seviyesine ulaştı. 1960-1961 eğitim yılında 4.071 olan öğretim görevlisi sayısı, 1974-1975 döneminde 12.654’e ulaşmıştır. Öğretim görevlisi sayısında yaklaşık üç kat artış olurken öğrenci sayısında dört kattan fazla olduğu gözlemlenmiştir.

1960-1961 yılında okul başına 1.187 öğrenci ve 74 öğretim görevlisi düşerken, 1974-1975 öğretim yılında bu okul başına 1.237 öğrenci ve 60 öğretim görevlisi şeklinde göze çarpmaktadır. Bu dönemde okullaşma sayısındaki artışın en önemli nedenlerinden birisi özel ve vakıf yüksekokullarının sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır.²⁶²

²⁶² TÜİK, a.g.e., s.s.72-73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ VE İKİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ EĞİTİM POLİTİKALARI

3.1. I. ve II. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİNİ KURAN PARTİLERİN PARTİ PROGRAMLARINDA EĞİTİM HEDEFLERİ

Parti programları, siyasi partilerin kuruluş aşamasında veya yapılan kurultaylarda alınan kararların eklenmesi ile partinin yapmayı taahhüt ettiği hedefleridir. Bu çerçevede her siyasi parti kendi hedeflerini ortaya koyan bir metin hazırlar.

Her parti programında, partinin siyasi, ideolojik düşünceleri etkisi altında eğitim politikalarına yönelik hedeflere yer verilmektedir.

Hazırlanan parti programlarına bakıldığında eğitime en fazla önemi CGP'nin ayırdığı görülmektedir. CGP eğitim hedeflerini, maddeler halinde detaylı bir şekilde belirtmiştir. Diğer partilerde eğitimin genel ifadeler ile yer aldığı açıkça görülmektedir. AP, parti programında eğitim hedefleri için 10 hedef, MSP 9 hedef, MHP 7 hedef ve son olarak CGP parti programında eğitim hedeflerini 22 madde halinde detaylı bir şekilde izah edildiği görülmektedir.

3.1.1. Adalet Partisi

AP'nin, 1969 yılında kabul edilen parti programı 5 kısım ve 93 maddeden oluşmaktadır. Bu kısımlar Temel Görüşlerimiz, İktisadi Düzen ve Kalkınma Politikası, Sosyal Hizmetler ve Sosyal Güvenlik, Amme İdaresi ve Dış Politikadan oluşmaktadır.²⁶³ Partinin eğitim politikası Sosyal Hizmetler ve Sosyal Güvenlik kısmı başlığı altında yer almaktadır. Eğitim politikası 93 maddenin sadece 10 maddesinden ibarettir.

²⁶³ Adalet Partisi, “Parti Programı”, Orijinal Matbaası, Ankara, 1969.

Partinin, Milli Eğitim Politikası; Vatandaşların, demokratik ve özgür bir düzenin sağlanabilmesi açısından varlığı mecburi olan karakterli, seviyeli, faziletli, kültürlü, ahlaklı ve geniş görüşlü kişilikler olarak yetiştirilmesi amacını taşıyan bir eğitim sistemine kavuşması milli eğitim alanındaki hizmet anlayışının temeli olarak açıklanmaktadır. Yine karşılıklı sevgi ve anlayış içinde birbirlerinin haklarına saygı duyan, işbirliği ve yardımlaşma fikriyatını özümsemiş, müsamahalı ve kültürlü yurttaşlardan oluşmuş özgür ve kalkınmış bir Türkiye'nin inşasının ancak böyle bir millî eğitim politikası sayesinde mümkün olabileceği değerlendirilmektedir (Madde 55).

İlmi fikriyatı özümsemiş, özgür düşünceli kişilik sahibi yurttaşların yetiştirilmesinin yanında, mesleki alanda bilgili ve becerili, Türkiye'nin ekonomik ilerlemesinde kendisinden beklenen üstün hizmetleri gerçekleştirebilecek düzey ve kalitede, üstün özellikli vatandaşın eğitilmesine de önem verilerek fen ilimlerin yanında, sosyal ve manevi ilimlerin öğretimine de önem verilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Beden, ruh ve mizaç özellikleri yönüyle Türk gençliğinin, hem okul için hem de okul dışı eğitim olanaklarına özel önem verilerek bu amaçla, gençlik kulüpleri, izcilik ekipleri, öğrenci dernekleri, fikir kulüpleri, milli folklor ekipleri ve gerekli diğer teşekküllerin oluşturulmasının gerektiği savunulmaktadır (Madde 56).

Eğitim olanaklarını tüm öğrenci ve gençlere eşit daha geniş şekilde sunabilmek için devlet ve mahalli idareler düzeyinde geniş kredi ve burs sistemi kurularak, bunun eğitimin her safhasında uygulanabilmesi hedeflenmektedir (Madde 58).

İlk, orta ve mesleki eğitimle, üniversite ve yüksekokul düzeyindeki eğitim faaliyetlerinin, hem demokratik toplum hayatının gerekleri, hem de sürekli ekonomik kalkınma ihtiyaçlarının zorunlulukları ile uyumlu ve koordineli bir şekilde yürütülmesi sağlanarak, eldeki mevcut kaynakların zaruri ihtiyaçlar göz önüne alınarak müstehlik eğitimden yatırımcı öğretime geçilmesinin yararlı olacağı belirtilmektedir (Madde 59).

Batı standartları seviyesinde bir yüksek öğretim sistemi inşası için, özgün fikirlere ve buluşlara yönelen faaliyetlerin desteklenmesi bu amaçlara ulaşabilmek için laboratuvar, kütüphane gibi gerekli altyapı imkanlarının hazırlanması ve yüksek öğrenim gençliğinin ihtiyaç duyduğu dokümantasyon, seminer gibi tüm öğretim hizmetlerinin artırılması, nicel ve nitel yönlerden öğretim üyesi düzeyinin gelişen Türkiye'nin beklentilerine cevap verecek şekilde planlanması gerekmektedir (Madde 60).

Eğitim ve öğretiminin süreklilik arz ettiği düşünülürse, çocukların ve gençlerin okul sonrası eğitimlerinin sürdürülebilmesi için gerekli koşullar olanak ve vasıtalar oluşturulmadığı durumlarda örgün eğitimle elde edilen kazanımlar etkisini kaybedeceği için, günlük hayattaki olanakları da arttırmanın okul açmak kadar önemli olduğu, bunun için halk eğitimine, örgün eğitimin dışında gelişen eğitim ve ğretim faaliyetlerinin bir unsuru olarak özel önem verileceği belirtilmektedir (Madde 61).

Türkiye'nin modern toplumların seviyelerine hızla ulaştırılabilmesi için, batı kültürü, medeniyeti ve zihniyetinin derinliklerine nüfuz edecek şekilde eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması için batı medeniyeti ve demokratik dünya ile kültür, teknik ve güzel sanatlar alanlarında, bağlarımızın daha sıklaştırılmasını, eğitimdeki işbirliğinin arttırılması gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Madde 62).

Türk halkına eşit eğitim imkânları verilmesi, herkese kabiliyetlerini geliştirecek fırsat eşitliği verilerek eğitim safhalarında kabiliyetli gençlerimizin öğrenimlerine devam edebilmeleri için kendilerine destek olunmasının sosyal adaletin bir gerekliliği olduğu anlayışıyla okulsuz köy bırakılmamasının da zorunlu bir şart olduğu vurgulanmaktadır (Madde 63).

Bütün seviyelerdeki eğitim ve ğretim messeslerinde öğretmenliğin talep edilen bir meslek olarak görülmesini; meslek değerinin sarsılmamasının hayat şartlarının tatmin edici bir düzeyde olmasını sağlamak için, maddi ve manevi alanda acilen gerekli önem alınması gerekliliğine vurgu yapılarak vasıflı, lkc ğretmen yetiştirilmesinin eğitim meselelerinin başında gelen bir husus olduğu varsayılmaktadır (Madde 64).

3.1.2. Milli Selamet Partisi

MSP'nin, 1972 yılında kabul edilen parti programı 133 madde ile iki ana kısım ve alt başlıklardan meydana gelmektedir. Bu kısımlar Ana Gaye ve Hizmetlerdir. Eğitim hususu Hizmetler kısmı içerisindeki "Milli Eğitim" başlığı altında bulunan 11 maddede ele alınmaktadır.²⁶⁴

MSP; memleketin bir mektep olduğu ve bütün vatandaşların beşikten mezara kadar öğrenmek mükellefiyeti içerisinden bulunduğu temel görüşünden hareket ederek en geniş manasıyla bir eğitim ve ğretim seferberliğine girişmeyi vazife edinmiştir (Madde 65).

²⁶⁴ Milli Selamet Partisi, **Parti Programı**, Elif Matbaacılık, Ankara, 1972.

Eğitimdeki temel prensibin anayasada devlete görev olarak verilmiş olan, fertlerin manevi varlıklarının her şeyden önce edep, ahlak ve fazilet örneği olarak yetiştirme gayreti olacağı belirtilmektedir (Madde 66).

Eğitim ve öğretimde faydasız nazari bilgi yerine uygulama kabiliyeti olan ilme dayalı bir öğretim politikasının, resmi ve gayri resmi bütün kurum, kuruluşlarca yurt çapında bir plan çerçevesinde tatbik edilmesi amaçlanmaktadır (Madde 67,68).

Gençlerin zaman ve enerjisini zararlı yollara harcamayıp aksine faydalı ve kuvvetli bir şekilde yetişmeleri için gerekli tedbirlerin alınması, üniversitelerdeki araştırmaların ülke problemlerini ortadan kaldıracak çalışmalara yönlendirilmesi gerektiği ile öğretmenlerin maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasının zaruri önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Madde 69-71).

Parti programında ayrıca din eğitimine de özel bir başlık ayrılarak; din eğitiminde yurttaşların dini ahlaki hasletlerle teçhizi için gereken imkanlarının sağlanarak, din görevlilerinin maddi ve manevi şartlarının düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Madde 72,73).

3.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi'nin, 9-10 Haziran 1973 tarihinde Ankara'da yapılan XI.nci genel kurulunda kabul edilen parti programı 5 ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; Temel İlkeler ve Görüşler, Kalkınma Felsefemiz, Devlet Teşkilatı-İdare ve Organizasyon, Tarım-Köy ve Köylü Meseleleri ile son olarak Adalet İşleri ana başlıklarından oluşmaktadır.²⁶⁵

Milli eğitim hedefleri "Temel İlkeler ve Görüşler" başlıklı birinci bölüm içerisinde Milli Eğitim alt başlığı altında 7 ayrı maddede ele alınmıştır.

Milli eğitimin gayesi ahlak, fikir, karakter, sanat, beden ve ruh güçlerinin geliştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Eğitimin milli bir karakterde olmasının ise ülkemiz temelini teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Geri kalmışlıktan kurtulmak, geçmişimize layık bir gelecek oluşturmak, sosyal ekonomik amaçlara ulaşmak sadece ilim, irfan, ahlak ve nizam şuurunu özümsemiş bir aydınlar ordusu ile mümkündür. Eğitimin amacı tüketici bir aydınlar kadrosu yetiştirmek değil, tam aksine üretken olabilecek özellikte aydın fikirli, fedakârlık ve feragat düşüncesine sahip ülkücü nesiller yetiştirmektir.

²⁶⁵ Milliyetçi Hareket Partisi, **Parti Programı**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1973.

Milli eğitimin ana hedeflerinden biri de yüksek nitelikli ilim adamı yetiştirmektir. Çalışma ve yarışma seferberliği bu yüksek evsafa milli hakikatleri kavramış ve milli ruh ve şuuru özümsemiş kadrolar ile yürütülür. Milli terbiye ve büyük Türkiye ülküsü ile yetişen genç kuşakların Türkiye'yi yeniden inşasının onurlu sorumluluğunu yüklemesini ve hizmet mevkilerine gelmesini istiyoruz (Madde 26).

Eğitim ve kültür tesisleri, birkaç şehir merkezinde toplanması yerine, bütün yurt sathına dengeli olarak dağılmalıdır. Parasız yatılı okul ve burs sistemi en geniş ölçüde eğitim adaletini temin edecek şümule kavuşturulmalıdır. Milli eğitimi, milli kalkınma planının ayrılmaz bir parçası görürüz. Her yurttaşa kabiliyetine göre eğitim imkânlarını hazırlamak devletin asli görevleri arasındadır (Madde 27).

Milli eğitim ve kültür hizmeti görevlilerini girişilecek kültür seferberliğinin gereğine, nicelik ve nitelik yönünden hazırlanması zaruretine inanıyoruz. Yetiştiricinin yetiştirilmesindeki noksanlık, kusur ve ihmallere sorun verilmelidir. Öğretici kadroyu hizmetlerinde başarıya ulaştıracak, maddi ve manevi imkânlar hazırlanmalı, eğiticinin kültürel gelişimini sağlayacak, ruhi ve fiziki yıpranmasını önleyecek hizmet tesisleri kurulmalıdır (Madde 28).

Üniversiteler üstü bilim araştırma merkezleri ve Türk akademisinin kurulmasını zaruri görüyoruz. İleri ülkelerde ilim, bilgi ve tecrübe mübadelesinin süratlenmesine bilim kurumlarımızın gerekli olduğu sürece, yabancı ve ihtisasla takviyesinin faydasına inanıyoruz. Üniversite ve yüksekokullarımız çağdaş üniversite ve yüksekokullar çağdaş standartlara çıkarılmalıdır. Türk Akademisi Türkiyat'la ilgili bilimum konularda araştırma ve inceleme yaparak, milli değerlerimiz gün ışığına çıkarır hale getirilmelidir.

Yüksek nitelikteki insan gücünün yurt dışına göç konusu önlenerek, eğitim sisteminin araştırmacı düşüncüyü geliştirecek ve bilim alanındaki değişikliklerin tanıtılmasına ve öğretilmesini sağlayacak programların düzenlenmesi sağlanacaktır. Bilim adamlarının hür ve verimli çalışmalarını sağlayacak, maddi ve manevi imkânların hazırlanmasına imkân tanınmalıdır. Üniversite şehirlerinin gelecek yıllarının isteklerine cevap verecek şekilde yurt ve sitelerin sayısının arttırılmasına önem verilmelidir (Madde 29).

Yurt dışına eğitim için gönderilecek öğrencilerin her şeyden önce milli şuur ve kültür yönünden yeterli bir duruma gelmiş olmasına dikkat edilecektir. Yurt dışında öğrencilerin korunma ve gözetimine, milli planlar istikametinde önem verilmeli, yurt dışına gönderilecek öğrenciler milli ihtiyaçlara göre ve planlanarak dünyanın en ileri

durumda bulunan üniversitelerine çok sayıda eleman gönderilmesini sağlanmalıdır (Madde 30).

Milli kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için vatandaşa günün gelişmelerine ayak uyduracak eğitimin verilmesini lüzumlu görüyoruz. Vatandaş eğitimi için her seviyede okullar açılmalı, mesleki alanlarda yeterli formasyon verecek kurslar düzenlenmelidir. Vatandaş içine düştüğü atalette, mevcuda boyun eğmek zihniyetinden ve yenilmişlik psikolojisinden kurtarmak için, milli günler düzenlemek, aydınla vatandaşı bütünleştirerek moral yapısını üstün bir seviyeye çıkarmak kararındayız. Milli oyunlar, tiyatro çalışmaları ve toplu eğlence programlarıyla vatandaşlarımızı yeniden kalkınma ve yarına güvenle bakma yarışına katmak istiyoruz (Madde 31).

3.1.3. Cumhuriyetçi Güven Partisi

CGP'nin 17 Ocak 1971 tarihinde yapılan Olağanüstü Büyük Kongresinde kabul edilen değişikliklerle birlikte parti programına eklenen *Güç Birliği Bildirisi* ile birlikte programda bazı değişikliklere gidildi. Program altı bölüm ve 166 maddeden oluşmaktadır. Parti programı, Temel Görüşler, Siyasi Konular, Milli Güvenlik ve Dış Politika, İktisadi Konular, Sosyal Konular ile Adalet ve İdare başlıklı bölümlerden oluşmaktadır.²⁶⁶

Parti programında eğitim hedefleri “Sosyal Konular” kısmı altında oluşturulan “Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor” alt başlığı altındaki “Milli Eğitim Politikası” isminde bir başlık altında dile getirilmiştir. CGP, Eğitim Politikasına üzerinde çok detaylı bir program çerçevesinde her konuyu madde başlıkları halinde incelemiş ve eğitim hedefleri 22 maddede dile getirilmiştir.

Parti milli eğitimi; milletçe yükselmenin temeli, Anayasa düzeninin dayandığı temel ilkeler üzerine kurulması, milli kültürümüze, tarihi ve manevi değerlerimize layık oldukları önemi ve yeri vermesi gerektiği inancındadır. Parti politikasından izlenecek temel eğitim amacı; Türk milletinin bütün ferlerini kaderde, sevinçte, üzüntüde ortak bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafından toplamak olduğu açıklanmaktadır. Eğitim kurumları öğrencilere insan hak ve hürriyetlerine ve hukuk devleti ilkelerine dayanan demokratik rejimi sevdirmekle görevlidir. Türk

²⁶⁶ Cumhuriyetçi Güven Partisi, **Parti Programı**, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1971.

gençlerini milliyetçi, vatansever, sosyal adalet anlayışına sahip, milli ve ahlaki değerlerimize bağlı, yurttaşlar olarak yetiştirme gayesine göre düzenlenecektir.

Türk gençlerinin, milli, ahlaki, insani üstün değerlerini geliştirmek, onları, şahsi teşebbüs zihniyetine ve topluma karşı sorumluluk fikrine sahip, ilim, teknik, güzel sanatlar, iktisat gibi sahalarda, yapıcı, araştırmacı ve seçkin yurttaşlar olarak yetiştirmek başlıca gayelerimizdir. Eğitim işlerinin milli kalkınma planı ile ahenkli bir şekilde düzenlenmiş uzun vadeli bir eğitim planı çerçevesinde geliştirilmesini ve istikrarsızlıktan kurtulmasını zaruri görür. Türk gençliğini kısır kavgalardan, milli ülkülerimize aykırı, yabancı ideolojilerin tesirinden uzak tutmak, eğitim çağında ve hayata atıldıkları sırada geçlere gerekli desteği sağlamak, aydın işsizliğine mani olmak azminde oldukları belirtilmektedir (Madde 136).

Eğitim ve öğretim hizmetlerinin yürütülmesinde başlıca görevin ve bütün sorumluluğun devlete ait olduğu, özel eğitim ve öğretimin, devlet gözetimi ve denetimi altında serbest olması, özel okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okullarıyla erişilmek istenen seviyeye uygun olmalıdır (Madde 137).

Köyde ve kentte yaşayan bütün yurttaşların, kabiliyet ve çalışkanlıklarına uygun olarak, öğrenim ve eğitimin her derecesindeki imkânlarından eşit şekilde faydalanmalarını sağlamanın devletin bir ödevi olduğu, bu maksatla müsabaka sınavları sistemini geliştirmeli; maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yükseköğrenim derecesine çıkabilmeleri için burslar ve diğer yollarla yardımcı olması gerektiği vurgulanmaktadır (Madde 138).

Özel eğitime muhtaç olanların durumları dolayısıyla devlet, bu bireyleri topluma yararlı kılmak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Parti, sakatlık, hastalık gibi sebeplerle normal eğitiminden geçmelerinde imkân olmayan çocukların yetiştirilmesi için gerekli eğitimi kurumlarının kurulmasına önem verecektir (Madde 139).

Parti, ilköğretimin bütün vatandaşlara mecburi olması ilkesini benimser. İlköğrenim devlet okullarında parasız olmalıdır. Devlet, bütün vatandaşların ilköğretimden geçmelerini sağlamak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. İlköğretimin, iktisadi kalkınmanın gerektirdiği bilgileri vatandaşa sağlanması zorunludur. İlkokul sayısının az olduğu veya köylerin çok dağınık olduğu bölgelerde yatılı bölge okulları sistemini geliştirmek kararlılığında olduğunu belirtmektedir (Madde 140).

Halk eğitimine büyük önem verilerek, bu alanda gece dershanelerini, sabit ve gezici kursların geliştirilmesi karardayız (Madde 141).

Kalkınmanın gerektirdiği yetişmiş insan gücünün sağlanması için, mesleki ve teknik öğretime birinci derecede önem verilmesi gerektiği düşüncesinde olup, kız teknik okullarının kızlarımızı tüketimden çok, iktisadi bakımdan faydalı alanlara sevk edecek tarzda geliştirilmesine önem vermek kararında olduğu açıklanmaktadır. Ayrıca sanat enstitülerini ve okullarını bitirenlerin teşebbüsler kurarak memleketin kalkınmasına hizmet edebilmeleri devletçe teşvik edilecektir (Madde 142).

Mili Eğitim Bakanlığına bağlı İmam-Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitüleri amaçlarına uygun olarak geliştirilecektir (Madde 143).

Türkiye'nin kalkınmasında çok önemli bir görevi olan öğretmenlerimizin maddi ve manevi huzur içinde çalışmalarını sağlayacağız. Her derecede öğretmen yetiştiren okullarımızın seviyesini devamlı olarak yükseltmek amacımızdır. Üniversitelerimizde eğitim fakültelerinin kurulmasına çalışacağız (Madde 144)

Aile bağlarının ve dolayısıyla milli bünyenin kuvvetlenmesi ve milletin yarını olan Türk çocuklarını verilecek ruh ve terbiye bakımından Türk kadınının aile ve toplum hayatında mümtaz ve çok önemli bir mevki olduğuna inanıyoruz. Türk kanının aile ve toplum içindeki vazife ve sorumluluğunu tam olarak kavrayacak ve gereklerini noksansız yerine getirecek bir ruhla yetiştirilmesini ve kadının toplum hayatında etkili şekilde yerini almasını, binlerce yıllık Türk geleneklerine uygun olarak layık bulunduğu saygıyı görmesini milli bir zaruret sayarak bunu saylayacak tüm tekbirleri alma karardayız (Madde 145).

Üniversitelerimizin ve diğer yükseköğretim kurumlarımızın hizmetlerinden faydalananların sayısını arttırmak amacıyla, yurdun değişik bölgelerinde yeni üniversite ve yüksekokulları açarken, mevutlarında da gece dersleri sisteminin kurulmasına çalışacağız. Teknik Üniversitelere ve mühendis yetiştiren teknik okullara büyük önem vereceğiz. Üniversitelerimizin araştırma faaliyetlerinin geliştirilmesine gayret edeceğiz. Yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesinde Devlet imtihan sistemini uygun bulmaktayız (Madde 146).

Öğrenciler için iyi ve ucuz kitap, eğitim politikamızda başta gelen konulardan olacaktır (Madde 147).

Milletlerarası sahada ilim ve teknolojiadaki gelişmeleri yakından izlemek amacı ile bilimsel araştırma kurumları ve değerli bilginlerden müteşekkil akademiler kuracağız ve geliştireceğiz. Başarılı insanlarımıza ödüller vermek karardayız. Parti,

yabancı dil öğrenimini geliştirmek için gerekli tedbirlerin alınmasının yanında, yabancı dillerde yazılmış önemli bilim eserlerinin Türkçe 'ye çevrilmesi lüzumuna inanır (Madde 148).

Güzel sanatların insanları birbirine yaklaştırdığına, ferdin kişiliğinin gelişmesine ve toplumun ahlaki değerlerinin yükselmesine yardım ettiğine inanan partimiz, güzel sanatların yayılıp gelişmesini başlıca amaçlarından sayar (Madde 149).

Sanat ve kültür hareketlerini geliştirmek ve yaymak için yurdun çeşitli bölgelerinde kültür merkezleri kurarak, kitaplıkların geliştirilmesine, yeni kitaplıklar açılmasına, milli kültürümüz bakımından değer taşıyan eski eserlerin Türk harflerine çevrilerek yeni kuşaklara tanıtılmasına önem vereceğiz (Madde 150).

Öğrenci yurtlarının siteler halinde geliştirilmesi, yurtların ihtiyaca yeter hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Yüksek tahsil kredi burslarından bütün muhtaç öğrencilerin faydalanması sağlanacaktır (Madde 155).

Yüksek ve orta öğretim gençliği için tatil kampları kurmak ve geçlerimizin boş zamanlarında yurt kalkınmasına faydalı olmalarını sağlamak için gereken teşvik tedbirlerini alma kararındayız (Madde 156).

3.2. I. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE EĞİTİM PLANLAMALARI

3.2.1. Hükümet Protokolünde Eğitim

1973 yılı genel seçimlerinin ardından Cumhuriyet Halk Partisi ile MSP arasında yapılan koalisyon sonucu kurulan 37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kısa ömürlü olmasının ardından kurulan Sadi İrmak Hükümeti sadece dört ay görevini devam ettirdi. Bunun ardından 31 Mart 1975 tarihinde kurulan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti (IV. Demirel Hükümeti)'nin hükümet protokolü 06 Nisan 1975 Pazar günü saat:15.00 da TBMM'nin toplanmasıyla Başbakan Süleyman Demirel tarafından okundu.²⁶⁷

I.MC. Hükümeti Koalisyon Programında, öncelikle hükümetin eğitim-öğretimdeki amaçları belirtilir. Genel olarak parti tüzüklerine uygun bir şekilde belirlenen amaçlarda yetiştirilmek istenen insan profilinde olması istenen ahlaki, manevi, kültürel, insani ve milli değerler vurgusu ön plana çıkar. Bunların yanında Cumhuriyet ideolojisine uygun bir şekilde Atatürkçü, sosyal, laik, demokratik

²⁶⁷ TBMM Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s.4607.

değerleri benimsemiş, ülkenin milli birlik ve bütünlüğünü koruyacak bireyler yetiştirilme arzusu bu amaçlar arasındadır. Programda sosyal devlet anlayışının gerekleri de vurgulanmıştır. Bu bağlamda eğitimde imkân ve fırsat eşitliği için hükümetin ön gördüğü burs, kredi, yurt inşası gibi öğrencilere sağlanacak sosyal desteklerde belirtilmiştir. Yükseköğrenime geçiş için yapılan sınava hazırlık amaçlı kurslar açılacağı, meslek liselerinin teşviki amacıyla meslek lisesi mezunlarının üniversite sınavlarına girişte düz lise mezunları ile eşit düzeyde değerlendirileceği açıklanmıştır. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için ülkenin tamamında örgün eğitim kurumlarının açılacağı belirtilen programda, öğretmenlik mesleğinin de maddi ve manevi yönlerden destekleneceğinin altı çizilmiştir. Eğitimin millilik vasfının sıklıkça vurgulandığı programda, milli kültür unsurlarının da korunacağı ve gelişmesinin teşvik edileceği, yurt dışındaki soydaşların kültürel gereksinimlerinin giderilmesi için lüzumlu önlemler alınacağı, halk eğitiminin bu esaslar çerçevesinde yeniden düzenleneceği, radyo ve televizyondan eğitim çalışmalarında daha verimli bir şekilde faydalanılacağı yer almıştır.²⁶⁸

Koalisyon Programının 06 Nisan 1975 günü okunmasının ardından 09 Nisan 1975 günü saat:15.00'da toplanan TBMM'nde program hakkında 3 gün sürecek olan görüşmelere başlandı.

Hükümet programı üzerine yapılan görüşmelerde ilk söz alan CHP grubu adına İstanbul Milletvekili Necdet Uğur oldu. Uğur, program üzerine yaptığı uzun konuşmada partisi adına çeşitli eleştiriler de bulundu.²⁶⁹ Uğur'un, koalisyon programının eğitim başlığı üzerine yaptığı eleştirilerin başında, programın Atatürk İnkılaplarının ve ilkelerinin ışığında geliştirmeye çalışılan mevcut eğitim sistemini daha da geriye götüreceği, yükseköğretimde oluşan yığılmanın çözümüne dair bir planlamanın yapılmadığı, yükseköğretime geçiş sınavlarında yapılan planlamanın aldatmadan ibaret olduğu, programda en çok MSP'nin, CHP ile yaptığı koalisyonda yapmak istediği hususlardan olduğuna dair eleştirilerini dile getirdi.

Hükümet programı üzerine yapılan görüşmelerde ikinci söz alan DkP grubu adına Niğde Milletvekili Mehmet Altınsoy oldu. Altınsoy, eğitim üzerine yaptığı eleştiride, programda eğitimin Atatürk inkılaplarına bağlı bir şekilde yürütüleceği dile getirilse de MSP'nin parti düşüncesiyle çeliştiği yönünde eleştirilerde bulundu.

²⁶⁸TBMM “Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri” a.g.e., s.s. 4596-4597.

²⁶⁹TBMM “Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri” a.g.e., s.s. 4645-4647.

Program üzerinde üç günlük görüşmelerin ardından 12 Nisan 1975 günü program üzerinde güven oylamasına gidildi. 442 milletvekilin katıldığı oylamada 218 ret oyuna karşılık 222 kabul oyu ile hükümet programı güvenoyu aldı.²⁷⁰

3.2.2. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti Milli Eğitim Bütçesi

1974 Mali Yılı Bütçesi ile üniversiteler, akademiler, yüksekokullar ile ilk ve orta derecedeki okulları kapsayan tüm eğitim sektörü ödenekleri cari harcamaları için 11 milyar 473 milyon lira, yatırımlar için 3 milyar 591 milyon lira, transfer harcamaları için 911 milyon lira olmak üzere toplam 15 milyar 977 milyon lira idi.

1975 Mali Yılı Bütçesinden Milli Eğitim Bakanlığı'na toplam 14 milyar 162 milyon liralık ödenek ayrıldı. Bütçeden; genel yönetim ve destek hizmetleri için 526 milyon lira, tüm eğitim ve öğretimi gerçekleştirme ve geliştirme hizmetleri için 12 milyar 965 milyon lira, ilk, orta ve yüksek dereceli okullara öğretmen yetiştirme hizmetleri için 670 milyon lira ve transfer harcamaları için 10 milyon 510 bin lira ödenek ayrılması planlandı.²⁷¹ 1974 yılında bütçeden yaklaşık 16 milyar liralık pay ayrılırken 1974 yılında bu rakam 14 milyar lira civarındadır.

1975 yılında toplam 3 milyar 552 milyon liralık sabit sermaye yatırımı gerçekleşti. Bu yatırımların 3 milyar 472 milyon lirası kamu yatırımı, 80 milyon lirası da özel kuruluşlarca yapılan eğitim yatırımlarıdır.²⁷²

1976 Mali Yılı Bütçesinden Milli Eğitim Bakanlığı'na toplam 21 milyar 162 milyon liralık ödenek ayrıldı. Bütçeden; genel yönetim ve destek hizmetleri için 646 milyon lira, tüm eğitim ve öğretimi gerçekleştirme ve geliştirme hizmetleri için 19 milyar 985 milyon lira, ilk, orta ve yüksek dereceli okullara öğretmen yetiştirme hizmetleri için 840 milyon lira ve transfer harcamaları için 79 milyon 433 bin lira ödenek ayrılması planlandı.²⁷³ Bütçe bir önceki yıla göre yüzde 33'lük bir artış sağlandı. Bütçede en dikkat çeken bütçe kalemi ise 1975 yılında 10 milyon lira ayrılan transfer hizmetlerine 79 milyon lira ayrılmasıdır. Diğer bütçe kalemlerinde bir önceki yıla göre yaklaşık artışlar yaşanırken transfer hizmetlerinde yaklaşık sekiz katlık bir artış göze çarpmaktadır.

²⁷⁰TBMM "Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri" a.g.e., s.4925.

²⁷¹TBMM Tutanak Dergisi, D:4, C.10, B:47, O:2, 24 Şubat 1975, s.s. 129-206.

²⁷²Resmi Gazete, S. 15786, 11 Aralık 1976.

²⁷³TBMM Tutanak Dergisi, D:4, C.16, B:62, T:3, 21 Şubat 1976, s.s. 54-126.

1976 yılında toplam 4 milyar 709 milyon liralık sabit sermaye yatırımı gerçekleşti. Bu yatırımların 4 milyar 509 milyon lirası kamu yatırımı, 200 milyon lirası da özel kuruluşlarca yapılan eğitim yatırımlarıdır.²⁷⁴

1977 Mali Yılı Bütçesinden Milli Eğitim Bakanlığı'na toplam 25 milyar 396 milyon liralık ödenek ayrıldı. Genel bütçeden; genel yönetim ve destek hizmetleri için 865 milyon lira, tüm eğitim ve öğretimi gerçekleştirme ve geliştirme hizmetleri için 23 milyar 565 milyon lira, ilk, orta ve yüksek dereceli okullara öğretmen yetiştirme hizmetleri için 898 milyon lira ve transfer harcamaları için 45 milyon 850 bin lira, yurt dışı işçi çocukları eğitim ve öğretimi için 21 milyon lira ödenek ayrılması planlandı.²⁷⁵ Bütçe bir önceki yıla göre yüzde 16'lık bir artış sağlandı. Bütçede bir önceki yıl yaklaşık sekiz kat pay arılan transfer hizmetlerine ayrılan pay yaklaşık yarı oranında düşürülerek 45 milyon lira civarında pay ayrıldı. Bütçede dikkat çeken bir diğer husus yurt dışında yaşayan ve okul çağına gelmiş gurbetçi çocuklarının Milli Kültürlerini kaybetmeden tahsillerini tamamlayabilmeleri amacıyla kurulan “*Eğitim Müşavirliği*” için 21 milyon lira ek ödenek ayrılmasıdır.

3.2.3. I. M.C. Hükümeti Milli Eğitim Bakanı: Ali Naili ERDEM

I. Milli Cephe Hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Ali Naili ERDEM, 17 Şubat 1927 tarihinde İzmir-Kemalpaşa'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Kemalpaşa ve İzmir'de tamamlamasının ardından Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 1951 yılında mezun oldu. 1961 yılına kadar İzmir'de serbest avukatlık yapan Erdem, 1961-1980 yılları arasında AP'nden (XI), (XII), (XIV), (XV) ve (XVI)'nci dönem İzmir milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev aldı. Erdem; sırasıyla Sanayi Bakanlığı (20.02.1965-27.10.1965), Çalışma Bakanlığı (1965-1968 ile 1973 - 1974) ve 31.03.1975 ile 21.06.1977 tarihleri arasında I. Milliyetçi Cephe Hükümetinin Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır.

Evli ve (3) çocuk babası olan ve şair kimliği ile tanınan Erdem'in, uzun yıllar Fikirler, Töre, Kemalist Ülkü, Çınar, Edebiyat, Gülpınar, İlk Yaz, Çaba, Şiir Defteri dergileri ile Tercüman, Milliyet, Orta Doğu, Yeni Asır, Ege Express ve Ege Telgraf gazetelerinde şiir ve makaleleri yayınlandı. Ayrıca Bu Toprağın İnsanları ve Sevda Kuşatması isimlerinde iki adet şiir kitabı bulunmaktadır. 1980 darbesi ardından

²⁷⁴Resmi Gazete, Sayı:15786, 11 Aralık 1976.

²⁷⁵TBMM Tutanak Dergisi, D:4, C.24, B:51, T:4, 21 Şubat 1977, s.s. 559-628.

siyaseti bırakan Erdem halen yazarlık ile uğraşıp anılarını ve şiirlerini yazmaya devam etmektedir.²⁷⁶

3.3. II. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE EĞİTİM PLANLAMALARI

3.3.1. Hükümet Protokolünde Eğitim

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan, genel seçimlerin ardından 14 Haziran tarihinde hükümeti kurma görevi Cumhuriyet Halk Partisi, Genel Başkanı Bülent Ecevit'e verildi. Ecevit'in yaptığı çalışmalar neticesinde kurduğu koalisyon hükümeti 03 Temmuz 1977 tarihinde Meclisten güvenoyu alamadı. Bunun üzerine AP, Genel Başkanı Süleyman Demirel hükümeti kurmakla görevlendirildi. Demirel, MHP ve MSP liderleri ile görüşerek 21 Temmuz 1977 tarihinde anlaşmaya vardıklarını açıkladı. Kurulan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti (V. Demirel Hükümeti)'nin hükümet protokolü 21 Temmuz 1977 günü saat:15.00 da TBMM'nin toplanmasıyla Başbakan Süleyman Demirel tarafından okundu.²⁷⁷

II. MC. Hükümeti Koalisyon Programında, planlanan hususlar, I.MC. Hükümetinden daha fazla yer aldı. Eğitim-öğretim alanında planlanan hususlar protokolde özetle şu şekilde yer aldı; Eğitimin genel hedeflerinin milli hedeflerle örtüşmesi bu bağlamda oluşturulacak olan eğitim programlarının bu esaslar çerçevesinde hazırlanması, veliler üzerinde baskı oluşturan kitap masraflarını azaltıcı tedbirler alınması gerekirse bu konuda destek sağlanması, Radyo ve televizyon gibi yayın organlarının Milli Eğitimin temel hedefleri doğrultusunda etkin bir şekilde eğitim amaçlı kullanılması, İlk ve orta öğretimde okutulan din derslerinin vasıflı öğretmenler yolu ile verilmesi, okullarda okutulan kitaplardan öğrencilerin milli ve manevi değerlerini zedeleyecek unsurların temizlenmesi, Orta öğretimin ve Yükseköğretimin kalkınan Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesidir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için hükümet olarak gerekli adımların atılacağı program ile ortaya konulmuştur.

²⁷⁶ Ali Naili Erdem, *Siyasetin Yollarında*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.

²⁷⁷ TBMM "Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri" a.g.e., s.s. 5102-5127.

Program üzerinde 30 Temmuz günü yapılan görüşmelerin ardından 01 Ağustos 1977 günü oturumda yapılan güven oylamasında 448 milletvekilin katıldığı oylamada 219 ret oyuna karşılık 229 kabul oyu ile hükümet programı güvenoyu almıştır.²⁷⁸

3.3.2. II. M.C. Hükümeti Milli Eğitim Bütçesi

II. Milliyetçi Cephe Hükümeti, 31 Aralık 1977 günü yapılan güven oylamasında 228 ret oyu alması üzerine Anayasanın 89'ncü maddesi gereği salt çoğunlukla güvensizlik oyu aldığı için Bakanlar Kurulu Meclis'çe düşürüldü. Bu nedenle 5 Ocak 1978 tarihinde görevi resmen dolan II. M.C. Hükümeti görev yaptığı altı aylık süre içerisinde Mali Bütçe hazırlığında bulunamadı.

3.3.3. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti Milli Eğitim Bakanı: Nahit MENTEŞE

II. Milli Cephe Hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Nahit MENTEŞE; 1932 senesinde Milas'ta dünyaya geldi. Milas'ta, İlk ve orta öğrenimini aldıktan sonra lise tahsilini Aydın'da, yükseköğrenimini ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlayan Menteşe, mezuniyetin ardından bir süre Aydın'da serbest avukatlık yaptı. Avukatlığı sırasında siyasete giren Menteşe İl Genel Meclis Üyeliği, İl Daimi Encümen Üyeliği, AP Aydın İl Başkanlığı ile Kızılay, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Aydın Spor Kulübü gibi çeşitli sosyal kuruluşların başkanlığı ve yöneticiliği görevlerinde bulunmuştur.

1965 yılı genel seçimlerinde AP'nden Aydın milletvekili seçilen Menteşe, sırası ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı (1968-1969), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (1969-1970 ve 1975-1977) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (1977), Milli Eğitim Bakanlığı (1977-1978) görevlerinde bulundu. 1980 ihtilalinin ardından siyasete ara veren Menteşe, 1995 genel seçimlerinde Doğrueyol Partisinden Aydın Milletvekili seçilerek Çiller Hükümetinde İçişleri Bakanlığı (1993-1995) ile Başbakan Yardımcılığı (1996) görevlerinde bulunarak 1999 yılından itibaren aktif siyasete ara veren Menteşe, evli ve iki çocuk babasıdır.

²⁷⁸ TBMM "Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri" a.g.e., s.5383.

3.4. I. ve II. M.C. HÜKÜMETLERİ EĞİTİM ALANINDAKİ YENİLİKLER

Bu bölümde ülkemizde cumhuriyetin ilan edilmesinden bu yana eğitim alanında yapılan yeniliklere genel hatları ile değinilirken, Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde yapılan yenilik ve gelişmeler detaylı olarak ele alınacaktır.

3.4.1. Okul Öncesi Eğitimde Yenilik ve Gelişmeler

Çocuğun doğumundan ilköğretime başladığı güne kadar geçen, süreyi ihtiva eden Okul Öncesi Eğitim, 0-6 yaşlar arasındaki çocukların gelişim süreçlerini, milli kültür anlayışı yönünde, algılama düzeyini ve duygusal gelişimini arttırarak, akıl yürütme sürecinde çocuklara yardımcı olan ve yaratıcılığını ortaya çıkaran; çocukların insani, ahlaki, kültürel, milli ve manevi değerleri sahiplenmesini amaçlayan; öz denetimlerini sağlayabilmesine ve bağımsızlık kazanmasına olanak sağlayan, “*Erken Çocukluk Eğitimi*” olarak da adlandırılan sistemli bir eğitim sürecidir.²⁷⁹

3.4.1.1. Okulöncesi Eğitimde Milliyetçi Cephe Hükümetleri Öncesi Gelişmeler

Osmanlı’dan itibaren günümüze kadar gelen okulöncesi eğitimin ilk kurumsal uygulamalarının, Fatih Sultan Mehmet zamanında vakıflara bağlı olarak kurulan “Sıbyan Mektepleri” olduğu söylenebilir. 6 Ekim 1913 tarihinde çıkarılan “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati (İlköğretim Geçici Kanunu)” ile anaokulları, ilkokulların bir basamağı sayılmış ve bu okulların yurdun her yerinde açılması kanunen zorunluluk haline geldi.²⁸⁰

Cumhuriyetin ilk yıllarında 38 ilde 80 okulda okul öncesi eğitimi verilmekteydi.²⁸¹ Çocukların okul öncesi eğitimi konusu, ilk olarak 22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında yapılan IV. Milli Eğitim Şûrası’nda, “*aile eğitimi üzerinde durulması, ailede demokratik eğitimin uygulanması için değişik yöntemlerden faydalanılması gereği*” şeklinde belirtilmiştir.²⁸²

²⁷⁹Müzeyyen Sevinç (Ed.), *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s.s. 12,13.

²⁸⁰Mehmet Ural, *Ülkemizde Okulöncesi Eğitimin Yeri ve Önemi*, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1986, s.25.

²⁸¹Handan Asude Başal, *Okul Öncesi Eğitime Giriş*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998.

²⁸²Tunay Karakök, *Menderes Dönemi’nde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim*, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, C.1, S.2, 2011, s.92.

5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında gerçekleştirilen Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda, Cumhuriyet tarihinde ilk kez okul öncesi eğitim detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Şûra'da alınan kararlar üzerinde çalışma yapmak üzere bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon raporunda, anaokullarının hedeflerini, bu hedefleri gerçekleştirmek için hazırlanan yönetmelikleri, uygulamaları ve bu çalışmaların eğitime katkısı kadar anaokullarının ihtiyaçları tespit edilmişti. Hazırlanan raporda, anaokullarının geliştirilmesine yönelik önerilerde sunuldu. Bu öneriler şunlardı; anaokulu kurmak isteyen girişimcilere devletin bina ve arsa tahsis sağlaması, bu alanda çalışacak kalifiye öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla yabancı memleketlere elemanlar gönderilmesi, anaokullarında çalışan eğitimci ve öğretmenlerin sosyal haklarının teminat altına alınması, anaokullarına Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının bütçelerinden destek verilmesi, özel anaokullarının teşvik etmek maksadıyla gelir ve kurumlar vergisinden tamamen veya kısmen muaf tutulmalarıdır. Anaokullarının eğitim programında, anaokullarında hazırlanacak yemeklerde dikkat edilmesi gereken hususlar, öğretmenin görevleri, özel eğitime muhtaç öğrencilere nasıl davranılacağı, okul aile ilişkilerinin nasıl olması gerektiği hususları da ayrıca değerlendirilmiştir.²⁸³

Okulöncesi eğitimin öneminin vurgulandığı diğer bir toplantı ise, 5-15 Ocak 1962'de bir araya gelen VII. Milli Eğitim Şurasıdır. Şura'da bu konu üzerinde önemle durulmuş ve bu alanda yapılması lüzumlu olan hizmet belirlenmiştir. Şura kararları ile birlikte 16 Haziran 1962'de ilk "Anaokulları ve Anasınıfları Yönetmeliği"nin yayınlanmasının ardından ülkemizde yaygın bir şekilde sadece resmi kuruluşlarca değil aynı zamanda özel girişimcilerce de, anaokulları ve yuvalar açılmış, bu kurumlardan eğitim alan çocuk sayılarında kayda değer oranda bir yükselme görülmüştür.²⁸⁴

1973 yılında yürürlüğe giren 1739 sayılı 'Milli Eğitim Temel Kanunu', okul öncesi eğitimi "mecburi ilköğretim çağına gelmemiş çocukların isteğe bağlı eğitimi" şeklinde tanımlar. Kanun, bu eğitimin amacını, çocukların beden, zihin ve duyu gelişimini sağlamak, onları temel eğitime hazırlamak, çocuklar için ortak bir yetişme

²⁸³ V. Milli Eğitim Şurası, Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme ve Seçme Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, Ankara, 20.05.2016, s.s.62-68.

²⁸⁴ Ural, a.g.e., s.29.

alanı sağlamak, çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlayarak, milli eğitim genel amaç ve ilkelerine uygun olarak yürütülmesini esas alır.²⁸⁵

3.4.1.2. Okulöncesi Eğitimde M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler

Okul öncesine yönelik çalışmalarda 1977'de İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından kurulan “Okulöncesi Şubesi” oldukça önemlidir. Bu şube vasıtasıyla öncelikle okulöncesi için öğretmen yetiştirilmesi, ilkokullar bünyesinde anasınıfları açılması ve gerekli araç-gereç hazırlanması çalışmaları hızlandırılmıştır. Ülkemizde, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının denetimi altında okulöncesi eğitim için hizmet veren kurumlar bir süre faaliyetlerini sürdürdü.

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesindeki kurumlar, resmi bağımsız anaokulları, ilkokula bağlı olarak açılan hazırlık sınıfları, kız meslek liseleri yanında yükseköğretimde kız teknik yüksek öğretmen okulları, üniversitelerin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümlerine bağlı bir şekilde kurulan anaokulları, özel kişi ve kuruluşlar tarafından açılan özel anaokullarıdır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Çocuk Esirgeme Kurumu yanında bu amaçla hizmet veren kurumlarının açtıkları yatılı veya gündüz bakım evi, yuvalar yanında yine bakanlığa bağlı yetim ve bakıma ihtiyacı olan 0-6 yaş çocuklara eğitim vermek üzere açılan çocuk bakım yurtları ile kamu teşekküllerinde ya da özel işletmelerde kurum çalışanlarının çocuklarına yönelik kurulan kreş ve yuvalardır.²⁸⁶

1923-1924 eğitim öğretim yılından 1978-1979 eğitim-öğretim yılına kadar Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumlarının sayısal durumu, okul öncesi eğitim kurumlarından yararlanan öğrenci sayısı ve okul öncesi eğitim kurumlarında istihdam edilen öğretmen sayıları ile tabloda yer alan önceki eğitim-öğretim yılına göre bu sayılardaki artış oranları Tablo-21’de görüldüğü gibidir.

²⁸⁵Akyüz, a.g.e., s.345.

²⁸⁶ M, Gönen, “Çocuğun Gelişmesinde Okulöncesi Eğitimin Önemi”, **Okulöncesi Eğitim Dergisi**, Sayı:39, Ankara 1990, s.s.6-8.

Tablo 21:1923-1979 Yılları Arası Türkiye’deki Okulöncesi Eğitimdeki Sayısal Gelişmeler

Yıl Aralıkları	Okul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924			136			
1924-1925	80	-	-	-	5880	-
1932-1933	85	6,2	32	-	8540	
1940-1941	92	8,2	60	-76,5	3895	45,2
1943-1944	51	-44,5	63	87,5	1690	-54,3
1950-1951	49	-3,9	71	5	1604	-56,6
1960-1961	52	6,1	104	12,7	1760	-5,1
1963-1964	64	23	180	46,4	2730	9,7
1970-1971	146	128,1	743	73	4767	55,1
1977-1978	413	182,8	1722*	312,8	10714	74,6
1978-1979	1370*		1572		24903*	124,8
	1371	0,1		-9	26559	

*Öğrenci ve Kız Meslek Liselerine bağlı uygulama anaokulları, öğretmen ve öğrenci sayıları dâhildir.

Kaynak: TÜİK, a.g.e., s.68-70, Akyüz, a.g.e., s.345, Sakaoğlu, a.g.e., s.250.

Okul öncesi eğitimi, 1923-24 eğitim-öğretim yılında yurt genelinde 80 okul da eğitim vermekte iken bu sayı 1943-1944 yıllarında 49’a kadar düştü. 1962 yılında yapılan VII. Milli Eğitim Şuarasında, okul öncesi eğitimi ile ilgili alınan kararların ardından, 16 Haziran 1962 tarihinde ‘Anaokulları ve Anasınıfları Yönetmeliği’nin yayınlanmasının yayınlanmasından sonra ülkemizde okulöncesi eğitimde gözle görülür bir artış yaşanmıştır. 1960-1961 eğitim öğretim yılında 64 okul ile eğitim sürdürülürken 1963-1964 eğitim öğretim yılında okul sayısında yüzde 128 artış, öğretmen sayısında ise yüzde 73’lük bir artış yaşanmıştır.

1970-1971 eğitim-öğretim yılında 413 okulda, 743 öğretmen ile 10714 öğrenciye eğitim verilmekte iken bu sayı 1978-1978 yılında 1371 okul, 1572 öğretmen ve 26.559 öğrenciye yükselmiştir.

3.4.2. İlköğretimde Milliyetçi Cephe Hükümetleri Öncesi Yenilik ve Gelişmeler

İlköğretim, okulöncesi eğitim ile genel ortaöğretim (liseler) kademeleri arasında kalan, 7-14 yaş grupları arasını kapsayan, bütün yurttaşların edinmesi gereken asgari ve ortak beceri, alışkanlık, davranış ve bilgilerin kazandırıldığı, yurttaşlık bilincinin temellerinin atıldığı, tüm yurttaşların toplum değerlerine uyum sağlamada kültürel, ahlaki, milli, insani ve manevi değerlere bağlılığını sağlayan, bireyleri karşılaştıkları sorunları çözmeye ve toplum kurallarını uygulamada temel becerilerle donatmayı hedefleyen, kararlı bir demokratik sosyal yapı inşasında, toplumun hayat

standartlarının artırılmasında, hayat boyu devam edecek öğrenmenin ve gelişimin sağlandığı, ilkokul ve ortaokullardan oluşan öğretim kademesidir.²⁸⁷

1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanununda ilköğretim sekiz yıl halinde düzenlendi ve bu uygulamaya 1981-1982 eğitim-öğretim yılında deneme şeklinde başlandı. Temel eğitimin 7-14 yaşlarında ki çocuklarının eğitimini kapsadığı ve zorunlu olduğu belirtildi. 5 yıllık I. kademe eğitimin sonunda ilkokul, 3 yıllık II. kademe eğitimin sonunda ise ortaokul diploması verilmeye başlandı. 1992 yılında çıkartılan İlköğretim Kurumları Yönetmeği ile birlikte 1997-1998 öğretim yılından itibaren ülke çapında 8 yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçildi.²⁸⁸

Bu çalışmada ilkokul ve ortaokullar; ilköğretim genel başlığı altında incelenecektir.

3.4.2.1. İlköğretimde I.veII. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Öncesi Gelişmeler

İlköğretim okullarının, devlet okullarında parasız olarak, zorunlu olması hususu 1924 Anayasa'sının 87nci maddesi güvence altına alındı. 1926 tarihli Maarif Teşkilatına Dair Kanununun 6'ncı maddesinde "*ilköğretim çağındaki çocukların meslek mekteplerine giremeyeceği, hiç öğrenim görmeyen bu çocukları alan okulların ilköğrenimi vermeye mecbur olduğu*" hüküm altına alındı.

1924 yılı ilkokul eğitim programında Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri 1926 yılında Yurt Bilgisi dersine çevrilerek, Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Hayat Bilgisi derslerinin saatleri arttırıldı.

1924 ilkokul programında din dersleri, "Kuran-ı Kerim ve Din Dersleri" adı altında birinci sınıflar hariç diğer sınıflarda haftada ikişer saat okutulmaya başlandı. Aynı yıl ortaokul programında ise ortaokul 1. ve 2. sınıf programlarında birer saatlik din bilgisi dersi okutulmuştur. 1926 yılında itibaren din dersleri, üçüncü sınıftan itibaren haftada bir saat verilmeye başladı. İlkokul öğretmenleri, 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkartılan tebliğ ile kâtiplik, vaizlik gibi ek görev olarak, sabah ve akşam namazlarını camide halka kıldırılmaya başladılar. 1930 yılından itibaren din dersleri, yalnız beşinci sınıf öğrencilerine, ebeveynleri isterse, haftada yarım saat verilen bir ders haline geldi. Köy ilkokullarında ise din dersleri Perşembe günleri 3.

²⁸⁷İsmail Güven, **Türk Eğitim Tarihi**, Natürel Yayınları, Ankara, 2010, s.46. Gedikoğlu, **a.g.e.**, s.131.

²⁸⁸Akyüz, **a.g.e.**, s.348.

Sınıfta yarım saat okutulmaya başlanırken ²⁸⁹ ortaokul programından tamamen kaldırıldı. ²⁹⁰

1926 yılında yapılan değişiklik ile her düzeydeki öğretimden her türlü ücret alınması kaldırılmış fakat 1948 yılına kadar ilköğretim giderleri ve ilkokul öğretmenlerin maaşları il özel idareleri bütçelerinden karşılandı. İl Özel İdarelerinin yetersiz bütçeleri nedeniyle eğitime gereği gibi bütçe ayırlanamamıştır. Ocak 1948 yılında yapılan düzenlemeyle ilköğretim giderleri ve ilkokul öğretmenlerinin maaşları genel devlet bütçesine alındı. ²⁹¹

İsteğe bağlı bir şekilde şehir okullarında okutulan din bilgisi dersi 1933'te müfredattan çıkartılmıştı. Köy ilkokullarında 1930 programında yer alan 3. sınıfta perşembe günleri yarım saat olmak üzere yer alan din bilgisi dersi bu haliyle 1939'a kadar sürdürüldü. ²⁹²

Cumhuriyet döneminde köylerin çoğuna uzun yıllar okul yapılamadı, okul olan köylerde ise bu eğitimler 3 yıl süreli ve "toplular tedris" ilkesi esaslarına göre yürütüldü. 1939 yılına kadar köy ilkokulları üç sınıflı olarak teşkilatlandırıldı. Köylerde ilköğretimin verimini artırmak ve köy ve şehir ilkokullarını bitiren çocukları, temel bilgiler bakımından eşit düzeye getirmek için 1939'da toplanan I. Maarif Şûrası'nda, köy ilkokulları da beş sınıflı okullar haline getirilerek, eğitim beş yıla çıkartıldı. Ancak Şûra'da bu karar alınırken din dersiyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmadığından bu ders, 1939'da köy ilkokullarından da kaldırıldı. ²⁹³

15 Şubat 1949 tarihinden itibaren ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında haftada iki saat olmak üzere din bilgisi dersi eğitimini amaçlayan uygulama, 1 Şubat 1949 tarih ve 70/54-26 sayılı genelgeyle işlerlik kazandı. ²⁹⁴ 1956 yılında kabul edilen 4-7805 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla ve MEB'in 1956 yılı 921 sayılı genelgesiyle ortaokullar ile dengi okulların 1. ve 2. sınıflarında, velilerin isteği doğrultusunda din bilgisi dersleri verilmeye başlandı. ²⁹⁵

²⁸⁹ Necdet Sakaoğlu, "Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi", Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.212

²⁹⁰ Hasan Ali YÜCEL, "Türkiye'de Ortaöğretim", 1.Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s.s.166-171.

²⁹¹ Akyüz, a.g.e., s.351.

²⁹² Recai Doğan, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitimi Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999, s.273.

²⁹³ Beyza BİLGİN, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri", Emel Matbaası, Ankara, 1980, s.26.

²⁹⁴ Doğan, a.g.e., s.618.

²⁹⁵ Bilgin, a.g.e., s.62.

11 Ağustos 1951 tarih ve 5828 sayılı kanun ile köy okullarının özel idare bütçesi ve genel bütçeden ayrılacak ödeneklerle yapılmasını kararlaştırıldı.

3.4.2.2. İlköğretimde I. Ve II. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Dönemi Gelişmeler

1974-1975 öğretim yılından itibaren ilkokul 4. ve 5. sınıflarda zorunlu Ahlak dersi okutulmaya başlandı. 1982-1983 öğretim yılına kadar okutulan ahlak dersi yerini “Din ve Ahlak Bilgisi” dersi adı altında birleştirilerek 4. sınıftan itibaren haftada 2 saat ve zorunlu olarak okutulmaya başlandı.²⁹⁶

1976-1977 öğretim yılında 29 ortaokulda Entegre Fen (Toplu Fen) Programı denenmeye başlandı.²⁹⁷ 1975-1976 eğitim-öğretim yılının başlamasıyla bir önceki yıla göre; 13 adet Kız Meslek Lisesi, 2 adet Kız Sanat Ortaokulu, 8 adet Pratik Kız Sanat Okulu, 200 adet Gezici Kadın Kursu, 1 adet Teknik Lise, 7 adet Endüstri Meslek Lisesi, 4 adet Erkek Pratik Sanat Okulu, 70 adet İmam Hatip Ortaokulu, 18 adet Ticaret Lisesi, 5 adet Akşam Ticaret Lisesi, 1 adet Otelcilik ve Turizm Okulu, 5 adet Sağlık Koleji, 9 adet Çeşitli Teknik Ziraat Orta Okulu açıldı.²⁹⁸

1976-1977 öğretim yılında 2.256 ortaokulun 483’ü il ve ilçe merkezlerinde, 628’i bucaklarda, 1145’i ise kasaba ve köylerde bulunmaktadır.

1977-1978 eğitim-öğretim yılında; körler için açılan 5 okulda 106 öğretmen ve 566 öğrenci, sağlıklar için açılan 16 okulda 277 öğretmen ve 2919 öğrenci ile bir özel eğitim okulunda 4 öğretmen, 71 öğrenci ile ortopedik çocuklar için açılan bir okulda 13 öğretmen, 136 öğrenci ile okulların bünyesinde açılan 620 sınıfta 935 öğretmen ve 16.415 öğrenci eğitim görmektedir. 6972 sayılı Kanuna göre, haklarında mahkemelerce korunma kararı alınmış 14.713 öğrenci, 92 yetiştirme yurdunda 772 öğretmen ile eğitilmektedir. Aynı yıl nüfusları itibariyle okul bulunmayan kırsal bölgelerde yaşayan 40 bin öğrenci, 78 yatılı bölge okulunda, 1547 öğretmen ile öğretime devam etmektedir. 58 yatılı bölge okulunda ise ortaokul eğitimi verilmektedir.²⁹⁹

²⁹⁶ Akyüz, a.g.e., s.343.

²⁹⁷ MEB Tebliğler Dergisi, C.40, S.1926, 21 Mart 1977, s.90.

²⁹⁸ Resmi Gazete, S. 15786, 11 Aralık 1976.

²⁹⁹ MEB Tebliğler Dergisi, C.40, S.1957, 24 Ekim 1977, s.s. 525,526

1977-1978 öğretim yılında okullaşma oranı ülke çapında yüzde 87,5, toplam öğrenci sayısı ise 5.334.000 olmuştur. 1973–1974 öğretim yılında 40.610 olan faal ilkokul sayısı, 1977-1978 öğretim yılında 43.526'ya yükselmiştir. 1975 yılında 3.116 köyde ilkokul bulunmazken bu köylerden 14'ünün nüfusu bin ve üzeridir.

1977-1978 öğretim yılında 118.680'i planlı, 6.045'i ise geçici binalarda olmak üzere toplam 124.715 derslik bulunmaktadır. 1974-1975 öğretim yılında faal 41.060 ilkokuldan 15.828'i bir derslikli, 20.786'sı 2-5 derslikli, 3.121'i 6–10 derslikli, 1.158'li 11–20 derslikli, 138'i ise 20 ve daha fazla dersliklidir.

Belirli ölçüde nicel gelişmeler gözlenirse de buna karşılık nitel bir gelişmenin istenilen ölçüde olduğu söylenemez. Bu durumun önde gelen nedenleri arasında ilköğretimde yeni fiziki kapasite oluşturulmasında karşılaşılan sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar, öğretmen dağılımındaki dengesizlik, derslik ve okul sayılarındaki yetersizlik, ilkokul programlarının temel eğitimin amaçlarına uygun şekilde geliştirilmemiş olması, araç ve gereç eksiklikleridir.³⁰⁰

Tablo 22: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki İlkokullardaki Sayısal Gelişmeler

Yıl Aralıkları	Okul	Öğretmen	Öğrenci
	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1923-1924	4894	10398	341941
1924-1925	5987	13822	380368
1925-1926	5975	14309	406788
1930-1931	6598	16318	489299
1940-1941	10591	20564	955957
1950-1951	17728	35871	1616626
1960-1961	24398	62526	2866501
1970-1971	38234	132721	5013408
1974-1975	41191	160271	5377708
1975-1976	41981	171032	5463684
1976-1977	42848	182314	5499456
1977-1978	43221	184129	5454566
1978-1979	43957	187363	5570935

Kaynak: TÜİK, a.g.e., s.s.63-64.

Yukarıdaki tabloda, 1923-1979 yılları arası ülkemizdeki ilkokullardaki sayısal veriler görülmektedir. Görüldüğü gibi ilkokulların okul, öğretmen ve öğrenci sayısında yıllara göre dağılımında artışın normal bir seyirde hareket ettiği söylenebilir.

³⁰⁰ DPT, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**, DPT Basımevi, Ankara, 1979, s.s. 435-437.

Tablo 23: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye’deki Ortaokullardaki Sayısal Gelişmeler

Yıl Aralıkları	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	72	796	5905
1924-1925	64	720	10052
1925-1926	68	760	11622
1930-1931	83	1068	27093
1940-1941	238	3867	95332
1950-1951	406	4528	68187
1960-1961	745	12080	291266
1970-1971	1848	22301	810938
1974-1975	2476	25267	945569
1975-1976	2789	27814	1038844
1976-1977	3067	29963	1074289
1977-1978	3317	32056	1107455
1978-1979	3600	31213	1109948

Kaynak:TÜİK, a.g.e., s.67-68, Akyüz, a.g.e., s.357.

Yukarıdaki tabloda, 1923-1979 yılları arası ülkemizdeki ortaokul, öğretmen ve öğrencilerin sayısal verileri görülmektedir.

3.4.3. Ortaöğretimde (Liseler) Yenilik ve Gelişmeler

Ortaöğretim, ilköğretim ile yükseköğretim kademeleri arasında kalan, genelde 15-18 yaş arası gençlerin öğrenim gördüğü, toplumun ihtiyaç duyduğu yetenekli bireylerin yetiştirildiği, bireysel ve sosyal problemlerin farkına varan, bu problemler karşısında çözüm odaklı ve ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden ilerlemesine katkıda bulunma bilincinin ve gücünün kazandırıldığı, öğrencilerin kabiliyetleri ölçüsünde yükseköğrenime hazırlamanın amaçlandığı, aynı zamanda milli kültür oluşturmada önemli bir basamak olan, en az üç yıllık eğitim-öğrenim sunan genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümüdür.

Ortaöğretim başlığı altında genel liseler, imam-hatip liseleri, Anadolu liseleri, meslek ve teknik liseleri ile açık öğretim liseleri incelenecektir.

3.4.3.1. Ortaöğretimde M.C. Hükümetleri Öncesi Gelişmeler

1926 yılında çıkartılan Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile İlköğretmen okulları ile ortaokullara öğretmen, ilköğretim müfettişi ile İlköğretmen okullarına müdür yetiştirmek maksadıyla Orta Muallim Mektebi açılmasına karar verildi.³⁰¹

³⁰¹ Yücel, a.g.e., s.92.

1927 yılında Konya’da ilk Orta Muallim Mektebi açılarak öğretime başladı. Okulda ilk yıl Türkçe bölümü açılarak, 16 öğrenci kaydedildi. Okul 1927-1928 öğretim yılında Ankara’ya taşınarak Türkçe bölümüne ilave olarak Pedagoji bölümü açılarak öğrenci sayısı 45’e yükseldi. 1928 yılında okul ilk mezunlarını verdi.³⁰²

1927 yılında çıkan bir kanunla meslek ve sanat okullarını açma ve yürütme işi İl ve Belediye İdarelerinin sorumluluğundan alınarak okulların program, araç-gereç, öğretmen yetiştirme ve istihdam görevi Milli Eğitim Bakanlığına verilirken masrafları yine bu idarelerce karşılanmaya devam edildi.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde eğitim programları yeniden ele alınmış ve bir takım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir; ancak gerçekleştirilen bu dönüşümde orta öğretimin ikinci kısmında müfredatta Din Bilgisi dersi yer almamıştır.³⁰³ Liselere Din dersi ilk kez 1967-1968 ders yılı başında konuldu.

1924 ve 1927 yıllarına ait lise ders programlarında Arapça ve Farsça dersler bulunduğu halde 1929-1930 eğitim ve öğretim yılında programdan çıkartıldı. Ahlak dersleri ise 1974-1975 öğretim yılında her sınıfa zorunlu ders olarak haftalık bir saat okutulmaya başladı.³⁰⁴

1933 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kuruldu. 1935 yılında yapılan bir düzenleme ile bu okulların masrafları Eğitim Bakanlığı bütçesinden sağlanmaya başlandı. 1941 yılında ise genel müdürlük yerine Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kuruldu.³⁰⁵

1934 yıllarından itibaren çok sayıda Erkek, Kız Sanat ve Yapı Enstitüleri, Ticaret okulları, 1934-1935 öğretim yılında Kız Teknik, 1937-1938 öğretim yılında Erkek Teknik Yüksek Öğretmen okulları, 1955-1956 yılında Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu ile 1974-1975 yılında Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu açıldı.

1932 yılında kapatılan Erkek İlköğretmen Okulu’nun yerine İngilizce, paralı, yatılı öğretim yapan Gazi Lisesi açıldı. Bu lise 1936-1937 öğretim yılında ayrı binaya taşınarak, Türkçe eğitim vermeye başladı.³⁰⁶

³⁰² Akyüz, **a.g.e.**, s.386.

³⁰³ Yücel, **a.g.e.**, s.165.

³⁰⁴ Bilgin, **a.g.e.**, s.s. 27-74.

³⁰⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s.371.

³⁰⁶ Niyazi Altunya, **Gazi Eğitim Enstitüsü (1920-1980)**, Gazi Basımevi, Ankara, 1998, s.95.

1940-1941 ders yılında, Ankara’da Atatürk ve Kız Liseleri ile İstanbul Galatasaray Lisesinde Hasan Ali Yücel’in başkanlığı döneminde “Klasik Kol” açılmış ve bir Batı yabancı dilinden başka, her sınıfta haftada beşer saat Latince okutulmuştur. Klasik Kol 1949 yılında kaldırıldı.³⁰⁷

1953 yılında Talim ve Terbiye Dairesine bağlı olarak “Test ve Araştırma Bürosu” kurulmuştur. Bu büro, her basamaktaki okullar için pedagojik ve psikolojik testler hazırlamak, bunları uygulamak ve bu alanda personel yetiştirmek, yayın yapmayı amaçlamıştı. Sonrasında Eğitim Enstitüleri ile Galatasaray Lisesi seçme sınavları için testler hazırlayarak tüm eğitimde “testle sınavların” hızla yaygınlaşması sağlandı.³⁰⁸

1955 yılından itibaren Kolej ismi verilen birçok derslerin yabancı dille okutulduğu liseler kuruldu. Paralı ve parasız yatılı olarak öğretim yapan, bir yılı hazırlık olmak üzere dört yıllık öğretim süresi bulunan bu devlet okullarının Temmuz 1975 tarihinden itibaren ismi değiştirilerek Anadolu liseleri oldu.³⁰⁹

1970 yılından itibaren tüm liselerin birinci sınıflarında aynı genel eğitim programları okutulmaya başladı. 1977 yılında çıkartılan 2089 sayılı *kanun* ile Meslek Liseleri öğrencilerinin işyerlerinde uygulama yapmalarına imkân sağlandı.³¹⁰

1973 yılına çıkartılan Milli Eğitim Temel Kanununa göre İmam Hatip Okulları lise adını aldı. Milli Eğitim Bakanlığının 01 Temmuz 1974 tarihli kararı ile Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı “*Mesleki ve Teknik Açık Öğretim Okulu*” kuruldu. Bu okul, yüz yüze eğitim programları uygulayarak ya da uzaktan eğitim ile ilköğretim mezunu ya da daha üst öğrenim görmüş olanlara, gerektiğinde meslek kazandıran ve bu yolla yaşama hazırlayan bir kurumdu.³¹¹

3.4.3.2. Ortaöğretimde M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler

1974-1975 öğretim yılından itibaren İlköğretmen okulları, Öğretmen Liseleri adı altında lise mezunu vermeye başladı. Daha önceki yıllarda açılmış olan Deneme Yüksek Öğretmen Okulu 1975’de kapatılırken, orta öğretim kurumlarından mezun

³⁰⁷ Akyüz, **a.g.e.**, s.353.

³⁰⁸ Hüsnü Cıvıtlı, “Eğitimin Bilimselleşmesi”, **Milli Eğitim Vakfı Dergisi**, S.23, Ankara, 1991, s.7.

³⁰⁹ Akyüz, **a.g.e.**, s.356.

³¹⁰ **Resmi Gazete**, S.:15987, 5 Temmuz 1977, Akyüz, **a.g.e.**, s.371.

³¹¹ Zeki Kaya, **Uzaktan Eğitim**, 1. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara, 2002, s.31.

olanların yükseköğretime devamlarını kolaylaştırmak amacıyla Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR) kuruldu.³¹²

1975-1976 öğretim yılında 60 lisede Modern Matematik ve Modern Fen Bilgisi dersleri, 1976-1977 öğretim yılında 101 lisede Modern Matematik ve Modern Fen Bilgisi dersleri birlikte uygulanmaya başlandı.³¹³

1976 yılında, hayatlarını kazanmak üzere çalışmak zorunda kalarak öğrenimlerine gündüz devam edemeyenlerle, yaşları öğrenim çağını aşmış olanlara ortaokul ve lise öğrenimi sağlamak amacıyla uygun görülen yerleşim yerlerinde “Akşam Ortaokul ve Liseleri” ile “Akşam Ticaret Liseleri” açıldı.³¹⁴

Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ve mecburi öğrenim yaşını aşmış veya örgün eğitim sisteminin herhangi bir kademesinde yahut bu kademedен çıkmış vatandaşlara, okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamak, ev ve aile yönetimi becerilerini kazandırmak, çeşitli alanlarda meslek sahibi yapmak amacıyla değişik süre ve kademeli öğretim programlarıyla gündüz veya akşamları kurs niteliğinde öğretim yapmak üzere uygun teknik liseler, kız meslek liseleri ve kız sanat ortaokullarına bağlı veya bağımsız olarak uygun görülen yerlerde “Pratik Kız Sanat Okulları” açıldı.³¹⁵

1977 yılında yapılan düzenleme ile Meslek Liseleri öğrencilerinin işyerlerinde uygulama yapmalarına imkân sağlandı.³¹⁶

Mart 1977 yılında yurt dışında yaşayan ve okul çağına gelmiş gurbetçi çocuklarının Milli kültürlerini kaybetmeden tahsillerini tamamlayabilmeleri amacıyla Eğitim Müşavirliği kuruldu.³¹⁷

Eylül 1977 yılında Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı olarak hastane ve sağlık kuruluşlarına sağlık personeli yetiştirmek amacı ile Sağlık Koleji kuruldu. Bu okul MEB’in orta dereceli okullar için öngördüğü genel amaçlar yanında mesleki öğretim ve eğitim yaptırın bir meslek okuludur.³¹⁸

³¹² Kaya, a.g.e., s.32.

³¹³ MEB Tebliğler Dergisi, C.40, S.1926, 21 Mart 1977, s.s. 88-89.

³¹⁴ Resmi Gazete, S.15595, 23 Mayıs 1976.

³¹⁵ Resmi Gazete, S.15745, 25 Ekim 1976.

³¹⁶ Resmi Gazete, S.15987, 5 Temmuz 1977.

³¹⁷ Erdem, a.g.e., s.s.248, 249.

³¹⁸ Resmi Gazete, S.16065, 25 Eylül 1977.

Tablo 24: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye’deki Genel Liselerin Sayısal Verileri

Yıl Aralıkları	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	23	513	1241
1924-1925	19	555	2234
1930-1931	57	637	5699
1940-1941	82	1544	24862
1950-1951	88	1954	22169
1960-1961	194	4219	75632
1970-1971	518	10136	253742
1974-1975	768	25546	339240
1975-1976	873	26984	385688
1976-1977	927	29213	428696
1977-1978	984	30941	456661
1978-1979	1044	33301	482232

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s.68-69.

Yukarıdaki tabloda, 1923-1979 Yılları Arası ülkemizdeki Genel Liselerin, okul, öğretmen ve öğrenci sayıları görülmektedir.

Tablo 25: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye’deki Mesleki ve Teknik Okulların Sayısal Verileri

Yıl Aralıkları	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	64	583	6547
1924-1925	70	974	7147
1930-1931	59	815	9101
1940-1941	103	1355	20264
1950-1951	326	4488	53289
1960-1961	530	8333	108221
1970-1971	917	15039	244144
1974-1975	1078	19117	313431
1975-1976	1237	21079	387748
1976-1977	1399	23233	435726
1977-1978	1558	24683	469439
1978-1979	1601	25851	482839

Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s.70-71.

1977-1978 öğretim yılında 1.630.813’ü ortaokul, lise ve öğretmen liselerinde, 160.000’i İmam-Hatip Liselerinde, 290.716’sı da diğer meslek ve teknik liselerinde olmak üzere toplam 2.081.529 öğrenci ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında öğrenimlerine devam etmektedir.³¹⁹

³¹⁹MEB Tebliğler Dergisi, C.40, S.1957, 24 Ekim 1977, s.526.

1977-1978 öğretim yılında yeni açılan okullar ile birlikte ortaokul, lise ve öğretmen liselerinin sayısı akşam sanat okulları ile beraber 4.160'a, İmam-Hatip Liseleri 308'e, Kız Meslek Liseleri ve Kız Sanat Ortaokulları 222'ye Endüstri Meslek Liseleri ve Teknik Liseler 219'a, Ticaret Liseleri 187'ye ulaşmıştır. Orta dereceli okullarda toplam 60.697 öğretmen bulunmaktadır. Bu öğretmenlerin 48.386'sı ortaokul, lise ve öğretmen liselerinde, 3.600'ü imam hatip liselerinde, 12.311'i diğer mesleki ve teknik liselerde görev yapmaktadır.³²⁰

3.4.4. Yükseköğretimde Yenilik ve Gelişmeler

Yükseköğretim kurumları; ortaöğretimi tamamlayan öğrencilerin, belli bir sınav ve tercih aşamasından geçerek, bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlı, milli karakter ve kültür sahibi öğrenciler yetiştirmek, çeşitli meslek gruplarına iyi derecede tahsil almış, yetişmiş personel sağlamak, ülkenin gelişmesine katkı sunan, toplumun genel düzeyini yükseltici araştırma ve bilimsel çalışmalar yapmak için devlet eliyle kurulan, bilimsel ve idari özerk ile kamu tüzel kişiliğe sahip kanun ile kurulan kurumlardır.

Yükseköğretim başlığı altında tüm fakülte ve yüksekokullar ele alınacaktır.

3.4.4.1. Yükseköğretimde Milliyetçi Cephe Hükümeti Öncesi Gelişmeler

1924 yılında Cumhuriyet döneminin ilk ve tek üniversitesi olan Dâru'l-Fünûn'a tüzel kişilik verildi. Dâru'l-Fünûn bünyesinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde yapılan düzenleme ile Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi açıldı. Dâru'l-Fünûn'un, 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanun ile ismi değiştirilerek İstanbul Üniversitesi oldu.

1925 yılında Ankara'da Hukuk Mektebi, 1930'da Ziraat Enstitüsü, 1935'te Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1943'te Fen Fakültesi, 1945'te Tıp Fakültesi ve 1949 yılında 5424 sayılı kanun ile İlahiyat Fakültesi kuruldu.

1946 yılında 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkartıldı. Bu kanun aynı zamanda 1973 yılında çıkartılan 1750 sayılı Üniversiteler Kanununa kadar en uzun süre geçerli kalan yükseköğretim kanunudur.

³²⁰MEB Tebliğler Dergisi, C.40, S.1957, 24 Ekim 1977, s.527.

1955 yılında Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi, İzmir'de Ege Üniversitesi, 1957 yılında Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve 1958 yılında Erzurum'da Atatürk Üniversitesi, 1965 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1967 yılında Ankara'da Hacettepe Üniversitesi ve 1971 yılında İstanbul Amerikan Robert Koleji'nin Devlet Üniversitesine dönüşmesiyle Boğaziçi Üniversitesi kuruldu.³²¹

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1956 yılında başlattığı bir uygulama ile Türkiye'de ilk olarak uzaktan eğitime geçildi. Banka memurları için başlatılan bu uygulama ile bankalardaki iş görenler mektup yoluyla öğrenim görme imkânına kavuştu. Bu uygulamayı örnek alan Milli Eğitim Bakanlığı ise, 1960 Kasım'ında bünyesinde "Mektupla Öğrenim" adı altında uzaktan eğitim uygulamalarını deneme mahiyetli başlatmıştır. Bu süreçte elde edilen tecrübelerden sonra, Şubat 1966'da Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğü kuruldu. Akşam Sanat Okulu ve Mektupla Öğretim Merkezince bir süre yürütülen Mektupla Öğretim çalışmalarının çerçevesi, Haziran 1974 tarihli düzenlemeyle mektupla öğretim etkinlikleri her düzeyde genişletilerek "Mektupla Öğretim Merkezi" kuruldu.³²²

1959 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin çok az sayıda aldığı öğrencileri ve dolayısıyla mezunları ile tek başına Türkiye genelindeki ilk ve orta dereceli okulların din dersi öğretmeni ihtiyacını ve sayıları hızla artan imam hatip okullarının meslek dersi öğretmeni ihtiyacını karşılayamaz hale gelmesi üzerine, bu talepleri karşılaması amacıyla 10 Haziran 1959 tarihinde 7344 sayılı kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü kuruldu.³²³

1965 yılında çıkartılan "Özel Okullar Kanunu" ile özel yüksekokullar açılmaya başlanmıştır. Ancak Ocak 1971 tarihinde Anayasa Mahkemesi, "Üniversitelerin ancak Devlet eliyle kurulabileceği" şeklinde ki Anayasa hükmüne dayanarak, yüksekokul öğretimini de Üniversite öğretimi olarak yorumlaması neticesinde çıkartılan kanun maddesini iptal etti.³²⁴

³²¹ Akyüz, **a.g.e.**, s.376.

³²² Kaya, **a.g.e.**, s.33.

³²³ Mustafa Öcal, "**Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi**", Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, s.s. 391-407.

³²⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s.362.

1973 tarihinde 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun yayınlanmasının ardından 1973 yılında Diyarbakır Üniversitesi, Adana Çukurova Üniversitesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Malatya İnönü Üniversitesi, 1974 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi kuruldu.

3.4.4.2. Yükseköğretimde M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler

1973 tarihinde çıkartılan Üniversiteler Kanununun yürürlüğe girmesinin ardından 1975 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Bursa Üniversitesi ve Konya Selçuk Üniversiteleri kuruldu.

1974-1975 öğretim yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Mektupla Öğretim Okulu'nda, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Üç Yıllık Eğitim Enstitüleri, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ve Ticaret Turizm Yüksek Öğretmen Okulunun bütün bölümlerinin programlarına ve mesleki-teknik kurslarına yaklaşık 50 bin öğrenci kaydedildi.³²⁵

Bakanlık onayı ile 1975 yılında Mektupla Öğretim Merkezinin de bağlandığı Yaygın Yükseköğretim Kurumu, (YAYKUR) Lise ve dengi okullardan mezun olup ancak her hangi bir yükseköğretim kurumuna kayıt yaptıрма imkânı bulamamış öğrencilere, toplumsal alanda ihtiyaç hissedilen branşlarda eğitim teknolojisinin bütün imkânlarını kullanarak eğitim vermek maksadıyla 26.09.1975 tarihli Bakanlık Onayı ile tesis edilir. Yaygın Yükseköğretim Kurumu'nda, Örgün Yükseköğretim Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak da örgün öğretim, Açık Öğretim Dairesi Başkanlığına bağlı olarak açık öğretim programları uygulandı.³²⁶

Çukurova Üniversitesi'ne bağlı olarak Fizik, Kimya, Zooloji, Botanik, Modern Biyoloji, Genetik, Jeoloji, Matematik, İstatistik ve benzeri temel bilim dallarında öğretim, araştırma ve yayın yapmak üzere "*Temel Bilimler Enstitüsü*" kuruldu.³²⁷

Atatürk Üniversitesi bünyesinde, öğrencilerin bedeni, ruhi durumları ile gıda ihtiyaçları ve sağlık problemleriyle meşgul olmak ve bu konularda ilgili araştırmalar yapmak maksadıyla "*Mediko-Sosyal Merkezi*" kuruldu. Boğaziçi Üniversitesi'ne bağlı olarak Kamu ve özel İşletme, İktisat, Yönetim Bilimleri ve Sosyal Bilimlere giren

³²⁵ Kaya, a.g.e., s.32.

³²⁶ Kaya, a.g.e., s.s.30-31.

³²⁷ **Resmi Gazete**, S.15314, 2 Ağustos 1975.

konularda araştırma ve yayın yapmak maksadıyla “Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Araştırma ve Uygulama Enstitüsü” açıldı.³²⁸

YAYKUR bünyesinde, “Yabancı Diller Yüksek Okulları Programları” ile Sanayi içi gereken nitelikli personel ihtiyacını gidermek ve turizm sektöründe ise dil bilen eleman yetiştirmek amacıyla 1975-1976 öğretim döneminde başlanılarak Fransızca, İngilizce ve Almanca dillerinde kurslar verilmeye başlandı.³²⁹

Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak, geleneksel Türk Musikisi alanında teorik ve uygulamalı meslek eğitimi yaparak genel çağdaş musiki kültürü ve Türk Musikisi kültürünü sindirmiş yetenekli, yaratıcı, öğretici, yorumcu, araştırmacı, yapımcı sanatçılar yetiştirmek maksadıyla orta ve yükseköğretim yapan “İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuarı” açıldı.³³⁰

1975-1976 ve 1976-1977 öğretim yıllarında Açık öğretim, “Ara İnsan Gücü Yetiştirmeye Yönelik Programlara”, ön lisans seviyesinde öğretim vermek amacıyla lise ve dengi okul çıkışlı öğrenciler kaydedildi. Birinci yıl öğrenimlerini uzaktan eğitim sistemiyle sürdüren öğrencilerden başarılı olanlar, ikinci yıl Örgün Yükseköğretim Dairesi’ne bağlı meslek yüksekokullarında eğitim almaya devam etmekteydi. 1978-1979 öğretim yılında ara İnsan Gücü Yetiştirmeye Yönelik Programların uygulanması sonlandırılarak bu programları bitiremeyen öğrenciler de meslek yüksekokullarına kaydedildi.³³¹

1975-1976 ve 1976-1977 öğretim yıllarında Açık öğretim, “Meslek Yüksek Okulları Programlarına” teknik, sosyal ve hayati bilimler alanlarında ara insan gücü yetiştirmek amacıyla öğrenci kaydı yapıldı. 1976-1977 ve 1977- 1978 öğretim dönemlerinde ise, Açık öğretimden birinci sınıfı başarıyla tamamlayanların ikinci sınıf programlarına, kayıtları yapıldı. Ayrıca, 1978-1979 öğretim yılında Açık Yükseköğretim Programlarının tüm öğrencileri, birinci ve ikinci sınıf öğrenimlerini tamamlamak üzere Meslek Yüksekokullarına aktarıldı.³³²

Boğaziçi Üniversitesi’ne bağlı tüzel kişiliğe sahip, “Fen Bilimleri Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü”, “Teknoloji ve Sistem Araştırmaları Enstitüsü”, Deprem Mühendisliği Araştırma Enstitüsü”, ve “Çevre Bilimleri Enstitüsü” kuruldu.³³³

³²⁸Resmi Gazete, S.15362, 20 Eylül 1975.

³²⁹ Kaya, a.g.e., s.32.

³³⁰Resmi Gazete, S.15382, 13 Ekim 1975.

³³¹ Kaya, a.g.e., s.33.

³³²MEB, “Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu(YAYKUR)”, Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu Matbaası, Ankara, 1982, s.

³³³Resmi Gazete, S.15497, 12 Şubat 1976.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'ne bağlı olmak üzere, üniversitenin fakülte ve diğer kurumlarının eğitimine tahsis edilmiş olan kliniklerinde, tıp, hemşirelik, diğer sağlık, teknik ve idari hizmetlerin yürütülmesi için hastane idaresi ile ilgili araştırmalarda bulunmak, gerekli yayınları yapmak, çevrenin sağlık sorunlarıyla ilgilenmek ve hastanenin idaresi ile ilgili alanlarda her seviyede yetkili personel yetiştirmek maksadı ile “*Tıp Fakültesi Hastanesi*” kuruldu.³³⁴

1977 yılında Ege Üniversitesi'ne bağlı “*Tıp Fakültesi*”, “*Diş Hekimliği Fakültesi*”, “*Güzel Sanatlar Fakültesi*” ve “*Sosyal Bilimler Fakültesi*” açıldı.³³⁵

1977 yılında Danıştay, Akademilerin Fakülte açamayacağına karar vermiş ise de 1978 yılında Anayasa Mahkemesi bunun mümkün olacağı yönünde karar aldı.³³⁶

1978 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünün öğretim süresi üç yıldan dört yıla çıkartıldı ve ismi Gazi Yüksek Öğretmen Okulu olarak değiştirildi.

Aşağıdaki tabloda, 1923-1979 Yılları Arası ülkemizdeki Yükseköğretim Kurumları, okul, öğretmen ve öğrenci sayıları görülmektedir.

Tablo 26: 1923-1979 Yılları Arası Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarının Sayısal Verileri

Yıl Aralıkları	Okul Sayısı*	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	9	307	2914
1924-1925	9	349	3483
1930-1931	17	526	4186
1940-1941	20	967	12844
1950-1951	34	1950	24815
1960-1961	55	4071	65297
1970-1971	150	9081	169793
1974-1975	212	12654	262302
1975-1976	288	14445	321568
1976-1977	334	15930	344305
1977-1978	349	17465	346476
1978-1979	361	20244	333312

³³⁷Kaynak: TÜİK, “İstatistik Göstergeleri 1923-2011”, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012, s.s.72-73.

* Fakülte ve Yüksekokulların toplam sayısı verilmiştir.

1975-1976 eğitim-öğretim yılında YAY-KUR (Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu)'a bağlı kurumlardaki toplam öğrenci sayısı 84.728'dir. YAY-KUR'a bağlı olarak açılan örgün eğitim niteliğindeki 36 meslek ve yabancı diller yüksekokulunda

³³⁴Resmi Gazete, S.15540, 26 Mart 1976.

³³⁵Resmi Gazete, S.15809, 4 Ocak 1977.

³³⁶Akyüz, a.g.e., s.364.

6434 öğrenci bulunmaktadır. Mektupla öğretim, açık yükseköğretim ve dışarıdan bitirme programlarında ise 78.292 öğrenci bulunmaktadır.³³⁸

1974 yılında yurt genelinde 365 Halk Kütüphanesi bulunurken, bu sayı 1978 yılında 483 oldu.

3.4.5. Özel Öğretim, Azınlık ve Yabancı Okulların Durumunda Yenilik ve Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre idare edilen tüzel kişiler tarafından açılan her derecedeki okullar, dershaneler, yurtlar çeşitli kurslar, biçki-dikiş kursları, ve benzeri kurumlar, haberleşme ile öğretim yapan yerler ile yabancılar tarafında açılmış bulunan öğretim kurumlar Özel Öğretim Kurumları şeklinde tanımlanmaktadır.³³⁹

Başka bir tanıma göre özel okullar, Türk ya da yabancı devlet fertleri ile azınlık ya da dernek ve vakıflarca, ücretli veya ücretsiz olarak öğretim faaliyeti veren, masrafları kurucuları ya da bağlı olduğu tüzel kişiliklerce karşılan, okulöncesi, ilköğretim, lise ve yükseköğretim kurumlarının tümüdür. Bu kurumlar Türk milli eğitiminin amaçları doğrultusunda ve kanunlara bağlı bir şekilde, Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan müfredat doğrultusunda hareket etmek zorundadırlar.

Azınlık, bir devlet otoritesi altında yaşayan, aralarında din, dil, ırk farkı bulunan, özel anlaşmalarla verilen haklardan yararlanan gruplardır.³⁴⁰ 24 Temmuz 1923 tarihinde Türkiye, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Yunanistan, Sırp-Hırvat, Sloven ve Romanya arasında imzalanan Lozan Antlaşması ile oluşturulan hukuki ve siyasi statüye göre, azınlıktan maksat Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir.³⁴¹ Lozan Antlaşması ile yapılan düzenlemeler sonucu, ülkemizde yaşayan azınlıklar bir ayrıma ve baskı altında kalmaksızın, diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip olma ve aynı zamanla da dillerini, kültürlerini ve geleneklerini sürdürme hakkına sahip olmuştur.³⁴² Türkiye’de bugün azınlık yurttaşları, Ermeni, Rum ve Yahudi cemaatlerinden meydana gelmektedir.

³³⁸Resmi Gazete, S.15786, 11 Aralık 1976.

³³⁹ 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, md.1.

³⁴⁰ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.120.

³⁴¹ Ali Güler, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Azınlıklar**, Tamga Yay. Ankara, 2000, s.s. 279,280.

³⁴² Murat Saraçlı, **Avrupa Bilirği ve Türkiye’de Azınlıklar**, Lotus Yay., Ankara, 2006, s.126.

Lozan Barış Antlaşmasınının 40'inci maddesine göre; azınlıklar, giderlerini kendileri karşılamak şartıyla her türlü hayır kurumu, sosyal kurumlar ve dini kurumlarla her türlü okul ve diğer eğitim kurumlarını, kurma, yönetme ve denetleme hakkına sahip olacaklardır. Yine 41'nci maddesine göre ise; Türk Hükümeti, genel eğitim ve öğretim konusunda gayrimüslim ve Türk vatandaşlarının çocuklarının ilkokullarda, kendi dilleriyle serbestçe eğitim görmeleri için gereken kolaylığı gösterecektir.³⁴³ Bu hüküm Türk Hükümetine Türk Dili'nin söz konusu okullarda, öğrenilmesini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır. Azınlıklara mensup Türk uyrukluların önemli oranda var oldukları kent ve ilçelerde devlet bütçesi, belediye veya diğer bütçelerce hayır, eğitim ve din amacı ile genel bütçeden ayrılacak paralardan adı geçen azınlıklar eşit bir oranda faydalanması hususları yer almaktadır.

Önceleri din eğitimi vermek için açılan Rum okulları, daha sonra yaygın ve örgün eğitim sistemi haline dönüşmüştü. Kilise bünyesinde kurulan okulların yanında, yükseköğretime dönüşerek Heybeliada Papaz Mektebi, Fener Rum Mektebi, ve Kuruçeşme Akademisi gibi siyasi kadronun yetiştirildiği okullarda açılmıştır. Bu okullarda Yunan Dili, Felsefe, İlahiyat, Tıp, Matematik ve Geometri gibi dersler okutuluyordu. Rum Okullarının yönetimi "Eforiya" adındaki bir grup tarafından yönetilirdi. Bu grup, okulların ders programlarını hazırlama, öğretmenlerini atama ve görevden alma yetkisi ile diğer eğitim ve öğretim görevlerini yerine getirmekten sorumludur.³⁴⁴ Günümüzde halen bulunan bazı Rum okulları, Fener Rum Erkek Lisesi, Heybeliada Rum Erkek Lisesi, Beyoğlu Merkez Rum Kız Lisesi, Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi, Zapyon Rum Kız Lisesi ve Yoakimion (Yuvakimyon) Rum Kız Liseleridir.

Ermeni cemaatinin eğitim alanında teşkilatlanması 18. yüzyılın sonlarından itibaren gerçekleşmeye başladı.1908 yılından itibaren Ermeniler, mevcut kiliselerin bahçelerinde okul açabilmek için ruhsat talebinde bulunularak yeni okullar açılmaya başlanmıştır.³⁴⁵ Ermeni okullarında genellikle siyasi ve beden eğitimine önem verilerek, öğrencilerin kişisel beceri ve yeteneklerini geliştirmeleri ve kendi kendilerine yeterli olmaları amaçlanmıştır.³⁴⁶

³⁴³ Başvekâlet Müdevvenat Müdüriyeti, **Lozan Sulh Muahedenamesininin Kabulüne Dair Kanunlar**, İstanbul Necmi İstikbal Matbaası, Düstur, Üçüncü Tertip, 1931. C.5, s.38.

³⁴⁴ Osman Nuri Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C.1-2, Eser Neşriyat, İstanbul, 1977, s.744, Süleyman Büyükkaracı, **Türkiye'de Rum Okulları**, Yelken Yayınları, Konya, 2005, s.s.26-167.

³⁴⁵ M. Murat Öntuğ, **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, Erciyes Üniv. Yay. Kayseri, 2007, s.315.

³⁴⁶ Halit Ertuğrul, **Azınlık ve Yabancı Okulları ve Türk Toplumuna Etkileri**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2005, s.124.

Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da bulunan Ermeni okulları 5 sınıftan oluşan ilkokullar, 3 sınıftan oluşan ortaokullar ve 3 sınıftan oluşan liseler ile okul öncesi çocuklar için ana sınıflarından oluşmaktaydı. Ermeni okullarının tüm giderleri, Ermeni Vakıfları ve zenginler tarafından karşılanmaktadır.³⁴⁷ Halen eğitim ve öğretime devam eden bazı Ermeni okulları şöyledir; Pangaltı Ermeni Lisesi, Sahakyan-Nunyan Ermeni Lisesi, Getronagan Ermeni Lisesi, Esayan Ermeni Lisesi ve Surp Haç Emeni Liseleridir.

Yahudiler 1492 tarihinde İspanya'dan Osmanlı Devleti toprakların göç ettikleri zaman kültür düzeyi yüksek bir toplumdur. Okullarında İbranice, Gramer, Din Bilgisi gibi derslerin yanında Matematik, Geometri, Tarih ve Coğrafya gibi dersler okuttukları halde, ticaretteki konumlarını Ermenilere ve Rumlara kaptırmaları, taassupkar bir inanca sahip olmaları nedeniyle gelişmeleri yakından takip edememeleri ile 1666 yılında Sabatay Sevi'nin Mesihlik iddiasında bulunması, Yahudi Devleti kurma çalışmaları Yahudilere itibar kaybettirmesi gibi nedenlerle eğitimde geri kaldılar.³⁴⁸ Cumhuriyetin ilanından sonra kurulu bulunan Yahudi okullarının eğitim dilinin Türkçe olması, Yahudi nüfusunun azalması, Yahudi çocuklarının devlet okullarına veya özel okulları tercih etmeye başlaması üzerine birçok okul kapanmak zorunda kalmıştır. Günümüzde halen, 1914 yılında İstanbul'da kurulan Ulus Özel Musevi Lisesi, MEB Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliğine uygun olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir.

3.4.5.1. Özel Öğretim, Azınlık ve Yabancı Okullarda M.C. Hükümetleri Öncesi Gelişmeler

Kurtuluş savaşından sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türkiye'de yaşayan azınlıklara, masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü okul açma ve kendi, dilleriyle öğretim yapabilme hakkını verdi. Bu okullarda Türkçe'de zorunlu ders olarak okutulabilecekti.³⁴⁹

3 Mart 1924 tarihinde çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim ve öğretim kurumları ile yabancı ve azınlık okulları da doğrudan Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak, bakanlığın denetimi ve gözetimi altında alındı.

³⁴⁷Öntüç, a.g.e., s.316.

³⁴⁸ Ergin, a.g.e., s.766, Ertuğrul, a.g.e.,s.125, İlknur Polat Haydaroglu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s.188.

³⁴⁹ Akyüz, a.g.e., s.374.

Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulünün ardından 1924 yılında azınlık ve yabancı okullara Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gönderilen genelgeye göre; bazı okulların dini ibadet ve ayinlere fazla yer ayırdığı, öğrencilerin bunlara zorla iştirak ettirildiği ve okullara dini resimler asıldığı belirtilmekte, okul ile kilisenin ayrı olduğu okullardaki dini yayılcılığın hoş görülemeyeceği belirtilmiştir.³⁵⁰ Bu genelgeyle azınlık ve yabancı okullarda dini propaganda yasaklandı. 9 Şubat 1926 tarihinde çıkartılan genelge ile azınlık ve yabancı okulların, MEB müfettişleri tarafından denetimleri arttırıldı.

1930'lu yıllara kadar yetişkinler için yabancı dil, sanat, ticaret, ev ekonomisi alanlarında kurslar düzenleyen özel dershaneler, sonraki yıllarda gelen talep üzerine öğrenci yetiştirmeye yönelik kurslar açarak hizmet vermeye başladı. 1950 yıllarından sonra eğitimde artan talebin devlet okulları tarafından karşılanamaması üzerine özel dershaneler tümüyle öğrencileri yetiştirmeye yönelik çalışmalarını arttırmıştır. 1965 yılına kadar serbest çalışan özel dershaneler, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ve ilgili yönetmeliklerin hazırlanmasından sonra bu kanun kapsamında faaliyetlerini sürdürdü.

27 Aralık 1937 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığının aldığı bir kararla, azınlık ve yabancı okullarında okutulacak ders kitapları ile her türlü yardımcı kitap ve yayınların seçimi ve denetlenmesinin bakanlıkça yapılması ve Türkçe dışındaki dillerde okutulacak kitapların denetlenebilmesi maksadı ile İnceleme Kurulları oluşturulması karara bağlandı.³⁵¹

1940 yılında İstanbul'da özel bir dernek sağır ve körler okulu açtı. Bunu 1950 yılında Ankara Körler Okulu ve Yetiştirme Yurdu izlemiştir. 1952-1953 ders yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde özel eğitim kurumlarına öğretim ve yönetim görevlisi yetiştirmek için Özel Eğitim Bölüm açılmış, iki dönem mezun veren bu bölümden 60'a yakın eğitimci mezun olmuştur. Yine 1953 yılında Ankara Sağır Okulu ve Yetiştirme yurdu ile 1955 yılında Ankara'da zihin engelli ilkokul öğrencileri için ilk özel sınıf açıldı.

³⁵⁰ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s.s.78,79.

³⁵¹ Hidayet Vahapoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997, s.159.

1955 tarihinde çıkartılan 6581 sayılı “Azınlık Okulları Türkçe ve Türkçe Kültür Dersleri Hakkındaki Kanun” ile bu okullarda okutulan Türkçe derslerinin Milli Eğitim Bakanlığınca atanan öğretmenler tarafından yapılmaya başlandı.³⁵²

1965 yılında çıkartılan 625 sayılı Özel Öğretim Kanunu, özel yüksekokul kurma yolunu açınca, Devlet üniversitelerine giremeyen öğrencilerin birçoğu bu özel okullara girmiş ve özel yüksekokullara talep artmıştır.

1965 yılında Ankara’da kurulan Eğitim Fakültesinde bir Özel Eğitim Bölümü ile 1974 yılında Ankara Ortopedik Özürlüler Temel Eğitim Okulu ve Yetiştirme Yurdu açılmıştır.

Amerikan Robert Kolejinin 1971 yılında Boğaziçi Üniversitesi olmasının ardından Robert Kolej, Arnavutköy Kız Lisesi ile birleşerek Özel İstanbul Amerikan Robert Lisesi adını aldı.

1970-1971 öğretim yılında azınlık ve yabancı okullarında 29 öğretmen ve 569 öğrenci, 118 ana sınıfında 118 öğretmen ve 2.114 öğrenci bulunmaktadır. Bu dönemde anaokulu açılması konusunda özel kesimde çalışmalar olmuş; 1970-1971 öğretim yılında yabancı ve azınlık özel anaokulları hariç özel kesime ait anaokullarının sayısı 70 olmuştur. 1970-71 yılında 70 özel lise ile 26 azınlık ve yabancı lisesi mevcuttur.³⁵³

3.4.5.2. Özel Öğretim, Azınlık ve Yabancı Okullarda M.C. Hükümetleri Dönemi Gelişmeler

I. ve II. Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde özel öğretim kurumları, azınlık ve yabancı okullar alanında kayda değer, sağlıklı doküman ve veriler bulunamadı. Bu nedenle bu bölümde sadece sayısal verilere yer verildi.

Azınlık ve yabancı ilkokullarındaki 1975-1976 eğitim döneminde öğrenci sayısı 5.823, özel ilkokullardaki öğrenci sayısı ise 18.522’dir. Özel ortaokullarla azınlık ve yabancı ortaokullarında 1976-1977 eğitim döneminde öğrenci sayısı toplamı 23.064’tür. 1976-1977 öğretim yılında 12’si azınlık, 53’ü Türk, 13’ü yabancı olmak üzere toplam 78 özel lisede 1.979 öğretmen görev yapmaktadır. Öğrenci sayıları ise sırasıyla 13.350’si Türk, 3.696’sı yabancı ve 808’i azınlık olmak üzere toplam 17.854’dür.³⁵⁴

³⁵² Ertuğrul, a.g.e., s.113.

³⁵³ DPT, a.g.e., s.s.730-738.

³⁵⁴ DPT, a.g.e., s.349.

3.5. I. ve II. M.C HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME POLİTİKASI VE ÇABALARI

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren öğretmenliğin bir meslek haline getirmek için çalışmalar yapılmaya başlandı. Bu kapsamda 13 Mart 1924 tarihinde Orta Tedrisat Muallimler Kanunu, 22 Mart 1926 tarihinde çıkartılan 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile öğretmenliğin, devletin zorunlu hizmetlerinden eğitim ve öğretim vazifesini üzerine alan, eğitim ve öğretimde öğretmenliğin asıl önemli husus olduğu ve yine öğretmenliğin sınıf ve dereceleri olan bir meslek olduğuna vurgu yapıldı. Ancak zaman içerisinde öğretmen yetiştirmeye yeterli önem ve ehemmiyet verilmemesi nedeniyle öğretmenliğin kolay bir meslek olarak görülmesi nedeniyle öğretmen yetiştirme konusunda ki sorunları çözmeye yönelik politikaların olmayışı sorunları bitirmek yerine büyümesine neden oldu.³⁵⁵

Bu çalışmada öğretmen yetiştiren okullar, okulöncesi öğretmeni, İlköğretim öğretmeni, ortaöğretim (lise) öğretmeni ve yükseköğretim öğretmeni olarak dört ana başlık altında incelenecektir. Özel Okullar, Meslek ve Teknik okullar ile azınlık okulları öğretim kademesine göre yukarıda sayılan başlıklar altında incelenecektir.

İncelenen dönemde genel olarak öğretmen sayısı ise şöyledir: 1973 yılı başında 157.696 olan öğretmen sayısı, 1978 yılında yüzde 14,4 lük bir artışla 180.511'e ulaşmıştır.³⁵⁶

3.5.1. Anaokulu (Okulöncesi Eğitim) Öğretmeni Yetiştirilmesi

3.5.1.1. M.C. Hükümetleri Öncesi Anaokulu Öğretmeni Yetiştirilmesi

Okulöncesi öğretmeni, çocuğun ana, babası ve yakın çevresinden sonra karşılaştığı ilk yetişkindir. Bu nedenle, çocukların gelişiminde bu kadar önemli olan anaokulu öğretmenin yetiştirilmesi de oldukça önemlidir.³⁵⁷

Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı Devleti'ndeki anaokullarına öğretmen yetiştirmek maksadıyla 1913-1914 öğretim yılında İstanbul'da ilk kez Darulmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) içinde bir "Ana Muallime" (Ana Öğretmenliği) sınıfı açılmıştı. Öğretim süresi bir yıl olan okul, açıldığı yıl, ücretsiz 8 gündüzlü, 15 yatılı kız öğrenci ile öğretime başlamış ve üç yıl da 370 okul öncesi

³⁵⁵ Akyüz, a.g.e., s.381.

³⁵⁶ DPT, a.g.e., s.352.

³⁵⁷ Handan Asude Başal, **Okulöncesi Eğitiminin İlke ve Yöntemleri**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s.175.

öğretmeni mezun ettikten sonra ülkenin içinde bulunduğu özel durum sebebiyle 1919 yılında kapatılmıştır.³⁵⁸

1950'lerden sonra köyden kente göçün artması, kadının iş hayatında daha fazla yer alması gibi nedenlerle 1960'lı yıllardan sonra okul öncesi eğitime olan ihtiyacın artmasından dolayı bu kurumların sayısının artırılabilmesi için gerekli çalışmalar yapılır. Artan talebi karşılamak amacıyla ilkokul öğretmenlerinin kısa süreli bir kurstan geçirilmesiyle başlayan okul öncesi öğretmen yetiştirme işi, daha sonra Kız Meslek Liselerinin bünyesinde açılan Çocuk Gelişimi Eğitim Bölümleri'ne bırakılmıştır. Bu bölümlerin kaynağını da Ankara ve Konya'da açılan Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulları oluşturmuştur.³⁵⁹

3.5.1.2. M.C. Hükümetleri Dönemi Anaokulu Öğretmeni Yetiştirilmesi

Yüksek Öğretim Yasası ile Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulları, Mesleki Teknik Eğitim Fakültesi adını almışlardır. 1978-1979 Öğretim yılında Ankara Gazi Üniversitesi Mesleki Teknik Eğitimi Fakültesinde iki yıllık ön lisans düzeyinde Anaokulu Öğretmenliği Bölümü açılarak, okulöncesi öğretmeni yetiştirme görevi yükseköğretim kapsamına alındı.³⁶⁰

3.5.2. İlköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

3.5.2.1. M.C. Hükümetleri Öncesi İlköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

1 Eylül 1923 tarihinde illerde bulunan Erkek ve Kız İlk Muallim Mektepleri (İlköğretmen Okulları)'ne il özel idarelerince yeterli bütçe ayrılmadığından gelişemedikleri için Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak genel bütçe içine alınmıştır.

1926-1927 eğitim-öğretim yılında bazı gündüz ortaokullarına bir veya iki Pedagoji sınıfı eklenerek öğretmen açığı kapatılmaya çalışılmıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde ilköğretmen okulları yıllık ortalama 650 civarı mezun vermekte idi.

1932-1933 öğretim yılından itibaren İlköğretmen okullarının süresi 6 yıla çıkartıldı. İlk üç yıl ilk devre, ikinci üç yıl ise ikinci devre olarak öğretim vermesi kararlaştırıldı. İlk devrede ortaokul programlarının aynen uygulanması, ikinci devrede ise mesleki derslerin ağırlıklı olduğu yeni bir program hazırlandı. İlk devreye ilk üç

³⁵⁸ Yahya Akyüz, "Anaokullarının Türkiye'de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi", **Millî Eğitim Dergisi**, S.132, s.8.

³⁵⁹ A. Oktay, "Okulöncesi Öğretmen Özellikleri ve Öğretmen Yetiştirme", **7. Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**, Eskişehir, 1991, s. 56.

³⁶⁰Başal, **a.g.e.**, s.177.

yıl öğrenci alınmayıp üç yılın sonunda ikinci devreye direk ortaokul mezunları alınarak öğretime başlanmıştır

1946 yılından sonra Eğitim Enstitüleri açıldı. 1969 yılına kadar sayıları bu kurumlar 1977-1978 öğretim yılında sayısı 18'e kadar yükselmiştir.

1948 yılına kadar ilköğretim öğretmenleri maaşlarını il özel idareleri bütçelerinden almaktaydı. Alınan maaşlar yetersiz olduğundan öğretmenliğin ekonomik bakımında güven vermeyen bir meslek haline gelmiştir.

1952-1953 eğitim ve öğretim yılından itibaren, öğretmen yetiştirme sistemindeki ikiliği ortadan kaldırmak için; şehir İlk Öğretmen Okullarını ve Köy Enstitülerini 1954 kabul tarihli 6234 sayılı kanunla tek tip İlk Öğretmen Okulu haline getirmiştir. Bu yasayla köy ve şehir ilkokullarına farklı kaynaklardan öğretmen yetiştirme uygulamaları sona erdirildi.³⁶¹

1960 yılında çıkartılan bir kanunla lise ve dengi okul mezunları bir kurstan geçirilerek askerliklerini köylerde ilkokul öğretmeni olarak yapmaya başladılar. Bu öğretmenlerden istekli olanlar 1963 yılında çıkarılan kanunla sürekli olarak öğretmen yapılmaya başlanmıştır.

1961 yılında çıkartılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile ortaokul ve dengi okullardan mezun olanlardan 18 yaşını tamamlamış olanlar, bir kurstan geçirilerek vekil öğretmen olarak ilkokullara atanmıştır.

İlkokul öğretmenleri, lise gibi 3 yıllık ilköğretmen okullarında yetiştirilmekteyken; 1970-1971 öğretim yılından itibaren eğitim süreleri dört yıla çıkartılmıştır.

1973 tarihinde 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile tüm öğretmenlere yükseköğretim görme zorunluluğu getirilmesi üzerine ilkokullara sınıf öğretmeni yetiştirilmek üzere iki yıllık Eğitim Enstitüleri açıldı. 1974-1975 öğretim yılında itibaren bazı ilk öğretmen okulları bünyesinde iki yıllık Eğitim Enstitüleri açılmış, enstitü açılmayan okullar Öğretmen Liselerine dönüştürüldü.³⁶²

³⁶¹ Halit Dursunoğlu, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen. Yetiştirimin Tarihi Gelişimi", **Milli Eğitim Dergisi**, S.160, 2003, s.64.

³⁶² Yahya Kaya, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara, 1984, s.201.

3.5.2.2. M.C. Hükümetleri Dönemi İlköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

1974-1975 öğretim yılından itibaren İlk öğretmen okulları, Öğretmen Liseleri adı altında lise mezunu vermeye başladı.³⁶³

1974-1975 öğretim yılında itibaren bazı ilk öğretmen okulları bünyesinde 2 yıllık Eğitim Enstitüleri açılmış, enstitü açılmayan okullar Öğretmen Liselerine dönüştürülmüştür. 1976 yılında ilk öğretmen okullarından Eğitim Enstitülerine dönüştürülen okul sayısı 50'ye kadar yükseldi.³⁶⁴

1976 yılında Pratik Kız Sanat Okullarında, atölye ve meslek dersleri okutacak öğretmen yetiştiren Kız Meslek ve Teknik Liselerine dayalı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı iki yıllık yüksek dereceli eğitim ve öğretim veren “*Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulları*” açıldı.³⁶⁵

1977 yılında İlkokul öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı üyelerine yönetmelikle belirtilen yardımları ve gerekli girişimleri yapmak amacı ile tüzel kişiliğe sahip, Milli Eğitim Bakanlığı bağlı, merkezi Ankara’da bulunan “*İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı*” kuruldu.³⁶⁶

1978 tarihinde Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde YAYKUR, İlköğretim Genel Müdürlüğü ve Özlük İşleri Genel Müdürlüğünce ortaklaşa hazırlanan “Orta Öğrenimli İlkokul Öğretmenleri Yüksek Öğrenime Kavuşturma Projesi” kapsamında iki yıllık eğitim enstitüsü tamamlama programlarına başlatılan 15.000 civarında ilkokul öğretmeni ile ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için “*Açık Yüksek Okul Müdürlüğü*” görevlendirildi.³⁶⁷

3.5.3. Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

3.5.3.1. M.C. Hükümetleri Öncesi Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

1924-1925 öğretim yılından itibaren Darülmualimin adı Muallim Mektebi haline getirildi. Aynı okulun ismi 1935 yılında Öğretmen Okulu haline getirilmiştir.³⁶⁸

1926 yılında birkaç büyük merkezde nitelikli okul kurmak için çıkartılan bir kanun ile İl Özel İdarelerinin bütçelerinden ayrılacak %10'luk paylarla 10 bölge merkezinde birer öğretmen okul binası yaptırılmasına karar verildi. 8 Ağustos 1927

³⁶³ Akyüz, a.g.e., s.388.

³⁶⁴ Y. Kaya, a.g.e., s.201.

³⁶⁵ Resmi Gazete, S.15576, 3 Mayıs 1976.

³⁶⁶ Resmi Gazete, S.19009, 27 Temmuz 1977.

³⁶⁷ Kaya, a.g.e., s.34.

³⁶⁸ Akyüz, a.g.e., s.380.

tarihinde temeli atılan bina Kasım 1929 tarihinde tamamlandı. Konya'dan taşınan Orta Muallim Mektebi ile Ankara'da başka bir binada bulunan Gazi Mustafa Kemal Erkek İlk Muallim Mektebi Kasım 1929 yılında bu binaya taşınarak iki okulun ismi birleştirilerek “*Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü*” oldu. 1932 yılında Erkek İlköğretmen Okulu kaldırıldığından okulun yeni ismi “*Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü*” adını aldı. Cumhuriyet döneminde yapılan bu ilk öğretmen okul binası günümüzde halen Gazi Eğitim Fakültesi olarak da kullanılmaktadır.³⁶⁹

1928 ile 1930 yıllarında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsünde Tarih-Coğrafya, Matematik, Fizik ve Tabii Bilimler bölümü açıldı. 1932 yılında hazırlık sınıfı ile beraber öğretim süresi 4 yıla çıkarıldı. Yine 1932 yılında Resim-İş ve Beden Eğitimi bölümleri de açılarak okulun bölüm sayıları arttırıldı. Bu bölümler ile ortaokullar ve liseler içinde öğretmen yetiştirildi.³⁷⁰

1952-1953 ders yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde özel eğitim kurumlarına öğretim ve yönetim görevlisi yetiştirmek için Özel Eğitim Bölümü açılmış, iki dönem mezun veren bu bölümden 60'a yakın eğitimci mezun olmuştur.

1959 yılında İmam-Hatip okullarına meslek dersi ve orta dereceli okullara din dersi öğretmeni yetiştirmek için İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açıldı.³⁷¹

1961 yılında çıkartılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile lise ve üstü okul mezunlarının 18 yaşını tamamlamış olanları, bir kurstan geçirilerek vekil öğretmen olarak liselere atanmıştır. 1962 yılında ABD'den “Barış Gönüllüleri” ismi ile ülkemize gelen 1200'den fazla uzman, 70'li yıllara kadar İngilizce öğretmeni olarak görev yapmıştır.

1974 yılında başlatılan mektupla yükseköğretim sürecinde lise mezunu 46 bin öğrenci öğretmen yetiştiren programlara kayıt yaptırarak mezun yapıldı. Eğitim Enstitülerinde 72 haftalık eğitimin ardından öğretmen mezun olurken mektupla 15 haftalık bir eğitim ile çok sayıda öğretmen mezun oldu.³⁷²

1975 yılından sonra Eğitim Enstitülerinde siyasal ve ideolojik amaçlı şiddet olaylarının yaşanması nedeniyle binlerce öğrenci okullara devam edememiştir. Yeterli sayıda öğrencinin mezun olamaması nedeniyle 1978 yılında “hızlandırılmış

³⁶⁹Altunya, a.g.e., s.95.

³⁷⁰Akyüz, a.g.e., s.387.

³⁷¹Akyüz, a.g.e., s.389.

³⁷²Akyüz, a.g.e., s.391, Kaya, a.g.e., s.32.

programlarla” on binlerce öğretmen mezun edilerek öğretmen açığı kapatılmaya çalışıldı.³⁷³

3.5.3.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri Dönemi Ortaöğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

1975-1976 öğretim yılında Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu programlarına ticaret lisesi çıkışlılar, iki yıllık eğitim Enstitüleri programlarına ilk öğretmen okulu çıkışlılar, Yüksek İslam Enstitüleri Programlarına ise imam hatip okulu çıkışlılar öğretmen yetiştirmek amacıyla; Açık öğretim, Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, Yüksek İslam Enstitüleri, İki Yıllık Eğitim Enstitüleri, programlarına kaydedildi. 1975- 1976 öğretim yılından sonra Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu ile Yüksek İslam Enstitüleri programlarına kayıtlı öğrenciler okullarına devredilmiş, İki Yıllık Eğitim Enstitüleri programlarına kayıtlı öğrenciler için yaz uygulamaları düzenlenmiş; bu öğrenciler, daha sonraki öğretim yıllarında Bursa ve Kayseri Eğitim Enstitülerine aktarılmışlardır.³⁷⁴

Mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitülerinin ismi 1978 yılından itibaren Yüksek Öğretmen Okulu yapılarak eğitim süresi dört yıla çıkarıldı. 1974 yılında Ankara Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu, 1975 yılında İzmir Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu ve 1976 yılında İstanbul Yüksek Teknik Öğretmen Okulu açıldı.³⁷⁵

1977 yılında Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü’ne bağlı iller genelinde toplam 711 Rehber Kurs öğretmeni görev yapmaktaydı.³⁷⁶

3.5.4. Yükseköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

3.4.4.1. M.C. Hükümet Öncesi Yükseköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

1951 yılında İmam-Hatip Okullarının açılması kararı ile birlikte hızlı bir şekilde yaygınlaşması, İlk Öğretmen Okullarına 1953 yılında Din Bilgisi Dersi okutulmaya başlaması, 1956 yılında Ortaokullarda Din Bilgisi Dersi müfredata girmiş olduğundan Din Bilgisi Derslerini verecek Öğretmen açığı ortaya çıkmış ve bu dersleri verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi gündeme gelmiştir.

³⁷³ Akyüz, **a.g.e.**, s.391.

³⁷⁴ Kaya, **a.g.e.**, s.35.

³⁷⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s.388.

³⁷⁶ **MEB, Tebliğler Dergisi**, C:40, S.1927, 28 Mart 1977, s.96.

Ankara Üniversitesi bünyesinde 1949 yılında açılan İlahiyat Fakültesi'nin mezun ettiği çok az sayıdaki öğretmen adayları, hızla artan İmam Hatip Okullarının meslek dersi öğretmenini ihtiyacına ve Türkiye genelinde ilk ve orta dereceli okulların din dersi öğretmenini ihtiyacına cevap veremez duruma geldi. Bu taleplerin karşılaması amacıyla 10 Haziran 1959 tarihinde çıkartılan 7344 sayılı kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü kuruldu.³⁷⁷

3.4.4.2. M.C. Hükümeti Dönemi Yükseköğretim Öğretmeni Yetiştirilmesi

1977 yılında Milli Eğitim Bakanlığının merkez ve taşra örgütünde görevli bulunan personelin kurs, seminer ve staj gibi kısa süreli, lisan öncesi, lisans ve lisan üstü gibi uzun süreli hizmet içi eğitimlerini sağlamak üzere “*Hizmet-İçi Eğitim Dairesi*” kuruldu.³⁷⁸

³⁷⁷ Öcal, a.g.e., s.407.

³⁷⁸ Resmi Gazete, Sayı;16113, 14 Kasım 1977.

SONUÇ

Bu çalışmada 1975 ve 1978 yılları arasında yaklaşık 3 yıl 9 ay süren Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin icraatları ele alınmıştır. Bu dönemde birçok alandaki plan ve politikaların belirlenmesi noktasında etkili olan ve aynı zamanda iktidar ortağı olan partilerin bakış açıları ve programlarının birbirinden farklı olması nedeniyle eğitime yaklaşımları üzerinde durularak, sergiledikleri bu yaklaşımların eğitim politikalarındaki etkileri tüm boyutları ile incelenmeye çalışılmıştır. Eğitim politikalarında yapılan reform ve modernizasyon atılımları gibi eğitim kalitesini yükselten teşebbüsler üzerinde eğitim ve öğretim seviyesine göre gerekli istatistik verilerle birlikte tasnifler yapılmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemi genel hatlarıyla açıklanarak, Milliyetçi Cephe Hükümetleri'nin eğitim alanındaki icraatları, bu dönemi konu alan akademik yayınlar kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmadaki tetkik ve çıkarımların genel hatları sistematik bir biçimde aşağıda ifade edilmiştir.

Devletler açısından eğitim, kapsayıcı ve nitelikli eğitimin sağlanarak, nitelikli ve sağlıklı toplumun inşasında etkili, geleceğin teminatı olan çocukların ve gençlerin ruhen ve fikren şekillendirilmesinde en önemli belirleyici etkenlerden biridir. Bu açıdan bakıldığında eski çağlardan günümüze devletler eğitimi her zaman beka meselesi olarak görmüşler, eğitim politikalarını kendilerini ayakta tutan dinamikler üzerine inşa etmeye çalışmışlardır. Cumhuriyet döneminde eğitim politikaları, Cumhuriyet'in hedeflediği laiklik ve milliyetçilik ekseninde şekillendirilmiştir. Bu dönemde aynı zamanda eğitim politikaları Cumhuriyet ideolojisinin teminatı olarak düşünülmüştür. Çok partili düzene geçilmesiyle siyasi hayatta görülen yumuşama eğitim üzerinde de etkili olur. Tek Parti döneminin laik politikalarından uzaklaşmanın yanında Türkiye'de yaşanan sosyo-ekonomik değişim doğal olarak eğitim politikalarının da yeniden belirlenmesine neden olmuştur.

Belirtilen bu değişim kendisinden sonra gerçekleşecek olan dönüşümlerin de adeta habercisi niteliğinde olmuştur. Özellikle DP iktidarına son veren 1960 askeri darbesi ardından gelen 1971 Muhtırası, Türkiye'nin derinlerinde yaşanan kimlik ya da

ideoloji mücadelesinin bir bakıma dışı vurumuydu. Kendisini Cumhuriyet'in banisi (hamisi) olarak gören ordu, cumhuriyet ideolojisinden sapma hissettiğinde (algıladığında) demokrasiye müdahalede bulunup siyaseti, istediği çizgiye getirebiliyordu. Bu durum, siyasi istikrarsızlığa, dolayısıyla eğitim politikalarının olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Türkiye gibi kimlik sorunu yaşayan bir ülkede siyasetin eğitim politikaları üzerinde son derece etkili olduğu düşünüldüğünde her iktidar eğitimi, kendi kimliğini dayatma aracı olarak gördüğünden 1950'lerden bu yana eğitim hayatında yaşanan yalpalanma hep süregelerek devam etmiştir.

Milliyetçi Cephe Hükümeti, 1975 yılında siyasi istikrarsızlığın hat safhaya ulaştığı bir iklimde kurulur. Hükümetin eğitim politikalarını, Türkiye'nin o zamanki sosyo- ekonomik koşulları yanında hükümeti oluşturan dört partinin milliyetçi muhafazakar tabanının beklentileri şekillendirir. Aslında MC hükümetlerinin eğitim politikalarını muhafazakâr beklentilerle açıklamak yeterli olmaz. Dönemin sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmelerini de göz önünde bulundurmak gerekir. Soğuk Savaş döneminin etkisini hissettirdiği, sağ-sol çatışmasının ülkeyi derin hatlarla ayrıştırdığı bir süreçte, ideolojinin belki de her şeyin önüne geçtiği bu atmosferde iktidar olan MC hükümetleri, bir taraftan bu ideolojik kamplaşmanın içerisinde kendi tabanını memnun etmeye çalışırken, aynı zamanda ülkenin birçok temel problemi ile karşı karşıya kalır. 1974 Kıbrıs çıkarmasından dolayı Türkiye'ye uygulanan ambargonun olumsuz ekonomik etkileri, birçok açıdan dışı bağımlı olan ülkede temel ihtiyaç maddelerinin tedarikinde yaşanan sıkıntılar, geçim sıkıntısı, köyden kente göçün oluşturduğu sosyal problemler ve nüfusu hızla artan Türkiye'nin işsiz genç nüfusu temel sorunlar arasındadır.

Doğal olarak bütün bu sorunlar yumağı içerisinde MC Hükümetleri, bu sorunlardan direkt ya da dolaylı yollardan etkilenen eğitimi ülkenin temel meselesi olarak görür. Genel olarak hükümet programı incelendiğinde milli ve manevi değerlerin esas alındığı ve Soğuk Savaş sürecinin de etkisiyle komünizm ile mücadelenin ön planda tutulduğu görülmektedir. Bu dönemde komünizmin panzehri olarak düşünülen din ve milliyetçilik hükümet programında eğitim ile ilgili ortaya konulan amaçlarda belirgin bir şekilde kendisini hissettirir. Nitekim bu dönemde alınan kararlarda ve icraatlar da da bu durum bariz bir şekilde görülür. 3 yıl 9 aylık MC Hükümetleri döneminde 230 İmam Hatip Lisesi açılarak ve ortaokullarda din ve ahlak dersinin zorunlu hale getirilerek mukaddesatçı programın icapları yerine getirilir.

MC Hükümetleri, eğitim alanının da çağın gerektirdiği şekilde eğitim hayatında baş gösteren sorunlara yönelik ve bu alanda ortaya çıkan ihtiyaçları karşılayacak şekilde rasyonel adımlar da atmıştır. Okul öncesine yönelik çalışmalarda 1977'de İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından kurulan “Okulöncesi Şubesi” oldukça önemlidir. Bu şube vasıtasıyla öncelikle okulöncesi için öğretmen yetiştirilmesi, ilkokullar bünyesinde anasınıfları açılması ve gerekli araç-gereç hazırlanması çalışmaları hızlandırılmıştır. Kadının iş hayatına katıldığı bir süreçte özellikle çalışan anneler açısından son derece gerekli olan okul öncesi eğitim ayrıca çocuğun psikolojik gelişiminde ve sonraki eğitim hayatına hazırlanması açısından son derece önemlidir. Gelişmiş ülkelerde eğitim hayatının en önemli aşaması olarak görülen okul öncesi eğitim konusunda MC hükümetleri döneminde kurumsallaşma girişimi bu alanda bundan sonraki gelişmelere temel teşkil edecektir. Ancak okul öncesi eğitim ile ilgili bu dönemin sayısal değerlerine göz atıldığında okul öncesi eğitim kurumlarından yararlanan öğrenci sayısı ve okul öncesi eğitim kurumlarında istihdam edilen öğretmen sayılarının istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Bu dönemde hükümet programlarında da ifade edildiği üzere, eğitimde fırsat eşitliği sağlanması için örgün eğitim kurumlarının ülke sathında yaygınlaştırılacağı amaçlanır. Bu doğrultuda 1975-1978 yılları arasında; ilköğretim kurumlarının sayıca artırılması yönünde çalışmalar başlatılır. Bu konuda belirli ölçüde nicel gelişmeler gözlemlense de buna karşılık niteliksel bir gelişmenin istenilen ölçüde olduğu söylenemez. Bu durumun önde gelen nedenleri arasında ilköğretimde yeni fiziki kapasite oluşturulmasında karşılaşılan sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar, öğretmen dağılımındaki dengesizlik, derslik ve okul sayılarındaki yetersizlik, ilkokul programlarının eğitimin temel amaçlarına uygun şekilde geliştirilmemiş olması, araç ve gereç eksiklikleridir. Doğal olarak dönemim ekonomik sıkıntıları eğitim faaliyetlerini de etkilemiş, hükümet programındaki amaçlar gerçekleştirilememiştir.

Orta Öğretimde ise dönemin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak teknik ve meslek eğitimi odaklı çalışmalar yürütülür. Çünkü gelişmekte olan sanayi için gerekli olan ara eleman sıkıntısı her dönem büyük problem teşkil etmişti. Bu sorunun çözümü olarak rasyonel bir adım olarak teknik ve mesleki eğitim kurumları sayıları artırılırken, müfredatta da bazı yenilikler yapılır. Ayrıca, meslek lisesinde okuyanlara, işletmelerde staj yapma hakkı verilerek okul sanayi işbirliğinin temelleri atılır. Bu dönemde çalışan kesimlerin eğitim haklarını kullanabilmeleri için açılan Akşam Ortaokulları ile akşam Liseleri önemli bir gelişmedir. Yine kız çocukların eğitimi

yanında onların üretime de katkı sunabilmelerine imkân hazırlayan pratik kız sanat okulları açılır. Böylelikle kızların çalışma hayatına katılmaları desteklenmiştir.

Yüksek öğretimin yaygınlaştırılması amacıyla kurulan Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR)'nun öğretime başlaması önemli bir adımdır. Bu sayede Yüksek öğretim imkanlarından faydalanamayanlara uzaktan eğitim yoluyla bir fırsat sunulur. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması açısından bu son derece önemli bir gelişmedir. Bu dönemde Yükseköğretimin Anadolu'da yaygınlaştırılması için açılan Elazığ Fırat Üniversitesi, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversitesi, açıldıkları şehirlerin kültürel kalkınmasına büyük katkı sunmaları yanında Türk gençlerinin Yüksek öğretimden istifade etmelerine de imkan sundukları için önemli bir gelişme olarak zikredilebilir.

Tarihsel perspektifi de dikkate alarak MC hükümetleri dönemi eğitim politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, Cumhuriyetin ilan edilmesinden 1950 yılına kadar eğitim alanında yapılan yeniliklerin belli bir plan ve program çerçevesinde yapıldığı gözlemlenirken; DP iktidarından itibaren popülist amaçlar ve siyasetçilerin iktidar hırslarından kaynaklanan nedenlerle, Türkiye'nin temel sorunlarına yönelik, çağın gerektirdiği şekilde bir eğitim politikası oluşturulamadığı görülmektedir. Siyasilerin oy hırsı nedeniyle uzun vadeli olmayan birçok yeniliklere başvurulduğu aşikârdır. Her siyasi partinin veya her gelen hükümetin kendisinden önce yapılan birçok çalışmayı siyasi nedenlerden dolayı bir anda değiştirerek bazı yeniliklere gitmesi eğitim-öğretim çevresinde ve öğrencilerde olumsuz etkilere neden olmuştur. Yapılan yeniliklerin ürünleri görülmeden sistemin değiştirilmesi sonuç alınamayan birçok düzenleme yapılmasına vesile olmuştur. Birçok kurum gibi eğitim yazboz tahtasına çevrilmiştir.

Eğitim programları üzerinde ideolojik kaygıların etkili olduğu I ve II. Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde de eğitim alanında yukarıda sayılanlardan farklı bir durum olmadığı açıkça görülmektedir. Eğitim alanında yapılan çalışmalar sonucu yıllar itibariyle istatistiksel olarak okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında artışlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye'de hızlı nüfus artışına paralel olarak eğitimdeki mekan ve insan bağlamındaki sayısal verilerin arttığı da gözlemlenmiştir. Sonuç olarak istatistiki veriler doğrultusunda Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen doksan yıllık zaman diliminde eğitim alanındaki yapılan çalışmalar, stratejik kararlar ve nicelik olarak önemli gelişmelerin olduğu, ancak bunların etkilerine bakıldığında; bunun olumlu yönde olduğu kadar olumsuz

yönde de gerçekleştiği görölmüştür. Bu bağlamda çağdaş, kapsayıcı, nitelikli ve ulaşılabilir eğitimin her yönüyle eğitimin nicelik ve nitelik yönünden gelişimine katkı sağlayıcı olarak varılan sonuçların kapsamı:

- a. Küresel ölçekte eğitim ile ilgili gelişmelerin yakından izlenmesi;
- b. Bilgi ve teknolojik gelişmeler kapsamında eğitimin sistematik olarak aynı paralellikte ilerlemesinin sağlanması;
- c. Yerel unsurların korunması;
- d. Eğitim planlamalarının uzun vadeli olması;
- e. Yapılan değişikliklerin sil baştan olması yerine günümüz gelişmelerine duyarlı ve güncellenebilir olması;

yargıları ile özetlenerek bu hususların “Milli Eğitim Sistemi” için ayrı bir önem taşıdığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Adalet Partisi, “**Parti Programı**”, Orijinal Matbaası, Ankara, 1969.

AKIN, Kenan, **Milli Nizam’dan 28 Şubat’a: Olay Adam Erbakan**, Birey Yayınları, İstanbul, 2000.

AKYÜZ, Yahya, “Anaokullarının Türkiye’de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi”, **Millî Eğitim Dergisi**, S.132

_____, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S.2014**, 26. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2014.

ALATLI, Ertuğrul, **Müdahale:12 Mart 1971-12 Eylül 1980 (Yorumsuz)**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.

ALBAYRAK, Mustafa, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.10, S.29, Ankara, 1994.

ALTUNYA, Niyazi, **Gazi Eğitim Enstitüsü (1920-1980)**, Gazi Basımevi, Ankara, 1998.

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi, S.13, 1991.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.

ASLAN, Cengiz, **Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim Bilimleri Alanında Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, “**Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III**”, 5.Baskı, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006, s.266

AYHAN, Halis, **Türkiye’de Din Eğitimi**, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

BAŞAL, Handan Asude, **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998.

_____, **Okulöncesi Eğitiminin İlke ve Yöntemleri**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 30 10 0 0, Kutu No: 24, Dosya No: 138, Sıra No: 7.

BAŞGÖZ, İlhan. **Türkiye'nin Eğitim Çıkılmaz ve Atatürk**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Başvekâlet Müdevvenat Müdüriyeti, **Lozan Sulh Muahednamesinin Kabulüne Dair Kanunlar**, İstanbul Necmi İstikbal Matbaası, Düstur, Üçüncü Tertip, 1931.

BEALS, Lester, **Rehberliğin Lüzumu Hakkındaki Rapor**, MEB Yayınları, İstanbul, 1955.

BİLGİÇ, Sadettin, **Hatıralar**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

BİLGİN, Beyza, **Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri**, Emel Matbaası, Ankara, 1980.

BİRAND, M. Ali, **12 Mart; İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, 9. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 2008.

BORA, Tanıl, **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

BOZKIR, Gürcan, "Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.15, 2007.

BULUT, Sedef, "27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası", **S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19, Isparta, 2009.

BÜYÜKKARCI, Süleyman, **Türkiye'de Rum Okulları**, Yelken Yayınları, Konya, 2005.

CIRITLI, Hüsnü, “Eğitimin Bilimselleşmesi”, **Milli Eğitim Vakfı Dergisi**, S.23, Ankara, 1991.

ÇİCİOĞLU, Hasan, **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.

Cumhuriyet, “Biz Memur Değiliz”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 04.12.1971
<http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1971/12/4/7.xhtml>, (27.02.2015)

Cumhuriyetçi Güven Partisi, **Parti Programı**, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1971.

ÇAKIR, Ruşen, **Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, IV.cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, 3.Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2004.

ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin, “TOBB, Siyaset İlişkisi Açısından Erbakan’ın TOBB Başkanlığı Sürecinin Değerlendirilmesi” **P.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:4, 2009.

ÇOLAK, Melek, “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk-Eğitim Yaşamında Macar Eğitimcilerin Yeri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.10, S. 58, 2004.

DEMİR, Engin, H. Şenay Şen, “Cumhuriyet Dönemi Meslek ve Teknik Eğitim Reformları-2”, **Ege Eğitim Dergisi**, C.10, S.2, 2009.

DEMİREL, Süleyman, **1975’ten 1976’ya: Türkiye’nin Siyasal Görünüşü**, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1976.

DEMİREL, Tanel, **Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

DEMİRHAN, Çetin, **Milli Nizam’dan Refah’a: Erbakan Nereye Koşuyor?** Tempo Kitapları, İstanbul, 1994.

DEMİRTAŞ, Bahattin, “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C.1, S.2, Ankara, 2008.

DOĞAN, Hıfzı, “Mesleki ve Teknik Eğitimin İlkeleri ve Gelişmesi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C.16, S.1, 1983.

DOĞAN, Recai, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitimi Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999.

DPT, “**Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**”, DPT Basımevi, Ankara, 1979.

DURSUN, Davut, “Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Yıl:1, S.3, 2005.

_____, **27 Mayıs Darbesi**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.

DURSUNOĞLU, Halit, “Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi”, **Milli Eğitim Dergisi**, S.160, 2003.

EMRE, Süleyman Arif, **Siyasette 35 yıl**, C.2, Keşif Yayınları, İstanbul, 2002.

ERDEM, Ali Naili, **Siyasetin Yollarında**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.

ERDEN, Ali Rıza, “Türkiye’de Yükseköğretim ve Değişimi”, **Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, C.4, S.2, 2004.

ERGİN, Osman Nuri, **Türkiye Maarif Tarihi**, C.1-2, Eser Neşriyat, İstanbul, 1977.

ERGÜN, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

ERİM, Nihat, **Günlükler:1925-1979**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

ERTUĞRUL, Halit, **Azınlık ve Yabancı Okulları ve Türk Toplumuna Etkileri**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2005.

GEDİKLİOĞLU, Şaban, **Türkiye’de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime**, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1991.

GEDİKOĞLU, Şevket, **Evreli, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri**, İş Matbaası, Ankara, 1971.

GEVGİLİLİ, Ali, **Yükseliş ve Düşüş**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981.

GÖNEN, M, “Çocuğun Gelişmesinde Okulöncesi Eğitimin Önemi”, **Okulöncesi Eğitim Dergisi**, S.39, 1990.

GÜLER, Ali, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Azınlıklar**, Tamga Yay. Ankara, 2000.

GÜNAL, Erdoğan, **Türkiye’de Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni (1908-2008)**, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2009.

GÜRÜZ, Kemal, **Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri**, 2. Baskı, Cem Ofset Matbaacılık, Ankara, 2003.

GÜVEN, İsmail, **Türk Eğitim Tarihi**, Natürel Yayınları, Ankara, 2010.

HAYDAROĞLU, İlknur Polat, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1990.

HEPER, Metin, **Türkiye’nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kurumsal ve Karşılaştırmalı Açından**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

İŞMAN, Aytekin, **Uzaktan Eğitim**, 4. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011.

KALAYCI, Nurdan, **Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamaları**, MEB Yayınları, İstanbul, 2004.

KAPLUHAN, Erol, “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.26, İstanbul, 2012.

KARA, M. Ayhan, **Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon**, Cumhuriyet Kitapevi, İstanbul, 2007.

KARAKÖK, Tunay, “Menderes Dönemi’nde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, C.1, S.2, 2011.

- KAYA, M. Ali, **Siyasetin Felsefesi ve Cumhuriyet Tarihi**, Turhal, 2005.
- KAYA, Yahya, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara, 1984.
- KAYA, Zeki, **Uzaktan Eğitim**, 1. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara, 2002.
- KONGAR, Emre, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Bilgi Yayınevi İstanbul; 1979.
- KORKUT, Hüseyin, Türkiye'de Üniversiteler için Model Arayışı, **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Dergisi**, C.23, S.1, 1990.
- MAASKEROBEN J, **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor**, MEB Yayınları, Ankara, 1956.
- MANİSALI, Erol, **Avrupa Kıskaçında Kıbrıs**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- MARDİN, Şerif, **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D:4, C:10, B:47, O:2, 24 Şubat 1975.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D:4, C:16, B:62, T:3, 21 Şubat 1976.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D:4, C:24, B:51, T:4, 21 Şubat 1977.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:3, C.24, Birleşim:73, 17 Nisan 1972.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:3, C.25, Birleşim:98, 05 Haziran 1972.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:3, C.36, Birleşim:99, 16 Nisan 1973.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:4, C.1, Birleşim:38, 07 Şubat 1974.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:4, C.2, Birleşim:58, 27 Mart 1974.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:4, C.2, Birleşim:61, Toplantı:2, 06 Nisan 1975.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:4, C.26, Birleşim:75, 04 Nisan 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:4, C.7, Birleşim:11, 29 Kasım 1974.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:4, C.7, Birleşim:9, Toplantı:2, 24 Kasım 1974.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:02, 14 Haziran 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:1, 13 Haziran 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:12, 03 Temmuz 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:13, 05 Temmuz 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:21, 21 Temmuz 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:23, 27 Temmuz 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:25, 1 Ağustos 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.1, Birleşim:82, 27 Aralık 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.2, Birleşim:85, 31 Aralık 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.2, Birleşim:86, 3 Ocak1978.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.26, Birleşim:76, 05 Nisan 1977.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, C.5, Birleşim:140, 03 Mayıs 1978.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 17 Eylül 1956, s. 147-148.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C.40, S.1926, 21 Mart 1977.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C.40, S.1927, 28 Mart 1977.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C.40, S.1957, 24 Ekim 1977.

Milli Eğitim Bakanlığı, “**Cumhuriyetin 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz**”, MEB Yayınları, İstanbul, 1973.

Milli Eğitim Bakanlığı, “**Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu(YAYKUR)**”, Mesleki ve Teknik Açık öğretim Okulu Matbaası, Ankara, 1982.

Milli Selamet Partisi, **Parti Programı**, Elif Matbaacılık, Ankara, 1972.

Milliyetçi Hareket Partisi, **Parti Programı**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1973.

OKTAY, A, “Okulöncesi Öğretmen Özellikleri ve Öğretmen Yetiştirme”, **7. Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**, Eskişehir,1991.

ÖCAL, Mustafa, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi**”, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

ÖNTUĞ, M. Murat, **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, Erciyes Üniv. Yay., Kayseri, 2007.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AKP Olayı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.

ÖZEK, Çetin, **Devlet ve Din**, Ada Yayınları, İstanbul, 1982.

ÖZGEN, Özden, “Cumhuriyet Döneminde Hakkâri’de Eğitim” (1923-1960), **ASSAM International Refereed Journal**, S.10 Yıl: 2018).

ÖZODAŞIK, Mustafa, **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950**, Çizgi Yayınevi, Konya, 1999.

ÖZTEMİZ, Mutay, **Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları**, Pencere Yayınları, İstanbul 1997.

RUFİ, John. **Türkiye’de Ortaöğretim Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler**, MEB Yayınları, Ankara, 1953.

RUSCUKLU, Bülent, **Demokrat Parti’den 12 Eylül’e**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2008.

SAKAOĞLU, Necdet. **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, **Milli Eğitim Bakanlığı'nın Merkez Örgütü**, Türkiye Tarih Vakfı, İstanbul, 1999.

_____, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

SARAÇLI, Murat, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar**, Lotus Yay., Ankara, 2006.

SARIBAY, Ali Yaşar, **Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası: Milli Selamet Partisi Örnek Olayı**, Alan Yayıncılık İstanbul, 1985.

SEVİLGİN, M. Gündüz, **MSP'de Dört Yıl (1973-1977)**, Yüksel Matbaası, Ankara, 1980.

SEVİNÇ, Müzeyyen, (Ed.), **Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

ŞİMŞEK, Eyüp, "Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.49, 2013.

TBMM "**Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**", TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

TEKİN, Arslan, **Alparslan Türkeş ve Liderlik**, Berikan Yayınları, Ankara, 2011.

TEKİN, Saadet, Dr. Reşit Galip ve Üniversite Reformu, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 2, 1992.

TEZİÇ, Erdoğan, **100 soruda Siyasi Partiler: Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.

TOMPKİNS, Ellswort, **Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarında Organizasyon, İdare ve Teftiş**, MEB Yayınları, İstanbul, 1954.

TOPRAK, Binnaz, "Siyasal Partiler / Milli Selamet Partisi" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

TUNCER, Acar, **Demirel'in Çizdiği Hedef: Milliyetçi Cephe Birliği**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1975.

_____, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, Tesav Yay., Ankara, 2002,

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

_____, **Türk Devrimi Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu**, 3.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.

TUTAR, Hilmi. **Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar**, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2006.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.

TÜRK, Hikmet Sami, "Nasıl Bir Seçim Sistemi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.36, Ankara, 1979.

TÜRKEŞ, Alparslan, **Türkiye'nin Meseleleri**, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1977.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D:9, C.2, B:1, 1 Kasım 1950.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C.12, Toplantı:12, 06 Nisan 1973.

Türkiye İstatistik Kurumu, **İstatistik Göstergeleri 1923-2011**, TÜİK Matbaası, Ankara, 2012.

TÜRKOĞLU, Pakize, **Kısa Süren Hasat, Köy Enstitüsünde Öğrenci Olmak**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

URAL, M, **Ülkemizde Okulöncesi Eğitimin Yeri ve Önemi**, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1986.

VAHAPOĞLU, Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997.

VARIŞ, Fatma, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB Yayınları, İstanbul, 1983.

WOFFORD, Kate V, **Türkiye İlkokulları Hakkındaki Rapor**, MEB Yayınları, Ankara, 1952.

YALANSIZ, Nedim, **Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri (1961-2002)**, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2006.

YALÇIN, Soner, Doğan Yurdakul, **BayPipo**, 78. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2014.

YALTIRAK, Ünal, **11’ler Olayı**, 2. Baskı, İleri Yayınları, İstanbul, 2005.

YAVUZ, Hakan, **Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, VI. cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

YILDIZ, İlhan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?”, **Türk Bilim Araştırma Vakfı Bilim Dergisi**, C.2, S.2, 2009.

YÜCEL, Hasan Ali, **Türkiye’de Ortaöğretim**, 1.Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

Resmi Gazete, S. 2252, 06 Haziran 1933.

Resmi Gazete, S.07229, 10 Haziran 1949.

Resmi Gazete, S.10960, 17 Kasım 1961.

Resmi Gazete, S.12130, 19 Ekim 1965.

Resmi Gazete, S.13331, 20 Ekim 1969.

Resmi Gazete, S.14072, 14 Ocak 1972.

Resmi Gazete, S.14698 Mükerrer, 31 Ekim 1973.

Resmi Gazete, S.14698, 31 Ekim 1973.

Resmi Gazete, S.14890, 18 Mayıs 1974.

Resmi Gazete, S.15314, 2 Ağustos 1975.

Resmi Gazete, S.15362, 20 Eylül 1975.

Resmi Gazete, S.15382, 13 Ekim 1975.

Resmi Gazete, S.15497, 12 Şubat 1976.

Resmi Gazete, S.15540, 26 Mart 1976.

Resmi Gazete, S.15576, 3 Mayıs 1976.

Resmi Gazete, S.15595, 23 Mayıs 1976.

Resmi Gazete, S.15786, 11 Aralık 1976.

Resmi Gazete, S.16065, 25 Eylül 1977.

Resmi Gazete, S.15745, 25 Ekim 1976.

Resmi Gazete, S.15786, 11 Aralık 1976.

Resmi Gazete, S.15809, 4 Ocak 1977.

Resmi Gazete, S.15971, 19 Haziran 1977.

Resmi Gazete, S.15987, 5 Temmuz 1977.

Resmi Gazete, S.19009, 27 Temmuz 1977.

Resmi Gazete, S.16113, 14 Kasım 1977.

Resmi Gazete, S.17486 Mükerrer, 16 Ekim 1981.

Resmi Gazete, S.21273 Mükerrer, 03 Temmuz 1992.

Resmi Gazete, S.22512 Mükerrer, 03 Ocak 1996.

Resmi Gazete, S.23678 Mükerrer, 27 Nisan 1999.

Resmi Gazete, S.26598 Mükerrer, 30 Temmuz 2007.

Resmi Gazete, S.27973 Mükerrer, 23 Haziran 2011.